

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2011

Lucie Chmelová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav germánských studií - Katedra skandinavistiky

Lucie Chmelová

**Utvalgte norske aspektkonstruksjoner og deres ekvivalenter i tysk
i et sammenlignende perspektiv**

**Selected aspectual constructions in Norwegian and their equivalents
in German in a comparative perspective**

**Vybrané norské aspektové konstrukce a jejich ekvivalenty
v němčině ve srovnávací perspektivě**

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat zejména vedoucí mé diplomové práce PhDr. Petře Štajnerové, Ph.D. za cenné rady a jazykovou korekturu. Poděkování patří také mé rodině za psychickou a finanční podporu při studiu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V ... dne...

podpis

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je srovnat možnosti vyjadřování slovesného vidu v norštině a němčině. Úvodní, obecná část je věnována problematice terminologie a shrnutí rozdílů ve vyjadřování slovesného vidu ve slovanských a germánských jazycích. Následující kapitoly jsou věnovány popisu jazykových prostředků sloužících k vyjadřování vidu v norštině a němčině. V praktické části je na základě analýzy vybraných beletristických textů vypracován přehled způsobů, jak jsou zvolené slovesné vazby vyjadřující vid v norštině nejčastěji překládány do němčiny.

Klíčová slova: slovesný vid, slovesa perfektivní, durativní, telická, atelická

Abstract

The aim of this thesis is to compare ways of expressing aspectuality in Norwegian and German. In the first, theoretical part, the attention is given to problems with the terminology and to differences in expressing aspect in Slavic and Germanic languages. In the following chapters, there are described various formal means of expressing aspect in Norwegian and German. In the practical part, I tried to find out how selected Norwegian aspectual constructions are translated into German. This analysis is based on a representative sample of literary texts.

Key words: aspect, perfective, durative, telic and atelic verbs

Innhold

Innledning	9
1 Terminologi: aspekt versus aksjonsart	10
1.1 Fra indoeuropeisk til germansk	11
1.2 Definisjonsspørsmål: aksjonsart og tid	12
1.3 Aksjonsart og verbsemantikk	15
1.4 Aspektualitet: vestlig kontra østlig syn	16
2 Eksempler på aspektteorier	19
2.1 Vendler's syntaktiske og semantiske tester	20
2.2 Dowty og leksikalsk dekomponering	23
2.3 Smith: situasjonstype og synspunkt	24
3 Aspektsystemer	27
3.1 Aspekt i slaviske språk	29
3.2 Progressive former i tysk	31
3.3 Progressive former i norsk	33
4 Aspekt og aksjonsart i norsk	38
4.1 Aksjonsart som grammatisk kategori	38
4.1.1 Verbutyllinger som virker inn på aksjonsarten	41
4.2 Aspekt som grammatisk kategori	43
4.2.1 Inndeling av aspekttyper i norsk	44
4.2.2 Aspektkonstruksjoner	45
4.2.2.1 Konstruksjoner med kursivt aspekt	48
4.2.2.2 Konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt	50
4.2.2.3 Konstruksjoner med kontinuativt aspekt	51
4.2.2.4 Konstruksjoner med habituelt aspekt	53
4.2.2.5 Konstruksjoner med ingressivt aspekt	54
4.2.2.6 Konstruksjoner med egressivt aspekt	55
4.2.2.7 Konstruksjoner med iterativt aspekt	56
4.2.2.8 Konstruksjoner med resultativt aspekt	56

5 Aksjonsart i tysk.....	58
5.1 Inndeling av aksjonsarter	60
5.2 Uttrykksmuligheter	65
5.3 Syntaktiske konsekvenser av aksjonsarter	67
5.4 Semantiske klasser og grammatiske kategorier	70
6 Analyse	73
6.1 Konstruksjoner med ingressivt aspekt.....	75
6.2 Konstruksjoner med kursivt aspekt	84
6.3 Konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt	92
6.4 Konstruksjoner med kontinuativt aspekt	93
6.5 Konstruksjoner med habituelte aspekt	97
6.6 Konstruksjoner med egressivt aspekt	99
6.7 Konstruksjoner med resultativt aspekt	100
6.8 Syntaktisk iterering	102
Konklusjon	104
Referanser	107

Tabeller

Tabell 1 Forekomstfrekvens av norske aspektkonstruksjoner	75
Tabell 2 Konstruksjonen <i>begynne å</i>	79
Tabell 3 Konstruksjonen <i>gi seg til å</i>	80
Tabell 4 Konstruksjonen <i>ta til å</i>	81
Tabell 5 Konstruksjonen <i>få</i> + infinitiv av <i>vite</i>	82
Tabell 6 Konstruksjonen <i>få</i> + infinitiv av sanseverb	83
Tabell 7 Pseudokoordinasjoner - inndeling i undergrupper	85
Tabell 8 Pseudokoordinasjoner uten stedsadverbial	86
Tabell 9 Pseudokoordinasjoner med foranstilt stedsadverbial	87
Tabell 10 Pseudokoordinasjoner med etterstilt stedsadverbial	87
Tabell 11 Pseudokoordinasjoner med mellomstilt stedsadverbial	88
Tabell 12 Innledningsverb i pseudokoordinasjoner	89
Tabell 13 Konstruksjonen <i>drive og</i>	89
Tabell 14 Konstruksjonen <i>være i ferd med å</i>	91
Tabell 15 Konstruksjonen <i>holde på å</i>	92
Tabell 16 Konstruksjonen <i>skulle til å</i>	93
Tabell 17 Konstruksjonen <i>bli</i> + presens partisipp	95
Tabell 18 Konstruksjonen <i>bli</i> + presens partisipp + <i>og</i> + infinitiv	96
Tabell 19 Konstruksjonen <i>fortsette å</i>	96
Tabell 20 Konstruksjonen <i>pleie å</i>	98
Tabell 21 Konstruksjonen <i>slutte å</i>	100
Tabell 22 Konstruksjonen <i>opphøre å</i>	100
Tabell 23 Konstruksjonen <i>få</i> + perfektum partisipp	101
Tabell 24 Konstruksjonen <i>få</i> + perfektum partisipp sammen med et modalverb	102
Tabell 25 Syntaktisk iterering	103

Innledning

I denne hovedoppgaven forsøkte jeg å granske hvordan germanske språk, nærmere bestemt norsk og tysk, uttrykker aspekt. Jeg har særlig fokusert på en av disse uttrykksmåtene, nemlig syntaktiske konstruksjoner.

I den første delen av denne oppgaven gjorde jeg et forsøk på å forklare og avgrense begrepene *aspekt* og *aksjonsart* slik de blir brukt i forskningslitteraturen i dag. Samtidig gjorde jeg greie for forskjellige oppfatninger av tids- og aspektsystemer i indoeuropeiske språk. Hovedvekten er lagt på forskjeller mellom germanske og slaviske språk.

Videre prøvde jeg å gi en oversikt over ulike aspekttyper og språklige midler som tjener til å uttrykke de enkelte aspekttypene i norsk og tysk. Beskrivelse av aspekt og aksjonsart i norsk språk er basert på framstillingen i *Norsk referansegrammatikk* (1997). Når det gjelder tysk, gikk jeg først og fremst ut fra Helbig/Buscha 2001. Dessuten brukte jeg Duden 2005, Flämig 1991 og IDS-Grammatik 1997.

Formålet med oppgaven var å framstille hvordan enkelte norske aspektkonstruksjoner blir oversatt til tysk. For å kunne gjøre dette analyserte jeg utvalgte norske skjønnlitterære tekster og deres oversettelser til tysk. Jeg laget en egen database ved å gå gjennom tekstene og skrive ned setninger med aspektkonstruksjoner. I tillegg brukte jeg parallellkorpuset InterCorp som inneholder både originalversjonen og den tyske oversettelsen av Jostein Gaarders *Sofies verden*.

I den første delen av analysen laget jeg en oversikt over forekomstfrekvens av de enkelte norske aspektkonstruksjonene i skjønnlitterære tekster. Etter dette analyserte jeg måten konstruksjonene ble oversatt til tysk på.

1 Terminologi: aspekt versus aksjonsart

I moderne språkvitenskapelig litteratur setter man ofte likhetstegn mellom termene aspekt og aksjonsart. Otto Jespersen (1963) mener at aspekt er en engelsk term, og aksjonsart er den tilsvarende tyske termen. Hovedsakelig har termen aspekt vært brukt i slavistikken¹, og i engelsk og fransk litteratur. Termen aksjonsart anvendes derimot tradisjonelt innen tysk språkgransking, og innen germanistikken i det hele (jf. Vannebo 1969: 13). I norsk språkgransking bruker noen forskere termen aksjonsart (Western 1927, Vannebo 1969), andre oppfatter begge termene som nesten synonyme (Borgstrøm 1958), og andre viser til forskjeller i bruk, men vil helst bruke bare termen aspekt (Næs 1965).

Kjell Ivar Vannebo (1969) bruker termen aksjonsart i vid betydning: aksjonsart og/eller aspekt. Han definerer aksjonsart som ”den måten verbalaktiviteten går føre seg på” (1969: 13), og han reserverer termen til kun å gjelde fenomenet slik man møter det innenfor moderne germanske språk (jf. Vannebo 1969: 19). Hans definisjon svarer til den som vi finner hos K. Brugmann som innførte termen. Aksjonsart er ifølge Brugmann ”die Art und Weise, wie die Handlung des Verbuns vor sich geht” (1904: 493). Tidligere brukte Georg Curtius (1846) termen ”Zeitart” i en tilsvarende betydning².

Den svenske språkforskeren Sigurd Agrell presiserer Brugmanns definisjon idet han skiller mellom aspekt og aksjonsart i polsk:

”Unter actionsart verstehe ich (...) nicht die beiden hauptkategorien des slawischen zeitwortes (das imperfectum und das perfectivum) - diese nenne ich aspecte. Mit dem ausdrücke actionsart bezeichne ich bisher fast gar nicht beachtete - geschweige denn klassifizierte - bedeutungsfunktionen der verbalkomposita (sowie einiger simplicia und suffixbildungen), die genauer ausdrücken wie die handlung vollbracht wird, die art und weise ihrer ausführung markieren. Eine actionsart kann die verbalhandlung auf zwei momente bestimmen: zeitverlauf (actionsart = zeitart) und resultaterreichen (...).”

Agrell (1908: 78, framheving i original)

En annen svensk språkforsker, Adolf Noreen, overførte Agrells forskjell til germanske språk, og gav en framstilling av aspekt og aksjonsart i svensk. Noreen mener med aksjonsart ”wie die Handlung ausgeführt wird” (1904: 608), og under aspekt forstår han ”dass die Handlung vollendet wird oder unvollendet bleibt” (ibid.). Begge kategoriene er ifølge Noreen

¹ Ved siden av den rent slaviske termen ”vid” som særlig har vært brukt i russisk, tsjekkisk, bulgarsk og serbisk.

² Som forskjellig fra det han kalte ”Zeitstufe”.

immanente i språket, og uavhengige av både tidsforhold og talerens subjektive oppfatning. Noreen forstår altså både aspekt og aksjonsart som objektive kategorier (noe som står i skarp kontrast til framstillingen i Norsk referansegrammatikk). Forskjellen består ifølge Noreen i at det er den generelle handlingsmåten som står i fokus ved aksjonsart, mens man ser handlingen ut fra et fullføringssynspunkt ved aspekt. Noreen skiller mellom to hovedtyper aksjonsart som han kaller uniform og intermittent. Uniform aksjonsart uttrykker en sammenhengende handling (Noreen bruker eksempelet *han nickar åt mig*). Intermittent aksjonsart uttrykker flere sammensatte hanglinger (som f.eks. *han nickar och nickar*). Også aspektkategorien deler Noreen inn i to hovedgrupper: Den ene heter kursiv og den andre terminativ. Noreen definerer kursivt aspekt som ”imperfektiv aspekt i inskränkt (och hittils ovanlig) bemärkelse” (1904: 647), og som eksempelet nevner han uttrykket *jag fryser*. Terminativt aspekt er ifølge Noreen ”perfektiv [aspekt] i vidsträckt (och hittils ovanlig) bemärkelse” (1904: 648). Et eksempel på terminativt aspekt er uttrykket *vatnet fryser*.

Vannebo (1969: 18) mener at det er vanskelig ut fra svensk å dra en grense mellom aspekt og aksjonsart som to atskilte kategorier, og at det samme er tilfelle også ved andre nyere germanske mål. Dette er grunnen til at noen forskere reserverer termen aspekt kun til språk som viser aspektkorrelasjonen i den morfologiske verbalstrukturen:

Von Aspekten sollte man nur dann sprechen, wenn eine Sprache die Möglichkeit hat, ein und denselben Tatbestand auf zweierlei Weise, nämlich perfektiv und imperfektiv, auszudrücken, d.h. wenn sie Verbpaare zur Verfügung hat, um einmal einen Tatbestand als im Fluss, im Fortschreiten befindlich, das andere Mal, um denselben Tatbestand als Ereignis, als Ganzes hinzustellen.

Hollmann (1937: 19)

1.1 Fra indoeuropeisk til germansk

I det indoeuropeiske grunnspråket spilte aksjonsart en avgjørende rolle. Verbalstammene uttrykte handlingsmåter eller aksjonsart (dvs. det perfekte, det durative, det iterative osv.) Aksjonsart var en grammatisk kategori på lignende måte som aspekt gjør i dag i f.eks. slaviske og semittiske språk. Selve forholdet mellom aksjonsart og tidsforestillinger i det indoeuropeiske grunnspråket er imidlertid uklart. Kanskje ble tidsdistinksjonene uttrykt ved hjelp av temporale adverb. En annen mulighet er at aksjonsart og tempus var koordinerte kategorier på samme måte som aspekt og tempus i f.eks. sanskrit

og gresk. I germansk, italisk og keltisk var derimot tempusmarkeringen det vesentlige alt fra først av, og den opprinnelige aksjonsartdistinksjonen ved de ulike verbalstammene er her stort sett borte i dag (jf. Vannebo 1969: 14).

I vår sammenheng er det viktig at det skjedde en omlegging fra et aksjonsartsystem i indoeuropeisk til et tempussystem i germansk. Denne prosessen som foregikk over lang tid, innebar en forandring av selve oppfatningen av verbalhandlingen: Tidsmomentet kom i forgrunnen (og fikk entydig morfologisk uttrykk), mens handlingsmåten ble sekundær (og mistet formelle kjennetegn som konstituerer en klart avgrenset morfologisk kategori) (jf. Vannebo 1969: 15).

Aksjonsartsteorien for germansk oppstod takket være den komparative språkforskningen. Slaviske språk hadde et fullt utbygget aksjonsartsystem, og fra slavistikken ble terminologien overført til de germanske språkene. Man gikk her ut fra at de samme aksjonsartene kunne uttrykkes innenfor de germanske språkene. Men samme terminologiske apparat kom til å bli nyttet om til dels ulike språklige realiteter. En av grunnene er at aksjonsart i germansk ikke var en morfologisk eksplisitt grammatisk kategori, dvs. en kategori med klare formelle kjennetegn. Dette bidro til en uklar avgrensning av selve hovedbegrepet aksjonsart innenfor faglitteraturen, og til en enda uklarere inndeling av de ulike undertypene. Et naturlig resultat er den terminologiske forvirringen vi har i dag (jf. Vannebo 1969: 15 f.).

1.2 Definisjonsspørsmål: aksjonsart og tid

Aksjonsart henger sammen med tid. Den står i forhold til et tidsforløp fordi det er vanskelig å forestille seg en form for aktivitet som ikke foregår i en tidssammenheng. Ingebjørg Tonne (2001: 1) formulerer dette forholdet som følger: "Aspectuality is about the flow of time. More precisely, aspectuality is about how human beings perceive the flow of events in time and how they display this perception in language." Språklig sett uttrykkes både aksjonsart og tid først og fremst gjennom verbet.

De fleste forskerne ser tidsmomentet i sammenheng med aksjonsart: "[U]nter actionsart versteht man die art und weise, wie man sich das vorsichgesen des durch das verbum ausgedrückten geschehens vorstellt, zumeist aber dessen verhalten zum zeitverlauf." (H.W. Pollak 1920: 390). Det er imidlertid ikke noe konstant forhold mellom aksjonsart og tid: De ulike aksjonstypene har ulik relasjon til tidsbegrepet (jf. Vannebo 1969: 20). Ut fra

disse tidsrelasjonene avgrensner man vanligvis hovedtyper av aksjonsart. F.eks. Streitberg (1920: 194) karakteriserer durativ aksjonsart ut fra en slik avgrensning: "Sie bezeichnet die Handlung in ihrer ununterbrochenen Dauer". Durativ aksjonsart har i hans framstilling en lineær-temporal karakter (fordi man kan oppfatte tid som en kontinuerlig tidslinje). Resultativ eller perfektiv aksjonsart definerer Streitberg (1920: 195) derimot ut fra et fullførings synspunkt: Handlingen blir sett "im Hinblick auf den Augenblick ihrer Vollendung".

På lignende måte ligger prinsipielt ulike syn på verbalaktiviteten til grunn for August Westerns klassifikasjon av aksjonsarter. Western (1927: 117) skiller mellom kontinuativt, punktuell, ingressiv, mutativ, produktiv, iterativ og frekventativ aksjonsart. Vannebo (1969: 26) kritiserer Westerns inndeling: Western definerer den kontinuitive, punktuelle og ingressive aksjonsarten i forhold til et tidsomgrep, hans mutative og produktive aksjonsart er av semantisk slag og mangler enhver tidsrelasjon, og hans iterative og frekventative aksjonsart har en viss tidsrelasjon, men denne er ikke parallell til tidsrelasjonen ved de kontinuitive og punktuelle verbene (ettersom begge disse typene kan gjøres iterative eller frekventative).

Vannebo (1969: 21) påstår at det er nødvendig å skille aksjonsartbegrepet klart fra tidsbegrepet. Tidsforestillinger er subjektive, de orienterer seg ut fra den talende eller skrivende som midtpunkt slik at vi får nåtid, fortid, framtid og eventuelt finere relasjonelle tidssteg. Aksjonsart mangler derimot prinsipiell enhver relasjon til denne subjektive tidsgraderingen. Det avgjørende for de tidsrelaterete aksjonsarttypene er selve verbalaktiviteten: Enten oppleves aktiviteten av taleren som en helhet uten tanke på noen avgrensning, eller oppleves den i en viss fase innenfor sin egen realisering (og dermed som avgrenset). En slik atskilling av aksjonsartbegrepet fra tidsbegrepet ser vi også hos Aronstein som definerer aksjonsart som "die Veränderung des Verbalbegriffs selbst ohne Rücksicht auf den gegenwärtigen Moment, den Moment des Sprechenden, also verschieden vom Tempusbegriff im engeren Sinne" (1926: 54). Vannebo (1969: 21) argumenterer videre med at noen aksjonsarttyper (som f.eks. den intensive) mangler enhver form for tidsrelasjon.

Vannebo (1969: 26 f.) mener altså at man må skille mellom aksjonsart, tid og verbalbetydning når man definerer aksjonsartbegrepet. Spørsmålet om aksjonsartbegrepets omfang i moderne germanske språk dreier seg om man legger et formelt, morfologisk prinsipp til grunn for analysen, eller om man (som de fleste forskere av de germanske

forholdene) går ut fra aksjonsartkategorien som en mer eller mindre objektiv kategori innenfor germanske språk, og søker etter en eventuell sekundær formell realisasjon på ulike språklige plan. Med andre ord dreier det seg om vi skal snakke om aksjonsart bare når aksjonsartelementet lar seg lokalisere til verbets morfologiske struktur (som prefiks, infiks eller suffiks), eller om vi skal analysere den hele syntaktiske strukturen for å finne syntaktiske grupperinger som determinerer verbalaktiviteten og uttrykker ulike aksjonsarttyper. Ifølge Vannebo må aksjonsartanalysen alltid ta hensyn til det første, morfologiske synspunktet (som f.eks. prefigering i tysk, stammvariasjonen i gammelgresk), men ved en aksjonsartanalyse av moderne germanske språk må man regne også med de syntaktiske uttrykksmåtene for aksjonsart (pga. aksjonsartsystemets oppløsning som morfologisk kategori og kontekstens påvirkning på verbalaktiviteten). Grensen mellom morfologisk og syntaktisk struktur er imidlertid ikke alltid helt klar.

I tidligere granskning har aspektkategorien ofte vært definert ut fra rom-, tid- og handlingsbegrep. Disse allmenne definisjonene tok ifølge Sørensen (1943: 229) gjerne utgangspunkt i motsetningen perfektiv vs. imperfektiv, og opererte ut fra semantiske opposisjoner som Ereignis/Verlauf (Porzig), geschehen/geschehend (Koschmieder), og regressiv/progressiv (Sanftleben). Sørensen tar Pedersens definisjon som et eksempel på en definisjon ut fra et mer abstrakt plan:

”Holger Pedersen taler om verbes à terme fixe (perfektive verber) og verbes sans termes fixe (imperfektive verber). Ordet terme synes hos Holger Pedersen at betegne en slags maal eller grænse, opfattet paa abstrakt maade som et særlig element, der er knyttet til vedkommende verbum, et element, der giver verbalbegrepet en afgjort karakter ved at koncentrere det i et punkt eller inden for et omraade, hvor det drives mot bristepunktet. (...) Paa den anden side udtrykker de verber eller de verbalformer, der mangler denne ’grænse’, det aktuelle eller det, der foregaar for vore øjne.”

Sørensen (1943: 231).

Vannebo (1969: 25) mener at denne definisjonen passer godt for det slaviske verbalsystemet. I slaviske språk er nemlig vekslingen mellom punktuell konsentrasjon eller ikke-konsentrasjon av verbalaktiviteten fakultativ, og den avhenger av talerens subjektive stilling til utsagnet. I germanske språk er det derimot ikke en tilsvarende fakultativ veksling, og derfor må selve aksjonsartkategorien være langt mer objektiv.

Med utgangspunkt i Pedersens forskjell mellom de to hovedtypene hevder Vannebo at det avgjørende er ”heile setningsaktivitetens avgrensing eller ikkje-avgrensing” (1969: 25, framheving i original), og at til og med en setning uten et finitt verb kan uttrykke aksjonsart.

1.3 Aksjonsart og verbsemantikk

Spørsmålet om hvor grensen går mellom verbets aksjonsart og verbets semantiske innhold, er vanskelig å svare på. Grunnen til dette ligger på det semantiske planet. Semantikken som lingvistisk disiplin har ikke nådd noe høy grad av presisjon ennå. Derfor er det ikke mulig å definere aksjonsartbegrepet ut fra en entydig semantisk terminologi. Man peker heller bare på visse semantiske begrep som kan hjelpe til å klarlegge aksjonsartbegrepets natur (jf. Vannebo 1969: 21).

Problemet med å definere ordets betydning er av gammel dato. Innen filosofien har mange uttrykt at det er uråd å definere ord ved hjelp av ord. I moderne språkvitenskap tenker man at det samme ordet aldri har samme betydning to ganger fordi ordbetydningen er avhenging av konteksten ordet går inn i. Denne konteksten kan være enten ordsammenheng (altså samspillet mellom ordene; ordsammenheng har en rent språklig karakter) eller ytre sammenheng (som gjelder den fysiske omverden og den sosiale kommunikasjonssituasjonen, og som dermed er av ekstralingvistisk natur).

I faglitteraturen har det ofte vært pekt på at ordsammenheng spiller en avgjørende rolle for ordets betydning. Vannebo (1969: 22) mener at det finnes en del verb som kan ha ulik aksjonsart alt etter den syntagmatiske³ sammenhengen verbet går inn i. Konteksten er avgjørende for aksjonsart først og fremst ved verbene som i isolerte neksussamband⁴ viser fluktuasjon i aksjonsart. I slike isolerte neksussamband kan man snakke om „nøytral aksjonsart“ (Mossé 1925: 295). Mange av de intransitive bevegelsesverbene som f.eks. *gå*, *løpe*, *springe* (Vannebo 1969: 23) kan i ulike syntagmer variere med hensyn til aksjonsart. Derfor bør man i en aksjonsartanalyse ta utgangspunkt i en større syntagmatisk struktur.

³ Syntagme (fra gr, av syn- og tagma 'ordning, oppstilling') språkv: gruppe av ord el. setningsledd som er satt sammen etter reglene i syntaksen til et betydningsbærende språklig uttrykk, syntaktisk forbindelse (<http://www.nob-ordbok.uio.no/>).

⁴ Nexus (fra lat., 'forbindelse') gramm: forbindelse mellom to ledd som verken er side- el. underordnet, særlig mellom subjekt og verballedd (<http://www.nob-ordbok.uio.no/>).

1.4 Aspektualitet: vestlig kontra østlig syn

Disiplinen aspektologi kjennetegnes som sagt med en stor terminologisk forvirring. Tonne (2001: 13 f.) viser en oversikt tatt fra Östen Dahl (1981) over ulike termer som har vært brukt for å beskrive de følgende to grupper uttrykk:

A	B
<i>sing</i>	<i>make a chair</i>
<i>ride a bicycle</i>	<i>go to London</i>
<i>write</i>	<i>write a letter</i>
<i>write letters</i>	
<i>work</i>	<i>kill the president</i>
A	B
energia	kinesis (Aristotle)
imperfective	perfective
cursive	terminative
irresultative	resultative
durative	nondurative
nonpunctual	punctual
nonconclusive	conclusive
nontransformative	transformative
noncyclic	cyclic (Bull, 1963)
atelic	telic (Garey, 1957)
nonbounded	bounded (Allen, 1966)
activity	accomplishment (Vendler, 1967)
activity	performance (Kenny, 1963)
nepredel'nyj	predel'nyj [Russian]
nicht-grenzbezogen	grenzbezogen [German]

Dahl mener at årsaken til denne terminologiske forvirringen ligger i det faktumet at noen forskere oppfatter aspektualitet som endimensjonal, mens andre snakker om to dimensjoner. Dahl kaller det endimensjonale synet for et ”vestlig” syn, og det todimensjonale for et ”østlig” syn. Forskerne fra Vesten undersøker først og fremst germanske språk, og de interesserer seg for alle setningselementer, dvs. alle setningselementer tenkes å kunne påvirke setningens temporale og aspektuelle tolkning. Både verbets grammatiske og leksikalske elementer, verbets argumenter og adverbialer - alt dette determinerer ifølge forskerne fra Vesten det som de kaller aspekt. Men flere forskerne bruker heller betegnelsen aspektualitet (”aspectuality”) for å skille termen fra den som brukes innenfor det todimensjonale synet.

”Østlige” forskere skiller mellom to dimensjoner. De er opptatt av språk der aspekt er en grammatikalisert kategori ved verbet (som f.eks. slaviske språk). De fokuserer på hvordan

bøynings- og avledningsmorfemer i verbet bidrar til å uttrykke aspektualitet som det motsatte til hvordan verbets leksikalske betydning bidrar til dette. Den første av de to dimensjonene kalles aspekt. Aspekt uttrykkes gjennom grammatiske morfemer i verbet. Det grammatiske morfemet angir enten at aspekt er perfektivt, eller at det er imperfektivt. For den andre dimensjonen brukes betegnelsen aksjonsart ("Aktionsart"). Det dreier seg om den semantikken som er uttrykt gjennom de resterende setningsdelene, til dels også gjennom den leksikalske delen av verbet (dvs. stammen). Setningsdelene kan uttrykke enten telisk⁵ eller atelisk aksjonsart.

Vi kan se på noen eksempler fra Dahl 1981 for å forstå bedre forskjellen mellom aksjonsart og aspekt i den "østlige" teorien. Forskerne fra Østen påstår at uttrykket *I was writing* har ulik aksjonsart enn setningene *I was writing a letter* og *I wrote a letter*. Uttrykket *I wrote a letter* skiller seg på den andre siden fra setningene *I was writing* og *I was writing a letter* i aspekt. Den følgende tabellen viser forholdene:

	Aksjonsart	Aspekt
<i>I was writing.</i>	atelisk	imperfektiv
<i>I was writing a letter.</i>	telisk	imperfektiv
<i>I wrote a letter.</i>	telisk	perfektiv

Ut fra det todimensjonale "østlige" synet står kategoriene perfektivitet og telisitet i motsetning til hverandre. Dahl (1981: 82) definerer perfektivitet som følger: "A situation, process, action, etc. has the [perfectivity] property iff it has the [telicity] property and the [...] terminal point in question is or is claimed to be actually reached." Dahl kaller de to egenskapene "P property" og "T property". Den viktigste forskjellen mellom disse to egenskapene består ifølge Dahl i at et telisk predikat beskriver en handling som er direkte rettet mot et mål eller en grense, mens målet eller grensen er allerede blitt nådd ved et perfektivt predikat. Perfektivitet kan altså sies å innbefatte telisitet. Dahl mener at slike uttrykk som f.eks. *I wrote* (som ville være oppfattet som atelisk og perfektivt) ikke er en mulig kombinasjon ut fra det "østlige" synet.

⁵ Comrie (1976: 44) beskriver telisk aksjonsart som følger: "Thus a telic situation is one that involves a process that leads up to a well-defined terminal point, beyond which the process cannot continue." I Andersson 1972 finner vi en litt annen definisjon av telisitet: "A situation, process, action etc. or the verb, verb phrase, sentence, etc. expressing this situation, etc. has the [telicity] property iff it is directed toward attaining a goal or limit at which the action exhausts itself and passes into something else."

Tonne (2001: 16) påstår at det todimensjonale synet er bedre egnet til en analyse av progressive former enn det endimensjonale. Oppfatter man aspekt og aksjonsart som to forskjellige kategorier, tydeliggjør disse kategoriene den effekten en progressiv form har på en viss type setning. Denne effekten kaller Dowty (1979: 133) det imperfektive paradokset: "[T]he problem is to give an account of how [John was drawing a circle] entails that John was engaged in a bringing-a-circle-into-existence activity but does not entail that he brought a circle into existence. This is the 'imperfective paradox'." Det imperfektive paradokset gjelder med andre ord teliske progressive setninger i f.eks. engelsk som ser ut til å være samtidig både perfektive (teliske) og imperfektive. Teliske progressive setninger i engelsk medfører ikke at handlingen i de tilsvarende setningene med en syntetisk⁶ verbform realiseres: *John was drawing a circle.* ~~→~~ *John drew a circle.* I kontrast til dette setningsparet står setninger som *Mary was pushing a cart* og *Mary pushed a cart*, der den første setningen medfører at handlingen i den andre setningen realiseres (alle eksemplene fra Tonne 2001: 16 f.). Det imperfektive paradokset kan løses ved hjelp av den todimensjonale tilnærmingen til aspektualitet fordi de problematiske setningene som *John was drawing a circle* kan analyseres som teliske, men imperfektive.

Tonne (2001: 17) kritiserer likevel de "østlige" forskerne fordi de ikke forstår forskjellen mellom de to dimensjonene bare som en forskjell på et taksonomisk nivå, og forsøker istedenfor å utarbeide en semantisk teori. Til forskjell fra disse forskerne oppfatter Tonne aspekt og aksjonsart ikke som kvalitativ ulike størrelser. Hun mener at betydningsforskjellen mellom disse to termene er bare en forskjell i form. Tonne er enig i måten Carlson (2000: 34) beskriver forholdet mellom aspekt og aksjonsart på: "Their difference is rather in degree of grammaticalisation". Tonnes oppfatning av distinksjonen mellom de to termene er som følger: "Aspect is aspectuality carried by grammatical forms of the verb, whereas Aktionsart is aspectuality carried by the lexical parts of the sentence" (Tonne 2001: 17).

⁶ Dvs. det er kun ett ord som utgjør denne formen (f.eks. den engelske formen *read*).

2 Eksempler på aspektteorier

Historisk sett undersøkte man først bare den aspektualiteten som uttrykkes gjennom leksikalsk betydning av verbet og gjennom verbets argumenter⁷. Senere var mange forskere opptatt av både leksikalsk og grammatisk⁸ aspektualitet.

Inndeling av situasjoner i forskjellige typer kan føres tilbake til antikken. Allerede Aristoteles skiller mellom to typer prosesser som han kaller *kinesis* og *energeia*.

[A]t the same time we are seeing and have seen, are understanding and have understood, are thinking and have thought: but it is not true that at the same time we are learning and have learnt, or are being cured and have been cured. At the same time we are living well we have lived well, and are happy and have been happy. If not, the process would have sometime to cease, as the process of making thin ceases: but as it is, it does not cease; we are living and have lived. Of these processes, then, we must call the one set [*kinesis*], and the other [*energeia*].

Metaphysics IX.6, 1048b18-35 (Barnes 1984)

Tonne formulerer en test som kan brukes for å skille mellom *kinesis* og *energeia*: "[I]f at any moment in a period of *Xing* it is true to say *he has Xed*, then *Xing* is an *energeia* ($Xing \rightarrow has\ Xed$). For *kinesis*, this is not so, rather, *Xing* and *has Xed* are incompatible." (Tonne 2001: 18, kursiv i original). Denne testen utgjør en del av fenomenet som heter det imperfektive paradokset (nevnt ovenfor): noen *Xing*-setninger (dvs. noen progressive setninger, nærmere bestemt de ateliske) innebærer tilsvarende setninger med en syntetisk verbform (*Xed*), eller tilsvarende perfektive setninger (*has Xed*), mens andre (de teliske) gjør ikke det. Den moderne motsetningen mellom teliske og ateliske predikater svarer til Aristoteles' skille mellom *kinesis* og *energeia*.

Aristoteles klassifiserer typer av prosesser. Moderne forskere skifter mellom å oppfatte setningen (som en språklig enhet) eller situasjonen (som det refereres til) som bæreren av aspektuelle egenskaper. Krifka (1992) drøfter dette punktet i forbindelse med sine "set terminal point"-predikater⁹. Å ha et "set terminal point" kan oppfattes som å være telisk.

⁷ Denne typen aspektualitet kaller de fleste forskerne (u.a. Comrie 1976) "Aktionsart". Smith (1997) bruker betegnelsen "situation type". Hos noen forskere som f.eks. Vendler (1967) og Dowty (1979) kan vi finne termen "aspectual classes".

⁸ Dvs. aspektualitet som er grammatisk markert på verbet. I den todimensjonale teorien kalles den aspekt.

⁹ "For consider a concrete event of running and a concrete event of running a mile; then surely both events have a terminal point (both events may even be identical). The difference is that an event of running might be a

Tonne (2001: 19) mener med bakgrunn i Krifkas teori at det er predikatet (forstått som betydningen av hele setningen) som er bæreren av aspektuelle egenskaper.

Først relativt nylig begynte forskere å beskjeftige seg med spørsmålet om hvilke språklige enheter som skal klassifiseres som teliske, resp. ateliske. Det er enten verbet, eller frasen (dvs. forbindelse av et verb og et direkte objekt), eller hele setningen (dvs. både verbet, subjektet, det direkte objektet og adverbialer) som oppfattes for å være telisk eller atelisk i de ulike teoriene.

Moderne språkforskerne Dowty (1972) og Verkuyl (1972) mener at man må ta utgangspunkt i setningen som helhet når man skal vurdere telisitet. De hevder at det er språklige enheter (og ikke konkrete handlinger) som er relevante ved vurderingen av telisitet. Dowty og Verkuyl har på denne måten betydelig påvirket den såkalte komposisjonelle aspektologien. Ut fra dette „the-whole-sentence-view“ på telisitet har alle setningskomponentene en potensiell påvirkning på måten den enkelte setningen skal tolkes med hensyn til aktualitet på. Som et eksempel kan vi bruke setningsparet *John walks from Oxford to Reading* og *John walks* (Tonne 2001: 20). Den første setningen ville Aristoteles ha kallt for kinesis, mens den andre klassifiseres som energieia. Verbet er det samme i begge setningene, og det er adverbialet *from Oxford to Reading* som gjør forskjellen.

2.1 Vendler's syntaktiske og semantiske tester

Vendler (1967) baserer sin inndeling av situasjonstyper på ulike syntaktiske og semantiske tester. Hans mål er ”to locate and to describe the most common time schemata implied by the use of English verbs” (Vendler 1967: 98). I utgangspunktet skiller han mellom verb som kan lage en progressiv form i engelsk (*be -ing*), og verb som ikke kan gjøre det. På et spørsmål som *What are you doing?* kan man svare *I am running* eller *I am crossing the street*, men man kan svare verken *I am knowing the answer* eller *I am spotting the plane*. Verb (eller fraser) som kan lage en progressiv form, og som i tillegg har utstrekning i tid, kaller Vendler prosesser. Verb som ikke kan lage progressive former, kaller han ikke-prosesser.

part of another event of running which has a latter terminal point, whereas this is not possible for an event of running a mile(...) An STP [set terminal point-] predicate, then, applies to events such that all subevents which fall under the predicate have the same terminal point.” (Krifka 1992: 34 ff.).

Vendler deler både prosesser og ikke-prosesser videre inn i undergrupper. Prosesser deler han inn i aktiviteter (f.eks. *dance*, *read*) og ”accomplishments”¹⁰ (ordet betyr ’gjennomføring’ eller ’fullførelse’; f.eks. *read a book*, *walk a mile*). Grunnlaget for denne inndelingen er den følgende tankegangen:

[I]f someone stops running a mile, he did not run a mile; if someone stops drawing a circle, he did not draw a circle. But the man who stops running did run, and he who stops pushing the cart did push it. Running a mile and drawing a circle have to be finished, while it does not make sense to talk about finishing running or pushing a cart. Thus we see that while running and pushing a cart have no set terminal point, running a mile and drawing a circle do have a ”climax”, which has to be reached if the action is to be what it is claimed to be.

Vendler (1967: 100)

Vendler bruker den følgende testen for å skille det han kaller aktiviteter, fra andre prosesser: Spørsmålet *For how long did he X?* kan besvares med en setning som *He was X-ing for half an hour*. Verbale uttrykk som kan settes inn istedenfor X, er ifølge Vendler aktiviteter. Uttrykket *push the cart* er altså en aktivitet fordi man kan si *For how long did he push the cart? He was pushing it for half an hour*. Vendler påstår at enhver del av situasjonen en gitt aktivitet referer til, kan bli referert til ved hjelp av samme verbaluttrykk. Også til en forlenget situasjon kan man referere ved hjelp av samme verbaluttrykk.

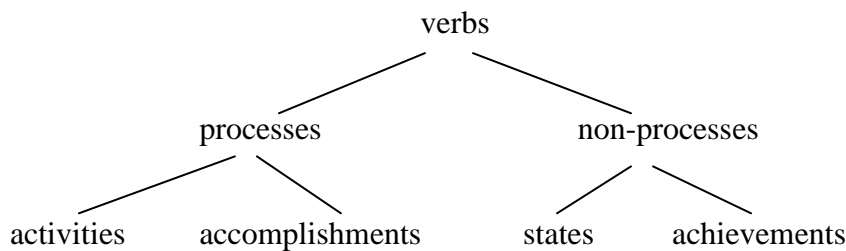
Andre verbfraser som f.eks. *draw a circle* uttrykker en prosess som kan verken deles inn i faser, eller forlenges. Slike uttrykk kaller Vendler ”accomplishments”. ”Accomplishments” er ifølge Vendler slike verbaluttrykk som kan settes inn istedenfor Y i det følgende spørsmålet: *How long did it take to Y?* (f.eks. *How long did it take to draw the circle?*). På dette spørsmålet kan man svare *It took him twenty seconds to Y* (*It took him twenty seconds to draw the circle*) eller *He Y-ed in twenty seconds* (*He drew the circle in twenty seconds*). ”Accomplishments” beskriver et klimaks eller ”a set terminal point” (termen bruker senere Krifka 1992). Svaret på spørsmålet *How long did it take to Y?* er tiden som brukes for å oppnå dette ”set terminal point”.

Ikke-prosesser deler Vendler inn i tilstander og ”achievements” (ordet betyr ’oppnåelse’ eller ’gjennomføring’). ”Achievements” er slike verbale uttrykk som beskriver et

¹⁰ Det finnes ikke et passende uttrykk i norsk for Vendlers termer ”accomplishments” og ”achievements”, og heller ikke for Smith’s ”the semelfactives”. Derfor bruker jeg de engelske termene. Derimot anvender jeg for termene ”activities”, ”statements”, ”processes” and ”non-processes” norske ord *aktiviteter*, *tilstander*, *prosesser* og *ikke-prosesser*.

øyeblikk (ikke en tidsperiode). Som eksempler på "achievements" nevner Vendler uttrykkene *reach the top*, *spot the plane* og *win the race*. Vendlers tilstander uttrykker derimot en kort eller lang periode (men ikke et øyeblikk). F.eks. verbene *know*, *love*, *hate*, *dominate* klassifiseres som tilstander. Om "achievements" kan man spørre *At what time did you X?* (f.eks. *At what time did you reach the summit?*), mens man bruker spørsmålet *For how long did you Y?* (f.eks. *For how long did you believe in Santa Claus?*) for å spørre om tilstander.

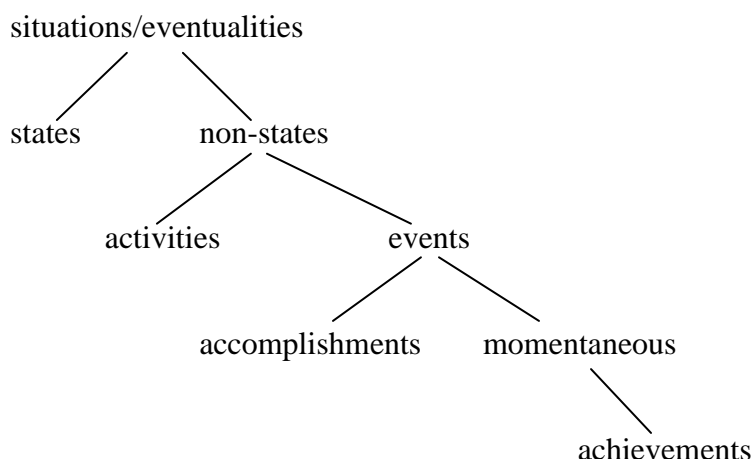
Vendlers inndeling av situasjonstyper kan grafisk framstilles som et tre:

Flere forskere brukte senere Vendlers inndeling i sine teorier om aspektklasser. Smith (1997) skiller til forskjell fra Vendler mellom fem situasjonstyper, og hun bruker faktorene statisk, durativ og telisk til å beskrive de enkelte situasjonstypene. Hennes teori skiller seg fra det "klassiske" Vendlerianske synet idet hun legger inn en ny type: "the semelfactives" (som ifølge Vendler hører blant "achievements"). Den følgende tabellen viser Smiths inndeling av situasjonstyper sammen med faktorene og eksempler:

Situations	Static	Durative	Telic	Examples
State	+	+	-	<i>She liked spring.</i>
Activity	-	+	-	<i>She pulled the pram. She ate the porridge.</i>
Accomplishment	-	+	+	<i>She ate the apple.</i>
Semelfactive	-	-	-	<i>She coughed.</i>
Achievement	-	-	+	<i>She found the answer. The bomb exploded.</i>

Vendlers termer har ofte vært brukt i faglitteraturen, men relasjonene mellom de enkelte situasjonstypene blir ikke alltid oppfattet på samme måte. Bach (1986) representerer det vanligste synet: Til forskjell fra Vendler regner han tilstander og "achievements" ikke som undergrupper av en felles type. Han skiller istedenfor tilstander ut fra de resterende situasjonstypene som det vises i det følgende skjemaet:

2.2 Dowty og leksikalsk dekomponering

En annen tilnærming til inndeling av aspektklasser ser vi hos Dowty (1979). Han definerer aspektklasser ”by specifying the truth conditions for a small set of aspectual operations.” (Tonne 2001: 25). På lignende måte som Vendler skiller han mellom fire aspektklasser som han kaller tilstander, aktiviteter, ”accomplishments” og ”achievements”. Tilstander og aktiviteter er identiske hos begge lingvistene, mens de skiller seg i oppfatning av ”accomplishments” og ”achievements”.

Dowtys inndeling av verb, fraser eller setninger i forskjellige aspektklasser er basert på den såkalte leksikalske dekomponeringen. ”Achievements” er ifølge Dowty slike predikater som i den dekomponerte strukturen inneholder bare den aspektuelle operatoren BECOME. Derimot inneholder ”acomplishments” både BECOME- og CAUSE-operator. Med andre ord beskriver begge aspektklassene en tilstandsending, men ”acomplishments” er kausative, mens ”achievements” ikke gjør det. Dowty (1979: 46) klassifiserer setningene *The soup is cool* og *Harry is dead* som tilstander, setningene som *The soup cooled* og *Harry died* kaller han ”achievements”, og setningene *John cooled the soup* og *John killed Harry* regner han blant predikater kalt ”accomplishments”. Ved en dekomponering av en ”achievement” som *The soup cooled*, får vi strukturen BECOME[cool(soup)]. En dekomponert ”accomplishment” som *John cooled the soup*, har strukturen [John did something] CAUSE [BECOME[cool(soup)]].

Til forskjell fra Vendler betrakter Dowty durativitet eller mangelen på den ikke som et kriterium som kan tjene til å definere ”achievements”. Forskjellen mellom ”accomplishments” og ”achievements” består ifølge Dowty ikke i at den ene prosessen fører til kulminasjon, mens den andre ikke gjør det. Forskjellen ligger i hva slags prosess som fører

til kulminasjonen. Hvis prosessen som uttrykkes gjennom predikatet, er en kausal hendelse, er predikatet "accomplishment". Er prosessen ikke en kausal hendelse, klassifiseres predikatet som "achievement"¹¹. Uttrykket *John cooled the soup* er en "accomplishment" fordi den beskriver en tilstandsendring som har en årsak¹²: Det er her klart at en kausativ aktivitet eller prosess (altså den kjølingsaktiviteten som John utfører) fører til at suppen ender i en ny tilstand (den blir kaldt). Tilstandsenringen uttrykt i setningen *The soup cooled*, oppfattes derimot ikke som forårsaket, og setningen er dermed en "achievement".

Som avgjørende oppfatter Dowty forskjellen mellom aktiviteter på den ene siden og "accomplishments" og "achievements" på den andre siden. Mens teliske predikater (dvs. "accomplishments" og "achievements") inneholder operatoren BECOME, gjør ateliske predikater (dvs. aktiviteter) ikke det. "Accomplishments" og "achievements" uttrykker altså som sagt en tilstandsendring, og verb fra begge disse aspektklassene kaller Dowty "definite change of state verbs". Aktivitetsverb uttrykker derimot ikke noen tilstandsendring, og blir dermed betegnet som "non-definite change of state verbs". Det finnes likevel verb som ikke hører til noen av disse gruppene. Dowty kaller slike verb "degree achievements", og bruker verbet *cool* som et eksempel. Verb fra denne gruppen kan betegne enten en fullstendig forandring (*become cool*) eller en gradvis forandring (*become cooler*).

2.3 Smith: situasjonstype og synspunkt

Smith (1997) er en av forskerne som er opptatt av både leksikalsk og grammatisk aspektualitet. Hun undersøker bl.a. hvordan de progressive formene i engelsk påvirker måten man tolker aspekt i en gitt setning på. Smith skiller mellom to typer aspektualitet hun kaller "situation type" og "viewpoint". Under betegnelsen situasjonstype¹³ forstår Smith den aspektinformasjonen som er inneholdt i den leksikalske betydningen av verbet og verbets argumenter. Hun skiller (som det ble nevnt ovenfor) mellom fem situasjonstyper som hun kaller aktiviteter, tilstander, "accomplishments", "achievements" og "the semelfactives". Med synspunkt¹⁴ mener Smith den grammatiske betydningen av verbal aspektmorfologi. Synspunktet fokuserer enten på situasjonen som helhet eller på en del av situasjonen, og det er

¹¹ Det faktumet at "accomplishments" alltid er kausative, fører til at alle teliske durative setninger som ikke er kausative (f.eks. *The apple ripened / Eplet modnet; The ice melted / Isen smeltet*), klassifiseres som "achievements".

¹² Årsaken må være eksplisitt uttrykt i setningen (i eksempelsetningen *John cooled the soup* uttrykkes eksplisitt at agensen John utfører en aktivitet som fører til at suppen ender i en ny tilstand).

¹³ I faglitteraturen forekommer som oftest termen *aksjonsart*.

¹⁴ I faglitteraturen brukes flest betegnelsen *aspekt*.

enten perfektivt eller imperfektivt. Det imperfektive synspunktet fokuserer på en periode som utelukker sluttpunkter, mens det perfekte synspunktet fokuserer på situasjonen som helhet, inkludert sluttpunkter. I tillegg snakker Smith om et nøytralt synspunkt¹⁵ i setninger som ikke inneholder noe eksplisitt aspektmorfem.

I Smith's todimensjonale teori er de to komponentene uavhengige av hverandre: Situasjonstype uttrykker hvordan taleren klassifiserer situasjonen i en idealisert situasjonstype (en av de fem typene nevnt ovenfor), mens synspunktet plukker ut fra situasjonstypen den perioden som er åpen for vurdering. F.eks. i setningen *Mary was walking to school* er situasjonstype "accomplishment", og den progressive verbformen gir et imperfektivt synspunkt ved å fokusere bare på noen deler av situasjonen (og samtidig blir hverken initialpunktet eller sluttpunktet inkludert).

Synspunkter bringer med seg konvensjonaliserte informasjoner. Perfektive synspunkter innebærer at sluttpunktet blir nådd. Dette kan man sjekke ved en perfektiv setning slik at man negerer det at sluttpunktet blir nådd, eller at man angir at hendelsen fortsetter etter at sluttpunktet er blitt nådd. Dermed får man ugrammatikalske setninger som **Mary walked to school but she didn't actually get there; *Mary walked to school and she's still walking.*

Ifølge Smith er det ikke slikt at imperfektive synspunkter innebærer at sluttpunktet ikke blir nådd, det er heller slikt at de ikke innebærer at sluttpunktet blir nådd. Det imperfektive synspunktet fokuserer på en tidsperiode som utelukker sluttpunkter, men som ikke hevder noe om andre perioder som ikke står i fokus. Setningene *Mary was walking to school but she didn't actually get there* og *Mary was walking to school and she's still walking* er altså fullt grammatikalske.

Ved det perfekte synspunktet er det ikke nødvendig å spesifisere at sluttpunktet blir nådd (en slik informasjon ville være redundant): *Martin ate an apple and now it is gone.* Spesifiserer man derimot at sluttpunktet blir nådd ved et imperfektivt synspunkt, legger man til en ny informasjon: *Martin was eating an apple and now it is gone.* Ved det nøytrale synspunktet mangler ifølge Smith et aspektmorfem. Slike setninger er tvetydige med hensyn til aspekt, dvs. de kan tolkes både perfektivt og imperfektivt, og det er konteksten som avgjør om hvordan setningene tolkes.

¹⁵ Tonne (2001) mener at nøytralt aspekt kan bidra til en bedre forståelse av det norske aspektsystemet. Hennes tilnærming til nøytralt aspekt er likevel ulik den vi finner hos Smith.

Tønnes (2001) tilnærming til nøytrale setninger er som sagt ulik den vi finner hos Smith. Tønne er enig med Smith i at setninger som hverken er perfekte eller imperfekte, er tvetydige med hensyn til aspekt. Slike tvetydige setninger kaller Tønne nøytrale.

Ifølge Tønne er det likevel ikke bare verbets grammatiske form som avgjør om aspekt: Også informasjonen som er inneholdt i setningens leksikalske del (f.eks. aksjonsart = situasjonstype) har en stor påvirkning på spørsmålet om (im)perfektivitet. Dersom ingen av setningsdelene avgjør om setningen er perfektiv eller imperfektiv, er den ifølge Tønne tvetydig (nøytral). F.eks. predikatet i setningen *John leste en bok* (Tønne 2001: 33) er verbet i en syntetisk fortidsform som i seg selv ikke avgjør om (im)perfektivitet. Setningen er en "accomplishment", og "accomplishments" med en syntetisk verbform tenderer til å bli oppfattet som perfekte. Men konteksten er viktigere enn denne tendensen, og den gjør setningen imperfektiv.

I norsk forekommer slike nøytrale setninger (som Tønne oppfatter dem) ganske ofte. Dette henger sammen med lav grammatikaliseringsgrad av norske progressive former. Mangelen på en imperfektivitetsmarkør ved verbet betyr ikke automatisk at aspektet er perfektivt. Aspektet er i så fall avhengig av kontekst. For å unngå tvetydighet (særlig i tilfeller der konteksten ikke entydig avgjør om aspektverdien) kan taleren i norsk legge til valgfrie former som f.eks. progressive konstruksjoner.

3 Aspektsystemer

I språk der aspekt utgjør en grammatisk kategori, kan kategorien være grammatikalisert ved hjelp av syntetiske eller analytiske¹⁶ uttrykksformer. Syntetiske uttrykksmidler for aspekt finnes f.eks. i persisk, tyrkisk og slaviske språk. I disse språkene uttrykkes aspekt ved hjelp av affikser. Analytiske uttrykksmidler forekommer f.eks. i engelsk (progressive former som *he is sleeping*) og islandsk (konstruksjoner med *vera að*, *vera búinn að* og *fara að* + infinitiv (jf. NRG: 645)). Ofte finnes både analytiske og syntetiske uttrykksformer i samme språk¹⁷.

Östen Dahl (1985) gir en oversikt over hvilke typer aspektsystemer som finnes i språk rundt omkring i verden. Dahl snakker om to aspektuelle hovedkategorier: opposisjonen mellom perfektivt og imperfektivt aspekt på den ene siden, og progressivt aspekt på den andre siden. En tredje kategori som er av mindre betydning enn de to første, er habituelt aspekt.

Opposisjonen mellom perfektivt og imperfektivt aspekt opptrer ifølge Dahl (1985: 69) i ca. 45 språk. Den forekommer først og fremst i slaviske språk (som russisk, tsjekkisk, polsk, bulgarsk), men vi kan finne den også i mange romanske språk (som fransk, spansk, portugisisk, italiensk, rumensk, katalansk). Dahl nevner også latin og gresk, og flere andre språk som ungarsk (et uralsk språk), tyrkisk og aserbajdsjansk (altaiske språk), georgisk (et kaukasisk språk), arabisk og maltesisk (semitiske språk), noen indoiranske språk (kurdisk, persisk, panjabi), mandarin (et kinesisk språk), og til og med hawaiiisk (et polynesisk språk) og zulu (et bantuspråk). Germanske språk mangler derimot opposisjonen mellom perfektivt og imperfektivt aspekt i Dahls framstilling.

I faglitteraturen kan man finne mange ulike definisjoner av semantiske egenskaper ved perfektivt og imperfektivt aspekt. Comrie (1976: 3) definerer aspekt som “different ways of viewing the internal temporal consistency of a situation“, og han beskriver motsetningen mellom perfektivitet og imperfektivitet som følger:

¹⁶ En form som er sammensatt av flere ord (f.eks. den engelske formen *was reading*) - i motsetning til syntetisk form som er laget av ett ord (f.eks. den engelske formen *read*).

¹⁷ Dette er tilfelle f.eks. i spansk som uttrykker den aspektuelle motsetningen mellom de to fortidsformene syntetisk (*Juan llegó* = 'Jon kom' vs. *Juan llegó a* = 'Jon var i ferd med å komme', 'Jon pleide å komme'), mens det også disponerer over en analytisk konstruksjon som tjener til å uttrykke imperfektivt aspekt (*Juan estaba llegando* = 'Jon var i ferd med å komme') (jf. NRG: 645).

Perfectivity indicates the view of a situation as a single whole, without distinction of the various separate phases that make up that situation, while the imperfective pays essential attention to the internal of the situation.

Comrie (1976: 16)

Dahl (1985: 74) kaller Comries tilnærming ”the ’totality’ view of perfectivity”. Han mener at denne tilnærmingen ikke passer godt for alle språkspesifikke kategorier som skal være med. Hans definisjon av perfekte verb er som følger:

A PFV verb will typically denote a single event, seen as an unanalysed whole, with a well-defined result or end-state, located in the past. More often than not, the event will be punctual, or at least, it will be seen as a single transition from one state to its opposite, the duration of which can be disregarded.

Dahl (1985: 78)

Perfektivitet tenderer i mange språk til å være knyttet til fortidsformer. Dette er likevel ikke tilfelle i slaviske språk der opposisjonen mellom perfektivt og imperfektivt aspekt er meget mindre avhengig av tids- og tempusreferanse.

Progressivt aspekt forekommer ifølge Dahl (1985: 90) i minst 28 språk i verden. Den er mest frekvent i indoeuropeiske språk. Den engelske progressive formen *be -ing* er trolig den mest kjente av disse formene. Dahl regner også tysk blant språk med progressivt aspekt: Han viser i denne sammenhengen til den tyske partikkelen *gerade*, og flere andre forskere nevner konstruksjonen kalt ”Verlaufsform”. Progressive konstruksjoner forekommer også i nordgermanske språk: Dahl nevner den svenske progressive konstruksjonen *hålla på att +* infinitiv, og tilsvarende konstruksjoner finner man i norsk (jf. Tonne 2001) og dansk.

Ifølge Dahl (1985: 91) tenderer progressivt aspekt (til forskjell fra (im)perfektivt aspekt) til å uttrykkes perifrastisk (ca 85 % av alle tilfeller), oftest ved hjelp av konstruksjoner med hjelpeverb. Progressive former brukes når man snakker om ”an on-going activity” (ibid.), dvs. det dreier seg om forholdet mellom en dynamisk hendelse og et tidspunkt. Progressive former kan følgelig ikke brukes ved tilstander.

I språk med differensiering mellom perfektivitet og imperfektivitet kan prototypiske progressive kontekster oppfattes å være imperfektive. Flere forskere holder progressivt og imperfektivt aspekt som nesten eller helt identiske (f.eks. Comrie 1976 behandler progressivitet som et spesielt tilfelle av imperfektivitet). Dahl (1985: 91) mener at selv om imperfektivitet og progressivitet utgjør to ulike kategorier, er det i et stort antall tilfeller ikke

nødvendig å holde disse kategoriene klart fra hverandre. Han påstår at kategorien kan (sett ut fra et diakronisk synspunkt) skifte fra imperfektivitet til progressivitet, og omvendt¹⁸.

Den tredje typen aspekt i Dahls framstilling, habituel aspekt, uttrykker ifølge Dahl (1985: 99) "actions that take place habitually or repeatedly. Habituelle uttrykk forekommer mindre frekvent (sett ut fra et språkkomparativt perspektiv) enn (im)perfektive eller progressive uttrykk. Som eksempler på habituelle former nevner Dahl bl.a. den tyske konstruksjonen *pflügen* + infinitiv, den svenske konstruksjonen *bruka* + infinitiv (tilsvarende konstruksjoner finner vi også i norsk) og tsjekkiske iterative verb. Et annet eksempel er den engelske konstruksjonen *used to* + verb som brukes utelukkende i habituelle kontekster med en fortidsreferanse (Dahl 1985: 100 f.).

3.1 Aspekt i slaviske språk

Den slaviske opposisjonen mellom perfektivt og imperfektivt aspekt kommer til uttrykk gjennom morfologisk relaterte verbpar. Generelt holdes denne relasjonen for å ha oppstått gjennom avledning.

As a grammatical category aspect is highly evident in the Slavic languages, where verbs are not single lexical entities but generally take the form of morphologically linked pairs.

Dickey (2000: 1)

Dickey (2001: 7) mener at det slaviske aspektet er mindre avhengig av tempus- og tidsreferanse enn mange aspektopposisjoner i andre språk. Den slaviske aspektopposisjonen kommer til uttrykk ikke bare i fortidsformer (som det er tilfelle i de fleste andre språk som skiller mellom perfektivt og imperfektivt aspekt), men også i presens- og fremtidsformer, infinitiv-, imperativ- og konjunktivformer og til og med i verbalsubstantiver. Dette står i kontrast til f.eks. opposisjonen mellom aorist og ikke-aorist i klassisk gresk som stort sett gjelder kun fortidsformer, og til opposisjonen mellom progressive og ikke-progressive former i engelsk som er begrenset til finitte verbformer.

Dickey (2001: 8) påstår at det er to måter man lager avledninger som uttrykker den aspektuelle opposisjonen mellom perfektivitet og imperfektivitet, i slaviske språk på: prefigering og suffigering. Gjennom prefigering av imperfektive verb oppstår perfekte verb: f.eks. tsjekkisk *dělat* - *udělat* ('gjøre'), *počítat* - *spočítat* ('regne'), *zpívat* - *zazpívat* ('syng'),

¹⁸ Det siste ble ifølge Dahl bevist i hindi/urdu og panjabi.

zvat - pozvat ('invitere'). En slik prefigering som fører til at verbet blir perfektivt, er vanligvis ikke en utelukkende grammatisk prosess: Den medfører enten en modifikasjon av verbets leksikalske betydning, eller det oppstår et verb med en helt annen leksikalsk betydning. Derfor oppfatter Maslov (1961: 167) perfektivering kun som en sideeffekt av leksikalsk prefigering. Men selv om prefigering i de fleste tilfeller medfører forandring av den semantiske betydningen, forekommer det også prefikser som anses for å være leksikalsk "tomme". Dette er tilfelle f.eks. ved prefikset *na-* i tsjekkisk: Verbene *psát - napsat* ('skrive') har samme leksikalsk betydning, og den eneste forskjellen er at det første verbet er imperfektivt, mens det andre er perfektivt.

Gjennom en annen type prefigering oppstår ifølge Dickey (2001: 8) forskjellige aksjonsarter som fokuserer på ulike faser eller trekk av handlingen (som begynnelse, slutt, intensitet osv). Et eksempel på et prefiks som fokuserer på begynnelse av handlingen, er prefikset *roz-* i tsjekkisk: *smát se* ('le') - *rozasmát se* ('begynne å le').

Den andre måten man kan lage verbpar med ulik aspektuell betydning på, er suffigering¹⁹. Gjennom suffigering av perfekte verb oppstår imperfektive verb: f.eks. tsjekkisk *přepsat - přepisovat* ('skrive om'), *nakoupit - nakupovat* ('kjøpe'), *vydělat - vydělávat* ('tjene'). Til forskjell fra prefigering forandrer suffigering aldri verbets leksikalske betydning, det er altså en utelukkende grammatisk prosess.

Det er viktig å merke at det ikke er absolutt alle verb i slaviske språk som inngår i aspektopposisjoner. Alle slaviske språk disponerer over et antall verb som er "biaspektuelle" (dvs. den samme formen kan uttrykke både perfektivt og imperfektivt aspekt i ulike kontekster): f.eks. tsjekkisk *izolovat* ('isolere'), *organizovat* ('organisere'). En liten gruppe verb er *imperfectiva tantum* (dvs. verb som ikke har noen perfekte motsetninger) som f.eks. tsjekkisk *nenávidět* ('hate'), og alle tsjekkiske modale verb²⁰. Det forekommer også *perfectiva tantum* (dvs. verb som ikke har noen imperfektive motsetninger) som f.eks. tsjekkisk *spasit* ('frelse'). Likevel er de fleste forskerne enig i at det slaviske aspektuelle systemet er basert på verbpar med ulik (perfektivt/imperfektivt) aspekt, og at verb som ikke har noen aspektuelle motsetninger, heller er unntak.

¹⁹ Ved hjelp av suffigering kan man også lage verb med "semelfactive" aksjonsart.

²⁰ Ivančev (1971: 43) påstår at tsjekkisk har det høyeste tallet på *perfectiva tantum* av alle slaviske språk.

3.2 Progressive former i tysk

I de fleste germanske språkene er det ikke obligatorisk å markere progressivt aspekt (jf. Ebert 2000: 629). Denne markeringen er obligatorisk strengt tatt kun i engelsk, og den er nesten obligatorisk i vestfrisisk. I tysk forekommer en progressiv konstruksjon som kalles ”Verlaufsform” (f.eks. IDS-Grammatik 1997) eller *am*-form: Det dreier seg om uttrykk som *Er ist am Schreiben*. Denne progressive konstruksjonen er vanlig i Rhinland og tilhørende områder²¹, men også i Züritütsch. Mange språkbrukere i vestlige og nordvestlige deler av landet anvender *am*-formen i hverdagslige samtaler. Lingvistene er enig i at *am*-formen sprer seg til alle tyskspråklige områder, og til og med til mer formelle registerer. Thieroff skriver at ”der Gebrauch der sog. ’rheinischen Verlaufsform’ (*er war am Essen*) in weiten Teilen des deutschen Sprachgebietes ständig zunimmt” (Thieroff 1992: 70, kursiv i original).

Am-formen kan generelt erstattes av en tilsvarende finitt verbform (*Er ist am Schreiben* → *Er schreibt*). I så fall kan man bruke partikkelen *gerade* til å betone imperfektivitet (den syntetiske finitte verbformen uttrykker nemlig ikke noen aspektmarkering i tysk).

Am-formen er morfologisk sett en forbindelse av preposisjonen *am* (= *an* + bestemt artikkel) og substantivert infinitiv²². Det kan ikke stå noe attributt direkte knyttet til den substantiverte infinitiven: **Während die Piraten noch am lustigen Feiern sind...* Man kan derimot bruke et adverbial som i uttrykket *Während die Piraten noch lustig am Feiern sind...* (jf. IDS-Grammatik 1997: 1879). Det er først og fremst kursive verb som opptrer i form av substantivert infinitiv i ”Verlaufsform”. Verb som uttrykker mentale tilstander (*wissen*, *hassen*) og (ikke-kontrollerte) sanseprosesser (*sehen*, *hören*) er derimot utelukket (jf. IDS-Grammatik 1997: 1880).

Am-formen kan i en del tilfeller erstattes av tilsvarende konstruksjoner med preposisjonene *beim* og *im* (Ebert 2000: 630), i eldre tysk også av *unter dem* + infinitiv (IDS-

²¹ I dialekter kalt Rheinisch og Ruhrdeutsch (jf. IDS-Grammatik 1997: 1880).

²² Skrivningen er ikke enhetlig: I praksis forekommer *am*-former med substantiverte infinitiver både med stor og med liten forbokstav.

Forbindelsen av *am* og substantivert infinitiv uttrykker i noen tilfeller ikke progressivt aspekt. I uttrykk som *etwas ist am Laufen* og *etwas ist am Kochen* dreier det seg ikke om ”Verlaufsform”, men om predikativkomplementer (jf. IDS-Grammatik 1997: 1879). Man kan i denne sammenhengen snakke om konstruksjoner med funksjonsverb som uttrykker ulike aksjonsarter: *zum Kochen bringen* [+kausativ, +transformativ], *am Kochen halten* [+kausativ, +kursiv], *am Kochen sein* [-kausativ, +kursiv].

Også konstruksjonene *dicht/nah(e) am* + Infinitiv må man skille fra det som kalles ”Verlaufsform” (ibid.). Heller ikke forbindelser av *fast am* + Infinitiv (*fast am einschlafen sein*, *fast am verhungern sein*) kan analyseres som ”Verlaufsform” (jf. IDS-Grammatik 1997: 1880).

Grammatik 1997: 1878). Preposisjonene *beim* og *im* har likevel (som markering på progressivt aspekt) mye mer begrensede bruksmuligheter enn preposisjonen *am*. *Beim* kombineres utelukkende med agentive verb, og *im* forekommer kun i et fåtall idiomatiske uttrykk. *Im* kan ikke kombineres med agentive verb, og dermed kan *beim* og *im* ikke erstatte hverandre i progressive former. Begge kan derimot erstattes av *am*.

*Der Mond ist am / im / *beim Abnehmen.*

*Die Wunde ist am / *im / *beim Heilen.*

*Sie ist am / beim / *im Einkaufen.*

(Ebert 2000: 630)

Ebert (2000: 630 f.) påstår at det er en betydningsforskjell mellom setningene *Sie ist am Kartenspielen* og *Sie ist beim Kartenspielen*. Den første setningen brukes når kvinnen virkelig spiller kort på samme tid som setningen uttales. Formen med *beim* i den andre setningen assosieres derimot (minst i Nord-Tyskland) med en lokativ betydning: Setningen utgjør altså et mulig svar på spørsmålet *wo ist sie?* Setningen *Anna ist Kartenspielen* ("absentive construction", dvs. en konstruksjon uten preposisjon) betyr ifølge Ebert at Anna gikk til det stedet der hun vanligvis spiller kort: Hun kan være på vei til dette stedet (denne tolkningen er ikke mulig for verken setninger med *am* eller for setninger med *beim*), eller hun kan allerede ha nådd stedet. En slik konstruksjon uten preposisjon forekommer i nesten alle germanske språk (unntatt islandsk og Züritütsch). Ved siden av denne "absentive construction" (*Damals war er jeden Samstag tanzen*) brukes også konstruksjoner med verbet *gå* (*Er ging damals jeden Samstag tanzen*), og konstruksjoner med en preposisjonsfrase som inneholder et verbalsubstantiv (*Damals war er jeden Samstag zum Tanz*). Ebert mener at den sistnevnte typen konstruksjoner med et substantiv ofte foretrekkes ved bevegelsesverb (Ebert nevner eksempler fra svensk: *hon är på väg ut* og *hon är på väg till New York*), og ved substantivet *Arbeit* (*Sie ist zur Arbeit* = 'hun jobber akkurat nå', 'hun er på jobb').

Forbindelsen av *bei* og infinitiv opptrer likevel også som et fritt adverbial (med betydningen *i løpet av noe*). I slike kontekster kan *am*-formen ikke brukes: *Man beobachtete ihn beim Kochen / *am Kochen; Beim Kochen / *Am Kochen war er aufgeregt* (eksempler fra IDS-Grammatik 1997: 1878). Dette viser til en viss grammatikalisering av *am*-formen.

Verbet *tun* forekommer også i progressive konstruksjoner både i Rhinland og i Züritütsch, og det er ikke begrenset til agentive verb (jf. Ebert 2000: 631). Verbet *tun* brukes likevel også i andre kontekster enn de progressive: Det tjener til å uttrykke habituell aspekt (i

kombinasjon med tilstandsverb og imperativformer) i uttrykk som *Sie tut putzen* (Rhinland); *Sie tut putze* (Züritütsch); *Peter tut die Antwort wissen* (Rhinland).

3.3 Progressive former i norsk

Årsaken til å markere distinksjonen mellom perfektivt og imperfektivt (i Comries forstand, dvs. inkludert progressivt) aspekt er ifølge Ingebjørg Tonne (2001: 1) at taleren ønsker å skille mellom en situasjon oppfattet som en bakgrunnsinformasjon, og en situasjon opplevd som "event of action". I den engelske setningen *John was reading when I entered* (Comrie 1976: 3) er det den handlingen uttrykt i den andre setningsdelen (*when I entered*), som vi kan kalle for "event of action". Denne handlingen oppfattes som en helhet, dvs. uten referanse til handlingens interne faser. En slik handling klassifiseres som perfektiv. Handlingen i den første setningsdelen (*John was reading*) er derimot imperfektiv fordi den perfekte handlingen (dvs. det at jeg kom inn) realiseres i løpet av denne imperfektive handlingen. Med andre ord hadde John begynt å lese allerede før jeg kom inn.

Den typen av imperfektiv form i Comries engelsk eksempel (*be -ing*) kalles vanligvis progressiv på grunn av sin perifrastiske form. Tonne (2001: 1) sammenligner engelsk med spansk som har to former med imperfektiv betydning: Den ene formen er analytisk (liksom den engelske progressive formen), og den andre er syntetisk.

Tonne's oversettelse av Comries eksempelsetning til norsk er som følger: *Jon satt og leste da jeg kom inn* (2001: 2). Uttrykket *Jon satt og leste* betegner Tonne som imperfektiv, og hun regner formen *satt og leste* blant en gruppe verbale perifrastiske konstruksjoner hun kaller norske progressive "pseudokoordinasjoner"²³. Blant norske progressive former²⁴ regner Tonne konstruksjonene: *sitte og, drive og, være i gang med å, holde på med å, være i ferd med å, skulle til å*²⁵, *være på vei til å*²⁶, *holde på å*. Hun påstår at alle disse konstruksjonene gjør setningene entydig imperfektive, men at de skiller seg fra hverandre med hensyn til sine kombinatoriske muligheter (jf. Tonne 2001: 4). Avhengig av de kombinatoriske mulighetene deler Tonne konstruksjonene inn i to undergrupper som hun kaller "pseudo group" og "prospec group". Pseudokoordinasjonene *sitte og, drive og* og til en viss grad formene *være*

²³ Konstruksjoner med to sideordnede verb (som er forbundet med konjunksjonen *og*) der det første verbet har en avsvakket betydning og bare signaliserer at handlingen som blir uttrykt gjennom det andre verbet, varer ved.

²⁴ I NRG kalt konstruksjoner med kursivt aspekt.

²⁵ I NRG omtalt som en konstruksjon med 'nær ved-'aspekt.

²⁶ Mangler i framstillingen i NRG.

i gang med å og *holde på med å* tenderer til å kombineres med ateliske setninger, dvs. setninger som ikke uttrykker noe slutt punkt. Denne gruppen kaller Tonne ”pseudo group”. Konstruksjonene *være i ferd med å*, *skulle til å*, *være på vei til å* og *holde på å* hører til gruppen kalt ”prospec group”. Disse konstruksjonene kombineres vanligvis med teliske setninger som (i motsetning til ateliske setninger) uttrykker et slutt punkt.

Bybee et al. (1994: 133) beskriver det historiske opphavet av progressive former: ”If we look at the meaning elements that go into the formation of the progressive periphrasis, it would appear that the original function of the progressive is to give the location of an agent as in the midst of an activity.”

Tonne (2001: 4) er enig i påstanden til Östen Dahl om at ”the locative sources” ikke er homogene ut fra et semantisk synspunkt. I engelsk tenkes den progressive formen å kunne føres tilbake til formen *to be at Ving* (V står for verb) (jf. Bybee et al. 1994: 132). Dahl mener at denne formen inneholder tydingen: En agens er lokalisert i en aktivitet (f.eks. *Fred’s been at singing*; agensen er ”lokalisert” i selve syngingen). Tonne (2001: 4) påstår at progressive former i norsk og spansk heller signaliserer den konkrete lokaliseringen og/eller posisjonen av agensen i løpet av aktivitetens realisering. I begge språkene kan de progressive formene føres tilbake til en konstruksjon med et posisjonsverb eller et bevegelsesverb. I norsk brukes posisjonsverbene *sitte* og *stå* i pseudokoordinasjonene²⁷. Noen av de andre norske progressive konstruksjonene inneholder leksikalske elementer som normalt beskriver en form for bevegelse: *gang*, *ferd*, *vei*, *drive*, *holde* (jf. Tonne 2001: 4 f.). *Skulle til å* er ifølge Tonne den eneste norske progressive konstruksjonen som ikke inneholder et lokaliseringselement: *Skulle* er et modalverb med en prospektiv²⁸ og deontisk²⁹ betydning. Tonne (2001: 5) oppsummerer forskjeller i opphav av progressive former i de tre språkene på følgende måte: I norsk og spansk lokaliserer verbene *sitte* og *estar* agensen³⁰, og handlingen er dermed spesifisert. I engelsk lokaliserer derimot verbet *be* ikke agensen, denne er ”lokalisert” i selve handlingen.

Tonne (2001: 5) påstår at hovedforskjellen likevel ligger mellom norsk på den ene siden og spansk og engelsk på den andre siden. Denne forskjellen henger sammen med grammatikaliseringsgrad av de progressive formene. Ifølge Comrie 1976 er de progressive

²⁷ I Tonnes framstilling mangler posisjonsverbet *ligge* og bevegelsesverbet *gå* som begge er omtalt både i NRG (under konstruksjoner med kursivt aspekt) og i Vannebo 1969.

²⁸ Dvs. ventet, forventet, som man tror vil innfinne seg i fremtiden (<http://www.snl.no/prospektiv>).

²⁹ Begrepet henger sammen med begreper som plikt, påbud, forbud, tillatelse, rettighet osv (http://www.snl.no/deontisk_logikk).

³⁰ Tonne bruker betegnelsen ”the locative Norwegian pseudocoordination” for konstruksjonen med *sitte* og...

formene i engelsk og spansk grammatikaliserte. For norske progressive konstruksjoner bruker Tonne betegnelsen ”pre-grammatikalized progressives” (2001: 5). Hun mener at disse formene verken er fullt grammatiske eller fullt leksikalske. Innledningsverbene er ikke rene funksjonsord uten leksikalsk innhold som f.eks. verbet *be* i den engelske progressive formen. Men *sitte* er heller ikke et verb med leksikalsk innhold i denne konstruksjonen selv om en setning som *Jon satt og leste da jeg kom inn* innebærer at Jon både leser og sitter. Tonne (2001: 5) mener at ”[t]he pseudocoordination is clearly pre-grammatikalized judging from the high degree of lexical meaning connected with the form.” Ved de andre norske konstruksjonene er den leksikalske betydningen av innledningsverbet ifølge Tonne enda mer svekket: Substantivene *gang, ferd, vei* og verbene *drive* og *holde* blir heller brukt i en abstrakt betydning. Tonne vurderer disse progressive formene som litt mer grammatikaliserte enn pseudokoordinasjonen med verbet *sitte* fordi de har mistet mer av sin leksikalske betydning. Men de er likevel ikke fullt grammatikaliserte. Grunnen til dette er at de forekommer meget mindre ofte i norsk enn i andre språk som f.eks. engelsk og spansk, og at de har (nesten) identisk betydning som den syntetiske verbformen der man bruker hovedverbet alene (f.eks. uttrykket *John holder på med å lese til eksamen* har samme betydning som *John leser til eksamen*). Det at de norske uttrykksmidlene for det progressive er mindre grammatikaliserte enn de engelske og spanske, henger ifølge Tonne tett sammen med forskjeller i aspektsystemer. Tonne mener at betydningen av den syntetiske verbformen alene avhenger av bruken av progressive konstruksjoner i de enkelte språkene.

De norske progressive formene er som sagt pre-grammatikaliserte, og derfor relativt lite frekvente. Dette fører til at den syntetiske formen er relativt høyfrekvent. Sammenlignet med den engelske progressive formen er den norske syntetiske formen mer umarkert. Den markerte formen av den pre-grammatikaliserte typen har beholdt noe av sin leksikalske betydning, og denne betydningsresten begrenser bruksmuligheter. Dette er en av grunnene til at formen er lite frekvent i norsk. Ser vi f.eks. på pseudokoordinasjonen, så krever den at subjektet skal være i en viss stilling. Derfor kan pseudokoordinasjonen bli brukt bare når subjektet er av en slik natur at det kan ta denne spesifiserte stillingen.

Pre-grammatikaliserte former utgjør i mange språk en lang rekke former (jf. Ebert 2000). Som sagt kombineres de norske formene som hører til ”the pseudo group”, helst med ateliske setninger, mens formene fra ”the prospec group” kombineres oftest med teliske setninger. Disse kombinatoriske restriksjonene er forbundet med betydningsforskjeller mellom de to gruppene. Tonne (2001: 7) sammenligner de norske progressive

konstruksjonene med de engelske og spanske som i større grad kan kombineres med både teliske og ateliske setninger. Dette henger sammen med den historiske utviklingen av språkene. Til forskjell fra engelsk og spansk er fra den gruppen av norske progressive former ikke en form blitt utvalgt på bekostning av de andre ennå (Hopper og Traugot 1993: 164). Norsk har flere former som kan brukes til å uttrykke imperfektivitet. Disse formene skiller seg fra hverandre med hensyn til sine distribusjonsmuligheter, og heller ikke betydningen til de enkelte formene er eksakt den samme (jf. Tonne 2001: 7).

Tonne (2001: 8) skiller mellom to sider av imperfektivitet/perfektivitet: form og betydning. I Comries eksempel *John was reading when I entered* er formen *was reading* imperfektiv, og en slik imperfektiv form har alltid imperfektiv betydning³¹. Formen *entered* har derimot perfektiv betydning (pga. den leksikalske betydningen til verbet), men formen i seg selv er ikke perfektiv. Verbendelsen *-ed* markerer i engelsk bare fortid: Noen ganger har en slik form perfektiv betydning, andre ganger er betydningen imperfektiv (som f.eks. *John was studying when I lived there*). I den spanske oversettelsen til Comries eksempelsetningen (*Juan leía cuando entré*) har verbet *entré* derimot både perfektiv betydning og perfektiv form. Den spanske perfekte endelsen *é* markerer både fortid og perfektivitet, og den gjør verbet alltid perfektivt (jf. Tonne 2001: 8).

Sammenligner vi de to engelske setningene *John was reading when I entered* og *John was studying when I lived there*, ser vi at selv om formene *entered* og *lived* begge er fortidsformer, skiller de seg fra hverandre med hensyn til måten man opplever rekkefølgen av handlinger i de to setningene på. Formen *I entered* uttrykker en handling som introduserer leseaktiviteten. Uttrykket *I lived there* oppfattes som en tilstand som overlapper med eller tjener som bakgrunn for studeringen. I engelsk er den syntetiske fortidsformen (f.eks. *entered*) komplementær med den progressive formen (f.eks. *was entering*). Norsk har (på samme måte som engelsk) ikke noen spesiell perfektiv form: Den syntetiske verbformen brukes i norsk både i perfektiv og imperfektiv betydning. Men norsk er, som Tonne (2001: 9) peker på, enda mer ekstremt enn engelsk. I engelsk kan man bruke den syntetiske verbformen i imperfektiv betydning bare ved tilstandsverb (som f.eks. *live*). I norsk kan den syntetiske verbformen ha imperfektiv betydning til og med også når verbet ikke uttrykker en tilstand (som f.eks. *lese* i setningen *John leste da jeg kom inn*).

³¹ Bertinetto (2000) peker på at samsvaret mellom form og betydning ikke alltid er perfekt. Som et eksempel bruker han de engelske progressive formene med futurisk, ikke-progressiv betydning (f.eks. *I am leaving tomorrow*).

Setningen *John leste da jeg kom inn* betyr normalt det samme som *Jon satt og leste da jeg kom inn*. Når konteksten ikke eksplisitt angir noe annet, er betydningen til den første setningsdelen (*John leste*) imperfektiv. Dette står i kontrast til engelsk der uttrykket *John read* har perfektiv betydning. Men Tonne (2001: 9) hevder at uttrykket *John leste* kan ha perfektiv betydning også i norsk hvis konteksten angir at John begynte å lese akkurat da jeg kom inn³². En norsk setning som inneholder en enkel verbform er altså ifølge Tonne ikke entydig med hensyn til aspekt: Det er konteksten som avgjør om aspektbetydningen. Hopper og Traugott (1993) påstår at norske progressive former konkurrerer med syntetiske verbformer i praktisk bruk fordi de syntetiske formene ofte er tvetydige når det gjelder aspekt.

I setningen *John leste da jeg kom inn* er setningsdelen *John leste* atelisk³³. Vi har sett at uttrykket *John leste* er tvetydig med hensyn til aspekt. Tonne (2001: 9) peker på at ikke bare ateliske setninger kjennetegnes med en slik tvetydighet i norsk. Uttrykket *John leste en bok* er telisk pga. det direkte objektet, men tolkningen samme som i *John leste da jeg kom inn* fortsatt er mulig: *John leste en bok da jeg kom inn*. Også her er uttrykket *John leste* tvetydig: Det kan bety enten at John hadde begynt å lese før jeg kom inn (imperfektiv betydning), eller at han begynte å lese akkurat i det øyeblikket jeg kom inn (perfektiv betydning). Tolkningen er her altså avhengig av konteksten.

Tonne (2001: 10) sammenligner de norske eksempelsetningene med tilsvarende engelske setninger. Den første setningsdelen i *John read a book when I entered* kan ha bare perfektiv betydning. Denne syntetiske verbformen må brukes i engelsk når tolkningen skal være perfektiv. På lignende måte kan den progressive formen i setningen *John was reading a book when I entered* uttrykke bare imperfektivt aspekt, og den må brukes når tolkningen skal være imperfektiv.

Tonne (2001: 10) oppsummerer med at både norsk og engelsk har former som alltid impliserer imperfektivt aspekt, og begge språkene har en syntetisk verbform. En stor forskjell i aspektsystemene består ifølge Tonne i at fravær av en imperfektiv form har ulike konsekvenser i norsk og i engelsk. Verbgrammatisk markering og andre setningselementer (som leksikalsk betydning av verbet og argumentene) påvirker hverandre på ulike måter i de to språkene. Hvilken karakter denne gjensidige påvirkningen har, avgjør om hvordan vi tolker aspektet til setningen som helhet.

³² NRG (1997) hevdes det derimot at uttrykk med en enkel verbform alltid har imperfektiv betydning.

³³ Tonne bruker formuleringen 'atelisk aksjonsart'.

4 Aspekt og aksjonsart i norsk

Både termene *aspekt* og *aksjonsart* og termene som betegner videre inndeling i undergrupper, brukes på forskjellige måter i beskrivelsen av enkelte germanske språk. Mens noen framstillinger skiller mellom aspekt og aksjonsart, setter andre likhetstegn mellom disse to termene og skiller ikke mellom dem i det hele tatt.

Følgende beskrivelse av aspekt og aksjonsart i norsk språk er basert på framstillingen i *Norsk referansegrammatikk* (1997). I denne grammatikken skiller forfatterne mellom aspekt og aksjonsart, og behandler dem som to forskjellige grammatiske kategorier. Også for undertyperne innenfor disse to hovedkategoriene bruker autorene ulike termer (det eneste unntaket er termen 'iterativ').

Ser man på definisjonene av termene aspekt og aksjonsart som står i NRG, kan man lett få inntrykk av at begrepene er helt like. Dette er som sagt ikke tilfelle, selv om begrepene faktisk ligner ganske mye på hverandre. Aspekt er definert som "en måte å betrakte en handling eller en situasjons interne tidsforløp på" (NRG: 644), mens aksjonsart "beskriver handlingas interne tidsforløp slik dette er fastlagt gjennom verbets eller verbfrasens semantikk" (NRG: 637). Det handler altså i begge tilfeller om måten en verbalhandling forløper i tiden på. Hovedforskjellen består i at mens det ved aspekt dreier seg om den måten avsenderen betrakter handlingen på, er det ved aksjonsart handlingen i seg selv som står i fokus. Aksjonsart kan sies å være avhengig av selve verbet eller verbfrasen, mens aspekt avhenger av avsenderens synsvinkel (jf. NRG: 645). Dermed er det mulig å oppfatte aksjonsart som en mer 'objektiv' kategori enn aspekt som på sin side heller er en 'subjektiv' kategori.

4.1 Aksjonsart som grammatisk kategori

Aksjonsart beskriver som sagt måten en verbalhandling forløper i tiden på, og er bestemt gjennom verbets eller verbfrasens semantikk. Aksjonsart henger sammen med "egenskaper som ligger i selve verbhandlinga som handling og kan derfor sies å uttrykke iboende leksikalske forhold ved verbet." (NRG: 637 f.).

NRG skiller mellom fire dikotomiske faktorer som er viktige for handlingens aksjonsart: +/- durativ, +/- dynamisk, +/- telisk, +/- iterativ. Den første av disse faktorene er faktoren durativ. Aksjonsarten er durativ dersom verbet uttrykker "en handling som har

utstrekning i tid uten noen form for avgrensning” (NRG: 638)³⁴. Verbene som *arbeide, bo, elske, hate, ligge, sitte, sove, stå, vente, være, våke* hører blant typiske durative verb (jf. NRG: 638). Eksempler på setninger der aksjonsarten er durativ, er som følger: *Kari elsker Per; Ivar hater å handle klær; Hun arbeider i en bank; Foreldrene sitter på kjøkkenet; Ola venter utenfor huset.*

Uttrykker verbet derimot ”en handling uten utstrekning i tid” (NRG: 638), har vi med ikke-durativ (også kalt punktuell eller momentan) aksjonsart å gjøre. Setninger der aksjonsarten er ikke-durativ, er for eksempel: *En bombe eksploderte på en busstasjon i Israel; Vi kom tidsnok til toget; Jeg traff en gammel venn; Kari vant i et lotteri.* Blant typiske ikke-durative verb hører verbene *eksplodere, finne, hoste, komme, møte, nå, rekke (= nå), treffe, skvette, sprette, vinne* (jf. NRG: 638). I sammenheng med slike verb er det ikke mulig å snakke om handlingens ulike faser eller om et tidsforløp, fordi hele handlingen realiseres momentant.

Den andre faktoren som har betydning for handlingens aksjonsart, er faktoren dynamisk. Alle verb som er durative, er enten dynamiske (dvs. ikke-statiske) eller ikke-dynamiske (dvs. statiske). Ved dynamiske verb forlanger handlingen enten en viss ”tilførsel av energi” (NRG: 639) for at den kunne bli realisert, eller den bringer med seg en forandring. Eksempler på setninger med dynamiske verb er: *Våre ansatte arbeider hardt; Ola spiller tennis hver dag; Mannen sprang ut av bilen; Båten sank i løpet av få minutter.* Når det gjelder ikke-dynamiske verb, kreves det derimot ikke noen ”tilførsel av energi” (NRG: 639), og verbene ”betegner en vedvarende tilstand” (NRG: 639). Eksempler på slike tilstander er som følger: *Ola har bodd i Oslo hele livet; En god lærer må besitte egenskaper som tålmodighet og empati; Kristine kjenner ikke sin biologiske far.* Man kan si at forskjellen mellom dynamiske og ikke-dynamiske verb består i at ved dynamiske verb veksler aktiviteten mellom ulike faser av handlingen, mens ved ikke-dynamiske verb er alle handlingsfasene like.

Den tredje av de fire faktorene er faktoren telisk. Ordet telisk kommer fra det greske ordet *télos* og betyr ”mål” eller ”fullføring”. Aksjonsarten er telisk dersom verbet uttrykker en durativ handling, og dersom handlingen samtidig inneholder forestillingen om et sluttpunkt (jf. NRG: 639). Setninger der aksjonsarten er telisk, er for eksempel: *Svein drakk opp all*

³⁴ Vannebo (1969: 28) definerer durativ aksjonsart som følger: ”Eit verb eller ei verbalgruppe har durativ aksjonsart dersom verbalaktiviteten blir oppfatta i sin kontinuerlege realisasjon og utan avgrensing i høve til eit generelt tidsløp.” Vannebo mener at den durative aksjonsarten deles inn i flere undergrupper. Denne inndelingen går ut fra det semantiske kriterium og har ifølge Vannebo mindre språklig relevans.

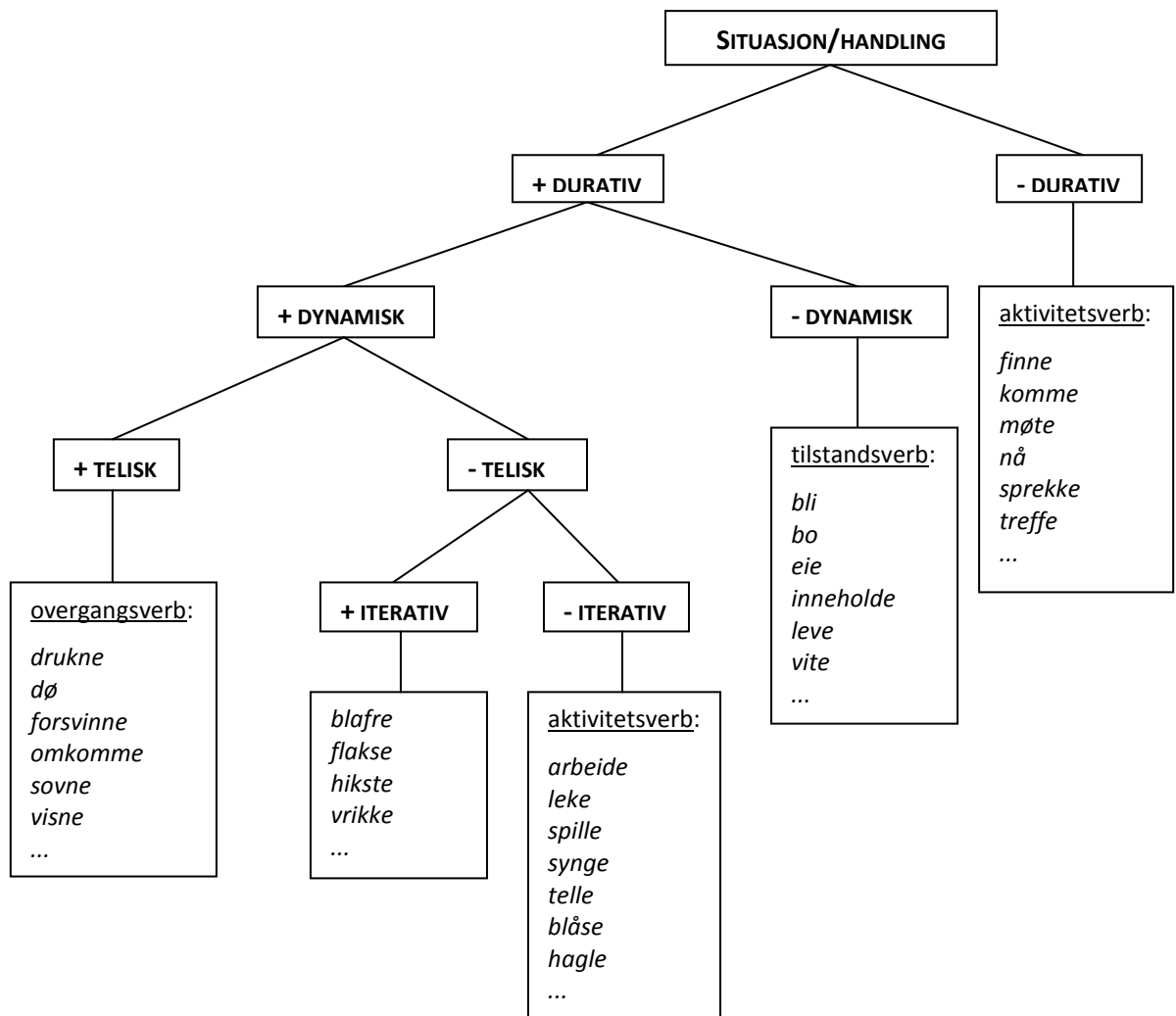
melken; Katten druknet i sjøen; Skipet forsvant i vannet. Er det derimot snakk om en dynamisk handling som har utstrekning i tid, men som det ikke assosieres noen forestilling om et slutt punkt med, er aksjonsarten ikke-telisk (eller atelisk) (jf. NRG: 639). Eksempler på setninger med ikke-telisk aksjonsart er som følger: *De spiller sjakk i peisestua; Jeg leser til eksamen i økonomi; Tor løser regneoppgaver.* Når man skal avgjøre om aksjonsarten er telisk eller ikke-telisk, kan man sette et tidsadverbial inn i setningen. Etter et telisk verb kan som regel stå en forbindelse av *på* og angivelse av tidslengde, mens et ikke-telisk verb kombineres gjerne med en forbindelse av *i* og angivelse av tidslengde. (jf. NRG: 640): *Svein drakk opp all melken på to minutter* (men: **Svein drakk opp all melken i to minutter*); *De spilte sjakk i en time* (men: **De spilte sjakk på en time*).

Den siste faktoren som har betydning for handlingens aksjonsart, er faktoren iterativ. Alle durative, ikke-teliske verb deles inn i to grupper: de er enten iterative eller ikke-iterative. Et verb er iterativt dersom det uttrykker en handling som gjentar seg. Gjentakelsen kan uttrykkes ved hjelp av suffikser *-ke, -re, -se, -te* (jf. NRG: 640). Disse suffiksene er ikke lenger produktive i norsk språk. Eksempler på setninger med iterative verb er som følger: *Fanen flagrer i vinden; Gardinen viftet i det åpne vinduet; Hun vinket på en drosje; Ørnen bakset med vingene.* I disse eksemplene er aksjonsarten klart leksikalisert. Ved siden av en slik leksikalisert iterativ aksjonsart beskriver *Norsk referansegrammatikk* ”en syntaktisk **iterering** av verbalaktiviteten” (NRG: 640, fete typer i original) som finnes i utsagn der verbet gjentas: *Han leser og leser.* I dette eksempelet gjentas et durativt, ikke-telisk verb, og det er handlingens vedvarende eller durative karakter som framheves (jf. NRG: 640). Men også ikke-durative verb kan gjentas, og da får vi en konstruksjon med iterativt aspekt (se videre under 4.2.2.7). Durative tilstandsverb og durative teliske verb kan som regel ikke itereres: **Hun kjenner og kjenner sin mann veldig godt; *Skipet forsvant og forsvant i vannet.*

På basis av de fire faktorene +/- durativ, +/- dynamisk, +/- telisk, +/- iterativ er det mulig å dele norske verb inn i grupper som representerer de forskjellige aksjonsarttypene (se Skjema 1). Som vi kan se ut fra skjemaet, er faktoren dynamisk ikke relevant for ikke-durative verb. Alle ikke-durative verb er dynamiske, fordi de uttrykker en aktiv handling og fordi man da ikke kan tenke seg en tilstand (jf. NRG: 641).

Det er ofte problematisk å skille mellom teliske og ikke-durative verb. Et verb som *dø* kan man i mange sammenhenger oppfatte som ikke-durativt. Men verbet kan også kombineres med adverbialer som betegner varighet, og derfor blir det helst klassifisert som

telisk: *Vinden døde etter hvert*. Det er også mulig å bruke presens partisipp: *Mannen var døende* (jf. NRG: 641).

Skjema 1 (etter NRG: 641)

4.1.1 Verbutyllinger som virker inn på aksjonsarten

Som det ble sagt ovenfor, beskriver aksjonsarten handlingens interne tidsforløp som er fastlagt gjennom verbets eller verbfrasens semantikk. I det foregående har vi snakket om aksjonsart som en semantisk egenskap ved verbet, dvs. som avhengig av betydningen til verbet alene. Men aksjonsarten kan også være påvirket av ulike former av tillegg og utfyllinger som utgjør en verbfrase sammen med verbet (jf. NRG: 642). For eksempel verbene *lese*, *skrive* og *spise* er ikke-teliske verb, altså verb som ikke assosieres med noen forestilling om et slutt punkt. Men i forbindelse med preposisjonene *ut*, *opp* og *ned* assosieres disse

verbene med forestillingen om et slutt punkt, og aksjonsarten er dermed telisk. I forbindelse med preposisjonene *i* og *på* er verbene derimot ikke-teliske (jf. NRG: 642):

ikke-telisk	telisk	ikke-telisk
<i>Jeg leser en bok. Marit skriver notater. De spiser mye frukt.</i>	<i>Jeg leste ut boka i går. Marit skriver ned notater. De spiste opp all grøten.</i>	<i>Jeg leste i boka i går. Marit skriver på en fortelling. Tor spiser på et eple.</i>

Også et verb og avledninger og sammensetninger til samme verb kan ha forskjellig aksjonsart. Dette er tilfelle f.eks. ved prefiksene *for-* og *til-*. De prefigerte verbene har ofte telisk aksjonsart, mens grunnverbene er ikke-teliske: *forbrenne, forbruke, fordampe, fordrive, forfryse (seg), forgå, forløse; tilrane (seg), tilrive (seg)* osv. (jf. NRG: 642)

Det finnes også en gruppe sammensatte verb i norsk språk som har *over-* som førsteledd og som alle er teliske, mens grunnverbene har andre aksjonsarter: *overbevise, overrekke, overtale, overtude* (jf. NRG: 642). Det som disse verbene har til felles, er at de beskriver en prosess som bringer med seg et positivt resultat: *Han overkom alle problemene sine; Vi klarte å overtude ham.*

Aksjonsarten i en konkret setning kan også være påvirket av ulike setningsledd. Dette gjelder både objekt, subjekt og adverbial. Dermed er det mulig å se aksjonsarten som en grammatisk kategori som er knyttet til setningen som helhet. I Norsk referansegrammatikk behandles kategoriene aspekt og aksjonsart likevel først og fremst som egenskaper ved verbfrasen, fordi verbet står sentralt i en analyse av setningens betydning. (jf. NRG: 643)

Objektet er et av de setningsleddene som kan påvirke aksjonsarten i en setning. I mange tilfeller avhenger aksjonsarten av objektets form (bestemt eller ubestemt). Dersom objektet står i bestemt form, oppfattes handlingen som avgrenset i tid. Står objektet derimot i ubestemt form, oppfatter man handlingen uten avgrensning i tid: *Ingrid laget mat* vs. *Ingrid laget maten*. Objektene i ubestemt form kan kombineres med forbindelser av *i* og tidsangivelse, mens objektene i bestemt form kombineres gjerne med forbindelser av *på* og tidsangivelse: *Ingrid laget mat i to timer* (men: **Ingrid laget mat på to timer*) vs. *Ingrid laget maten på to timer* (men: **Ingrid laget maten i to timer*). I det andre eksempelet henviser objektet i bestemt form til en spesifikk mat. Angir objekt i ubestemt form en bestemt mengde, oppfattes handlingen også som avgrenset: *Ilse gjorde to lekser i dag* vs. *Ilse gjorde lekser i dag* (jf. NRG: 643).

På samme måte som objektet kan også subjektet være avgjørende for handlingens aksjonsart: *All oljen lekket ut fra lasteskipet; En liter olje lekket ut fra lasteskipet* kontra *Olje lekket ut fra lasteskipet*. Prosessen i de to første eksemplene oppfattes som avgrenset fordi subjektet angir en spesifikk kvantitet, mens prosessen i det siste eksempelet ikke er avgrenset i tid ettersom subjektet står i ubestemt form (jf. NRG: 643).

Ovenfor ble det sagt at gjentakelse av verbet tjente som et middel til å iterere en handling. Et annet middel som ofte anvendes til å oppnå dette, er bruk av adverbialer som *daglig, ofte, regelmessig, hver dag, hver uke, to ganger, flere ganger, igjen og igjen* osv. (jf. NRG: 643): *Astrid jogger hver dag; Marit drar ofte til hovedstaden; Vi møtes regelmessig; Sven reiser til utlandet flere ganger i året*.

4.2 Aspekt som grammatisk kategori

Til forskjell fra mange andre språk utgjør aspekt i norsk ikke en egen grammatisk kategori på samme nivå som tempus og modus. Norsk har ingen faste grammatiske midler til å uttrykke aspekt. I stedetfor brukes det i norsk forskjellige syntaktiske konstruksjoner som gjerne har samme betydninger som de man uttrykker med aspekt i andre språk (jf. NRG: 644).

Aspekt er måten avsenderen betrakter en situasjons eller en handlings interne tidsforløp på. Man skiller i utgangspunktet mellom perfektivt og imperfektivt aspekt. Ved imperfektivt aspekt fokuserer man på situasjonens interne utvikling eller utstrekning i tid. Ved perfektivt aspekt legges derimot vekt på om handlingen forstås som en avsluttet helhet (jf. NRG: 644).

Som eksempel kan vi bruke følgende setning: *Jeg satt og leste da telefonen ringte*. Den første verbfrasen (*satt og leste*) danner bakgrunnen for den handlingen som uttrykkes i leddsetningen (*telefonen ringte*). Gjennom den første verbfrasen beskrives situasjonen som en sammenhengende utvikling i tid, og man tenker verken på begynnelse eller på slutt. Vi har her altså med imperfektivt aspekt å gjøre. Den andre verbfrasen beskriver handlingen som avsluttet uten fokusering på et internt tidsforløp, det dreier seg altså om perfektivt aspekt. Man tolker setningen slik at den handlingen som beskrives i leddsetningen, finner sted i løpet av den perioden lesningen varer ved. Grunnen til dette er nettopp det at den første situasjonen oppfattes som noe som strekker seg ut i tid, og den andre som en avsluttet hendelse.

Det som i denne sammenhengen må framheves, er at kategorien aspekt dreier seg om måten avsenderen betrakter handlingens interne tidsforløp på (jf. NRG: 644). Det er ikke handlingen eller situasjonen i seg selv som er perfektiv eller imperfektiv. Ut fra ulike perspektiver kan en og samme situasjon betraktes forskjellig med hensyn til aspekt. Selv om setningene *Jeg leste denne artikkelen i går kveld. Mens jeg satt og leste den, ringte telefonen* henviser til den samme lesesituasjonen, er aspektet ikke det samme. I den første setningen oppfattes lesesituasjonen som en avsluttet handling, i den andre setningen forstås den imidlertid som noe som har utstrekning i tid, og som tjener som bakgrunn for en ny handling.

Det faktumet at norsk språk mangler aspekt som en egen grammatisk kategori med faste grammatiske uttrykksmidler, fører til at motsetningen mellom perfekte og imperfekte handlinger spiller en mindre vesentlig rolle i norsk enn i andre (f.eks. slaviske) språk. I norsk har man derimot flere syntaktiske konstruksjoner som tjener til å framheve forskjellige faser ved en handling eller en situasjon. NRG omtaler disse konstruksjonene som aspektkonstruksjoner.

4.2.1 Inndeling av aspekttyper i norsk

NRG deler aspektkonstruksjoner inn i grupper etter hvilke tidsfaser i handlingsforløpet de fokuserer på. Autorene skiller mellom konstruksjoner med kursivt, 'nær ved'-, kontinuativt, habituell, ingressivt, egressivt, iterativt og resultativt aspekt. Det innledende verbet i disse konstruksjonene har enten fått en ny betydning (f.eks. *ta til, holde opp å skrive*), eller det har beholdt sin egentlige, leksikalske betydning (f.eks. *begynne, slutte å skrive*) (jf. NRG: 645 f.).

Konstruksjoner med kursivt aspekt fokuserer på en handling som strekker seg ut i tid, og som ikke oppfattes som avgrenset: *Marit sitter og leser; Jeg driver og gjør lekser.*

Konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt fokuserer på en handling som er like ved å hende, men som likevel ikke inntreffer til slutt: *Jeg var nær ved å dø; Jeg skulle til å gå da han grep armen min.*

Konstruksjoner med kontinuativt aspekt fokuserer på fortsettelsen av en handling som er eller har vært i gang: *Kvinnen fortsatte å synge; De ble sittende på kjøkkenet hele kvelden.*

Konstruksjoner med habituelt aspekt fokuserer på en handling som varer ved, fordi det dreier seg om en vane eller en skikk: *Marit pleier (å) jogge på morgenen; Ilse bruker (å) drikke mye kaffe på jobben.*

Konstruksjoner med ingressivt aspekt fokuserer på begynnelsen i en handling: *Han begynte å føle seg truet av sine motstandere; Sola tok til å gå ned.*

Konstruksjoner med egressivt aspekt fokuserer på en handlings slutfase: *Gutten sluttet å gråte; Kvinnen holdt opp å skrike.*

Konstruksjoner med iterativt aspekt fokuserer på gjentakelsen av en handling: *Han smilte og smilte; Jeg nøs og nøs.*

Konstruksjoner med resultativt aspekt fokuserer på resultatet av en handling: *Endelig fikk jeg truffet gamle venner; Statsministeren fikk fornyet tillit.*

4.2.2 Aspektkonstruksjoner

I det følgende skal jeg gi en kort oversikt over hvilke typer verbkonstruksjoner som kan uttrykke aspektuelle forhold i norsk språk. Ut fra et syntaktisk synspunkt er hovedtypene som følger: forbindelser av *bli* og presens partisipp, forbindelser av verb og infinitiv eller attrahert verbalform, og konstruksjoner med to formelt like verbformer (jf. NRG: 532 ff.).

Én type aspektkonstruksjoner er altså forbindelser av hjelpeverbet *bli* (i nynorsk eventuelt *verte*) og hovedverbet i presens partisipp: *Familien ble boende i Tyskland; Jon ble stående utenfor huset; Den nåværende koalisjonen blir sittende ved makten fram til neste valg; Bilen vart liggjande på taket.* Hjelpeverbet *bli* kombineres her oftest med presens partisipp av durative verb. Konstruksjonen uttrykker i så fall en vedvarende tilstand, aspektet er altså kontinuativt (se videre under 4.2.2.3). Også bevegelsesverbet *gå* anvendes i denne konstruksjonen, og da uttrykker det også nærmest en tilstand (dvs. 'være' eller 'oppholde seg'): *Tove ble gående arbeidsledig en periode; Ho vart gåande og tenke på han ...* (Duun, Olav 'Siste leveåre' flukt.syn SK/DuOl/03).

Forbindelser med *bli* (*verte*) i preteritum og hovedverbet i presens partisipp kan ha ingressiv betydning og uttrykke en momentan handling (jf. NRG: 532): *... la ho lågt til, da han vart ståande å sjå på henne; Da ho berre vart liggande, tok han henne til slutt om okslene og vende henne mot seg* (begge eksemplene fra Skagestad, Tormod 'Hild Rogne' flukt.syn

SK/SkTo/01). Disse konstruksjonene brukes kun i dialekter og stort sett kun muntlig, i skrift anvendes de bare i nynorsk.

Det brukes også konstruksjoner med *bli* og hovedverbet i en form på *-en* (opprinnelig presens partisipp): *Det blir frysen til natta* (NRG: 533). Slike forbindelser forekommer bare dialektalt (særlig i Oppland) og for det meste kun i talemålet. De uttrykker en handling som nettopp begynner å inntreffe eller som snart skal skje.

En annen type aspektkonstruksjoner er forbindelser av et finitt verb og infinitiv med infinitivsmarket *å*. Verbene *begynne* og *slutte* forekommer ofte i disse konstruksjonene, og de uttrykker henholdsvis ingressivt og egressivt aspekt (se videre under 4.2.2.5 og 4.2.2.6): *Kristine begynte å le; Det har sluttet å regne*. De samme aspekttypene uttrykkes også gjennom verbene *byrje* (nn.), *bære til*, *sette i*, *ta til*, *ta på*, *fare til* og *holde opp* (jf. NRG: 553). Alle disse verbene står i skriftspråket helst sammen med infinitivsmarket *å*, men f.eks. *byrje* og *slutte* brukes av og til også uten *å*: *Eit hjarte slutta slå sin tunge blodkolv, og livet stupte under krav og kross* (Syn og Segn 1957 flukt.syn SA/SS57/01); *Eg har også byrja tenkja på om det ikkje er fleire lækjarar eg kjenner* (Bergens Tidende flukt.syn AV/BT9X/01). Forbindelser med *bære til*, *ta på* og *fare til* brukes i dialekter og i nynorsk skriftspråk.

Forbindelser med verbene *fortsette* (bm.) eller *holde/halde fram* og hovedverbet i infinitiv uttrykker en handling som varer ved, dvs. de tjener til å uttrykke kontinuativt aspekt (se videre under 4.2.2.3): *Sola fortsatte å skinne; Det holdt fram å blåse*.

Det finnes verb som kan kombineres både med infinitiv og med attrahert verbalform: *Grete holdt på (med) å lese / Grete holdt på og leste; Svein var i ferd med å reparere bilen / Svein var i ferd og reparerte bilen; Ho var åt å lage mat / Ho var åt og laga mat*. I disse setningene gir forbindelsene med *holde/halde på (med)*, *være i ferd med* og *vera åt* uttrykk for kursivt aspekt (se videre under 4.2.2.1). Men de samme forbindelsene kan i andre tilfeller tjene til å uttrykke 'nær ved'-aspekt (se videre under 4.2.2.2): *Barnet holdt på å bli kidnappet; Mannen var i ferd med å omkomme i ulykken; Ho var åt å døy*. Mens konstruksjonene med *holde på* og *være i ferd med* forekommer både i bokmål og nynorsk, brukes konstruksjonen med *vera åt* kun i nynorsk. Den er vanligst i vestlandske dialekter, og brukes bare sjelden i skrift.

Verbene *pleie/pla* og *bruke* forekommer i forbindelser med infinitiv både med og uten infinitivsmerket *å* (den nynorske varianten *pla* kombineres kun med infinitiv uten *å*): *De pleier (å) reise på hytta i helgene / Dei plar reise på hytta i helgane; Og det var like utenfor muren at Turyali brukte å selge syklene sine* (Aftenposten 1996 flukt.syn AV/Af96/01); *Gunner sjøl kom oftare utpå gjordet ein svipp, det var mindre kjeftbruk på han enn det brukte vera* (Sveen, Aasmund 'Svartjord' flukt.syn SK/SvAa/01). Disse konstruksjonene uttrykker habituelt aspekt (se videre under 4.2.2.4). Variantene uten infinitivsmerket *å* brukes særlig i talemålsnært skriftspråk.

Aspektuelle forhold uttrykkes også gjennom konstruksjoner med to formelt like verbformer. Som innledningsverb brukes oftest verbene *sitte, ligge, stå, gå, drive*: *Elevene sitter og skriver; Barnet ligger og sover; Han står og venter på kona si; Vibeke går og synger en gammel sang; Per driver og gjør lekser*. I alle disse eksemplene uttrykker konstruksjonene kursivt aspekt (se videre under 4.2.2.1). Det finnes også konstruksjoner med *ta* som innledningsverb som gir uttrykk for ingressivt aspekt (se videre under 4.2.2.5): *Vi tok og gikk hjem*.

Selv om disse konstruksjonene formelt sett er helt like forbindelser av to koordinerte verb (som f.eks. *Elevene regner og skriver*), handler det her ikke om to forskjellige aktiviteter. Den egentlige betydningen til verbene *sitte, ligge, gå* og *stå* er avbleket i disse konstruksjonene, og funksjonen til verbene er heller å framheve at aktiviteten som uttrykkes gjennom det andre verbet, varer ved. De innledende verbene er i dag på vei til å bli hjelpeverb med kun grammatisk betydning (jf. NRG: 534). Dette er tydelig når man ser på negering og spørsmål. Negerer man setningen *Elevene sitter og skriver*, står nektingsadverbet etter innlednings verbet, altså på samme plass som i hjelpeverbkonstruksjoner: *Elevene sitter ikke og skriver* (**Elevene sitter ikke og skriver ikke*; jf. hjelpeverbkonstruksjonen *Elevene vil ikke skrive*). Ved forbindelser av to koordinerte verb negerer man derimot hvert verb (*Elevene regner ikke og skriver ikke*), og de to verbene kan bytte plass (*Elevene skriver og regner*), noe som ikke er tilfelle ved aspektkonstruksjoner (**Elevene skriver og sitter*). Danner man spørsmål, står subjektet ved aspektkonstruksjoner etter det første verbet (*Sitter elevene og skriver?* vs. **Sitter og skriver elevene?*), ved forbindelser med to koordinerte verb står subjektet derimot etter hele verbfrasen (*Regner og skriver elevene?*). De to verbformene i aspektkonstruksjonene brukes i dialekter også uten konjunksjonen *og*, dvs. de innledende verbene oppfører seg på samme måte som modale hjelpeverb, idet de kan ta utfyllinger uten konjunksjon: *Han gjekk rusla; ... han stod såg nedi båtvraket hans Mattis; Godt du sat venta*

på meg likevel, sa han taksam (alle tre eksemplene fra Vesaas, Tarjei 'Fuglane' flukt.syn SK/VeTa/01)

I de følgende avsnittene skal jeg drøfte de enkelte aspektkonstruksjonene grundigere. Jeg har valgt å dele konstruksjonene inn i grupper etter hvilket aspekt de uttrykker. Denne inndelingen er basert på den som står i Norsk referansegrammatikk.

4.2.2.1 Konstruksjoner med kursivt aspekt

Konstruksjoner med kursivt aspekt deles inn i to undergrupper:

I.	<i>drive (på) (med) å (og) ...</i>	<i>Jeg driver og pugger til eksamen.</i>
	<i>holde på (med) å ...</i>	<i>Marit holder på med å slanke seg.</i>
	<i>være opptatt med å ...</i>	<i>Politiet var opptatt med å rekonstruere ulykken.</i>
	<i>være i ferd med å ...</i>	<i>Situasjonen i Midtøsten er i ferd med å utvikle seg til et stort problem.</i>
	<i>være i gang med å ...</i>	<i>Politikerne er i gang med å forhandle om en ny avtale.</i>
	<i>vere åt å (og) ...</i>	<i>Han var åt og gret då eg kom.</i>
II.	<i>sitte og ...</i>	<i>Jon sitter og leser.</i>
	<i>ligge og ...</i>	<i>Jeg ligger og slapper av.</i>
	<i>stå og ...</i>	<i>Guttene står og ler.</i>
	<i>gå og ...</i>	<i>De gikk og pratet sammen.</i>

Grunnen til denne inndelingen er at konstruksjonene i gruppe I. anvendes vanligvis i litt andre kontekster enn konstruksjonene i gruppe II. Innledende verb fra gruppe I. kan brukes både om personer og om ting, og de har som regel et videre anvendelsesområde enn verb fra gruppe II. Disse brukes til vanlig bare om ”personer og ting som befinner seg i den posisjonen eller utfører den aktiviteten som verbet angir” (NRG: 648): *Barnet ligger og sover; Sjampanjen ligger og kjøler seg ned i kjøleskapet.* Men de kan også anvendes uten at denne forutsetningen er oppfylt, og da bruker man konstruksjonen habituell (jf. NRG: 648): *Jeg går og svømmer flere ganger i uka.*

Verb fra gruppe I. tjener ofte til å beskrive en aktivitet som er utstrakt i tid eller som varer ved som følge av sedvane. Verb fra gruppe II. brukes derimot gjerne når aktiviteten er avgrenset i tid, eller når det er snakk om en engangshandling (jf. NRG: 648): *Jon driver og spiller dataspill vs. Jon sitter og spiller dataspill.*

Variantene med og uten *med* ved *drive (på)* og *holde (på)* har ofte ulik betydning. Forskjellen består i at variantene med preposisjon vanligvis uttrykker en intensjonal handling (dvs. noe som er gjort med hensikt), mens variantene uten preposisjon uttrykker en handling som ikke er intensjonal (jf. NRG: 648): *Jonas holder på å bli gammel* (men: **Jonas holder med på å bli gammel*).

Konstruksjonene i gruppe II. forekommer dialektalt også i varianter uten konjunksjonen *og*: *Ho sat skreiv*. Slike konstruksjoner brukes f.eks. i de indre dialektene i Agder og Telemark, og de finnes også i skriftlige tekster (jf. NRG: 535): *Han sat heiv etter veret ei stund* (Vesaas, Tarjei 'Fuglane' flukt.syn SK/VeTa/01).

Avgjørende for betydningen til konstruksjoner med kursivt aspekt er ellers aksjonsarten til hoved verbet som inngår i konstruksjonen. Ved durative, ikke-teliske aktivitetsverb er betydningen til hele konstruksjonen klar kursiv. Man kan kombinere disse konstruksjonene med forbindelser av *i* og tidsangivelse eller med tilsvarende tidsadverbialer (jf. NRG: 649): *Guttene drev og spilte kort i fire timer*; *Hun satt og arbeidet med saken i månedsvis*. Konstruksjonene kan også fungere som "durativ bakgrunn for en ny punktuell handling" (NRG: 649): *Mens barnet drev og lekte i hagen, fant det en lommebok i graset*.

Det er viktig å understreke at det ikke finnes noen aksjonsartmotsetning mellom setningsparene av typen: *De drev og spilte sjakk*; *Studentene satt og leste* vs. *De spilte sjakk*; *Studentene leste*. I alle eksemplene er det snakk om en durativ handling som ikke oppfattes som avgrenset i tid. Funksjonen til de innledende verbene er her altså å framheve det kursive aspektet (jf. NRG: 649).

„Ved durative, teliske verb som er transitive og som tar objektutfylling, kan bruk av et innledende kursivmarkerende verb forandre utsagnets aspektuelle betydning.“ (NRG: 649) Dermed får vi en betydningsforskjell mellom setningene *Tove leste en bok om Afrika*; *Jeg bakte brød* på den ene siden og setningene *Tove satt og leste en bok om Afrika*; *Jeg drev og bakte brød* på den andre siden. Mens det i det første setningsparet er snakk om en handling som ble fullført i fortiden, er handlingen i det andre setningsparet ufullført. De første to setningene kombineres gjerne med forbindelser av *på* og tidsangivelse, de andre to setningene tar derimot *i*-fraser: *Tove leste en bok om Afrika på tre timer* vs. *Tove drev og leste en bok om Afrika i tre timer*. Til forskjell fra det første setningsparet kan setningene med kursivmarkerende verb også tjene som durativ bakgrunn for en ny, punktuell handling (jf. NRG: 649). F.eks. i utsagnet *Tove satt og leste en bok om Afrika da telefonen ringte* er

handlingen som er uttrykt i hovedsetningen, allerede i gang når handlingen i leddsetningen starter. I et utsagn som *Tove leste en bok om Afrika da telefonen ringte* er det derimot ikke nødvendigvis slik at handlingen i hovedsetningen har begynt før handlingen i leddsetningen starter.

Durative, teliske verb som er intransitive, inngår bare sjelden i konstruksjoner med kursiv betydning (jf. NRG: 650): *Barnet holder på å sovne; Tabuene rundt sex er i ferd med å forsvinne*. Konstruksjoner av denne typen uttrykker vanligvis at noe er nær ved å skje ('nær ved'-aspekt). Som innledende verb brukes i slike konstruksjoner oftest verbene *holde på, være i ferd med* og *vera át*.

Durative tilstandsverb kan normalt ikke inngå i konstruksjoner med kursiv betydning (jf. NRG: 650): **Han driver på og lever i utlandet; *Koralrevet ligger og omgir øya*.

Ved ikke-durative verb anvendes konstruksjonene ganske lite. Innledende verb fra gruppe II. og *drive å (og)* får ofte iterativ betydning dersom de blir fulgt av ikke-durative verb (jf. NRG: 650): *Ilse driver og treffer en kjekk mann; Per går og niser hele tiden*. Kombinerer man ikke-durative verb med *holde på, være i ferd med* og *vera át*, uttrykker hele konstruksjonen at noe er like ved å hende ('nær ved'-aspekt) (jf. NRG: 651).

Ved iterative verb anvendes konstruksjonene gjerne "for å forsterke det durative momentet i hovedverbet" (NRG: 651): *Hun stod og vinket på en drosje*.

4.2.2.2 Konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt

<i>være (nær, like) ved å ...</i>	<i>Gutten var nær ved å bli kidnappet.</i>
<i>skulle til å ...</i>	<i>De skulle til å avbryte redningsaksjonen da de hørte et rop om hjelp.</i>
<i>holde på å ...</i>	<i>Jenta holdt på å sulte i hjel.</i>
<i>være i ferd med å ...</i>	<i>Hjemmelaget var i ferd med å miste kampen.</i>
<i>vera át å ...</i>	<i>Ivar sov tungt natta til endes, og det var át å ljósna av dag aust i fjellheimen då han rådde med seg. (Heggland, Johannes 'Kvinnfolkarden' flukt.syn SK/HeJo/03)</i>

Konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt brukes om en handling i fortid som nesten skjedde, men som til slutt ikke fant sted. F.eks. i setningen *Mannen holdt på å dø i ulykken* er det underforstått at mannen ikke døde. I setninger med *skulle til* er en slik tolkning ikke

obligatorisk (jf. NRG: 651). Setningen *De skulle til å kysse hverandre da eksmannen hennes kom inn* kan tolkes på to måter: den ene tolkningen er at de kysset hverandre, og den mulige andre tolkningen er at de ikke gjorde det.

I kombinasjon med durative, teliske verb kan alle disse konstruksjonene uttrykke 'nær ved'-aspekt. De teliske hovedverbene kan være både transitive (*Mannen var nær ved å drikke opp alle pengene sine*) og intransitive (*Treet holdt på å visne; Denne tradisjonen var nær ved å forsvinne*).

Ved forbindelser av teliske, intransitive verb med *holde på, være i ferd med* og *vera å* kan hele konstruksjonen ha en kursiv betydning (se under 1.1.2.2.1). Dette forekommer likevel bare sjelden. I forbindelse med teliske, transitive verb har derimot *holde på, være i ferd med* og *vera å* som regel kursivt aspekt (se under 1.1.2.2.1), men konstruksjonene kan i noen tilfeller ha 'nær ved'-betydning (jf. NRG: 652): *Jeg holdt på å lese ut boka i går, men så måtte jeg hjelpe sønnen med lekser; Jeg var i ferd med å forbruke alle pengene i går, men bestemte meg for å spare litt til slutt*. Dersom hele forbindelsen kombineres med modalverb (særlig *skulle* og *ville*), kan disse konstruksjonene ha bare 'nær-ved'-betydning (jf. NRG: 652): *Jeg holdt på å skulle lese ut boka i går; Jeg var i ferd med å ville forbruke alle pengene i går*.

Ved ikke-durative verb uttrykker konstruksjonene at en handling er like ved å finne sted, men det er underforstått at den faktisk ikke finner sted (jf. NRG: 652): *Vi var nær ved å nå hytta før kvelden; Jeg skulle til å komme tidsnok til forelesningen; Tallerkenen holdt på å sprekke*.

Det er normalt ikke mulig å bruke konstruksjonene med 'nær ved'-aspekt ved durative tilstandsverb (jf. NRG: 652): **Vi var nær ved å vite det riktige svaret; *Vi holdt på å leve lykkelig*.

4.2.2.3 Konstruksjoner med kontinuativt aspekt

I. *Fortsette (med) å ...*

Sola fortsatte å skinne.

Han fortsatte med å snakke om problemet.

Holde/halde fram (med) å ...

Læreren holdt fram med å forklare begrepene.

Telefonen holdt fram å ringe.

- II. *Bli* (nn. også *verte*) + presens partisipp *De ble boende i Frankrike.*
Mannen ble stående og vente på noen.

Ved konstruksjoner med kontinuativt aspekt settes fokus på fortsettelsen av en handling som er eller har vært i gang. Konstruksjonene med *fortsette* anvendes bare i bokmål. Konstruksjonene i gruppe I. kan kombineres med både durative og ikke-durative verb, men de forekommer sjelden i forbindelse med teliske verb. Dersom konstruksjonene blir fulgt av ikke-durative verb, får de iterativ betydning (jf. NRG: 653): *Vi fortsatte å komme for sent til forelesningene.*

Mens variantene med preposisjonen *med* har som regel intensjonal betydning, kan variantene uten *med* ha både intensjonal og ikke-intensjonal betydning. Derfor brukes konstruksjonene med *med* vanligvis i forbindelse med et subjekt som kan tenkes å ha en hensikt. Konstruksjonene uten *med* kan derimot anvendes også ved andre subjekter (jf. NRG: 653): *Studenten fortsatte (med) å pugge til eksamen; Arbeidsløsheten fortsatte å gå ned i også i september.* NRG gjør oppmerksom på at denne regelen for bruk av *med* ikke er konsekvent gjennomført. Preposisjonen *med* finnes følgelig i enkelte tilfeller også ved subjekt som ikke kan handle målrettet (jf. NRG: 654).

Konstruksjonen med *bli* (*verte*) pluss presens partisipp har et langt mer begrenset anvendelsesområde enn konstruksjonene i gruppe I. Den brukes bare i forbindelse med enkelte statiske verb (*bo, hete, være, sitte, ligge, stå*), med bevegelsesverbet *gå* og med enkelte durative verbforbindelser med preposisjonen *på* (*bære på, drive på, holde på*) (jf. NRG: 654):

... et 20-talls familier ble værende i Finland hvor de etter hvert ble integrert. (Aftenposten 1996 flukt.syn AV/Af96/01)

De hadde rydda og bygd, og ble boende på stedet. (Heiberg, Inger 'Hjemløs' flukt.syn SK/HeIn/01)

At et slikt sted fantes, var bakgrunnen for at postnummer 8640 i Lofoten ble hetende Hemnesberget. (Bergens Tidende 1996 del 4 flukt.syn AV/BT96/04)

De ble sittende og se på hverandre. (Briseid, Audun 'Kjedereaksjoner' flukt.syn SK/BrAu/01)

Vi blev liggende her og ventet. (Grieg, Nordahl 'Spansk sommer' flukt.syn SK/GrNo/01)

Karl blev stående nede ved døra. (Arntzen, Ragnar 'Når alt er nytt' flukt.syn SK/ArRa/01)

De ble gående alene nedover om kvelden, Vibeke og han. (Heiberg, Inger 'Hjemløs' flukt.syn SK/HeIn/01)

Konstruksjonen med *bli* (*verte*) forekommer ganske ofte i forbindelse med verbene *sitte, ligge, stå* og *gå* (i presens partisipp) pluss etterfølgende verb (i infinitiv) (jf. NRG: 654):

Jeg blev stående og se på far. (Brinchmann, Jacob 'Mannen som kom tilbake' flukt.syn SK/BrJa/01)

De ble sittende og prate en lang stund. (Dixon, F.W. 'Hardy-guttene og den mystiske karavananen' SK/DiFW/01)

Han ble liggende og se opp i taket, ... (Heiberg, Inger 'Hjemløs' flukt.syn SK/HeIn/01)

Jeg ble gående og undre meg på hvordan ... (Bergens Tidende 1995 del 1 flukt.syn AV/BT95/01)

4.2.2.4 Konstruksjoner med habituell aspekt

Pleie (å) / pla ...

Far pleier å sitte i sofaen. (Geelmuyden, Hans 'Periferi og centrum' flukt.syn SK/GeHa/01)

Ja han pleide å gå med et stort dobbeltkapslet gullur. (Brinchmann, Jacob 'Mannen som kom tilbake' flukt.syn SK/BrJa/01)

Banksjefar plar gjerne døy av innfarkt. (Hauge, Alfred 'Kvinner på Galgebakken' flukt.syn SK/HaAl/01)

Bruke (å) ...

Men han kjæm itte så fort som'n bruker å gjøra, ... (Prøysen, Alf 'Trost i taklampa' flukt.syn SK/PrAl/01)

... og andre steder hvor ungdommer bruker å samles i en by med nærmere tre millioner mennesker. (Bergens Tidende 1996 del 1 flukt.syn AV/BT96/01)

Der har hun et sted hun bruker søke til når hun vil være alene. (Elstad, Anne Karin 'Magret' flukt.syn SK/EIAK/01)

Ved konstruksjoner med habituell aspekt framheves at den aktiviteten som er uttrykt gjennom infinitiven, vanligvis foregår. Det fokuseres med andre ord på en handling eller en situasjon som varer ved eller skjer mer eller mindre regelmessig over en viss tidsperiode. Samme betydning har også konstruksjoner med *ha for vane å* (jf. NRG: 655): *Evelyn anklaget meg fordi jeg de siste ukene ikke bare hadde hatt for vane å komme altfor sent til våre avtaler, men også ...* (Alnæs, Karsten 'Gaia' flukt.syn SK/AIKa/01)

Konstruksjonene med habituell aspekt forekommer både ved durative og ikke-durative verb. Også setninger der det ikke finnes noe innledende verb som markerer aspekt, kan tolkes habituell (jf. NRG: 655): *Hun er pålitelig; Ilse drar hjem i helgene*. Man kan forsterke den habituelle betydningen ved hjelp av setningsadverb (*Hun er alltid pålitelig; Ilse drar vanligvis hjem i helgene*) eller verbene *pleie* og *bruke* (*Hun pleier å være pålitelig; Ilse pleier å dra hjem i helgene*) (jf. NRG: 655).

4.2.2.5 Konstruksjoner med ingressivt aspekt

Konstruksjoner med ingressivt aspekt deles i NRG inn i to undergrupper etter om betydningen er ingressiv-kontinuativ eller ingressiv-momentan, dvs. etter om konstruksjonene fokuserer på begynnelsesfasen eller på initialpunktet i en handling.

I. konstruksjoner med ingressiv-kontinuativ betydning

Begynne å ... (nn. også: *byrje (å)*) *Jeg begynte å skrive dagbok. Det begynte å regne.*
Ta til å ... *Huset tok til å brenne. Vi tok til å snakke med ham igjen.*
Gi seg til å ... *Han gav seg til å fortelle meg en spennende historie.*

Alle disse konstruksjonene setter fokus på begynnelsesfasen i en handling. Hovedverbet er som regel et durativt verb som uttrykker en handling som har en viss utstrekning i tid. Konstruksjonene kan også kombineres med ikke-durative verb, og i slike tilfeller angir de ”startpunktet for en iterativ-kontinuativ prosess” (NRG: 656): *Elevene begynner å komme i klasserommet* (noen er allerede kommet og andre vil komme); *Vinteren begynner å komme* (noen tegn på vinter er kommet og andre vil komme).

Begynne å og *ta til å* har et videre anvendelsesområdet enn *gi seg til å* som oftest brukes når det er snakk om intensjonale handlinger. Konstruksjonen *bære til å* har samme betydning, og den anvendes vanligvis bare i forbindelse med et upersonlig subjekt og bare i skriftspråket: *Så bærer det til å gråte med Marit igjen* (Magerøy, Ragnhild ’Gunhild’ flukt.syn SK/MaRa/01). Det finnes to tilsvarende dialektale konstruksjoner: *ta på* og *fare til*. Begge disse konstruksjonene brukes i mindre grad også i nynorsk (jf. NRG: 656): ... *sa Ragnhild og tok på å gå fortare* (Duun, Olav ’Medmenneske’ flukt.syn SK/DuOl/01); *våren for til å verma åkrane* (Heggland, Johannes ’Brødet fra havet: Born av støv’ flukt.syn SK/HeJo/02).

II. konstruksjoner med ingressiv-momentan betydning

Sette i å ...

Gutten satte i å gråte.

Få + infinitiv

Plutselig fikk vi høre noen rope om hjelp.

Ved disse to konstruksjonene setter man fokus på initialpunktet i en handling. Konstruksjonen med *sette i* brukes om en handling som begynner brått, og den forekommer bare i forbindelse med noen få verb som f.eks. *hoste, gråte, le, rope, skrike* (jf. NRG: 656). Konstruksjonen med *få* kombineres vanligvis med sanseverb (*høre, se, føle, kjenne* osv.) og med verbet *vite* (jf. NRG: 656): *Jeg var overrasket da jeg fikk se resultatet; Marit ble fortvilet da hun fikk vite/høre at faren hennes døde.*

Mens *vite* er et statisk verb som må brukes sammen med verbet *få*, når man vil uttrykke en ingressiv-momentan betydning, kan de dynamiske sanseverbene anvendes uten *få* i slike tilfeller: *Jeg var overrasket da jeg så resultatet; Marit ble fortvilet da hun hørte at faren hennes døde* vs. **Marit ble fortvilet da hun visste at faren hennes døde*. Verbet *få* forekommer likevel ganske ofte i forbindelse med sanseverbene. Det tjener ikke bare til å uttrykke den ingressiv-momentane betydningen, men også til å framheve at handlingen skjer tilfeldig (jf. NRG: 657): *Plutselig fikk han høre en rar lyd.*

I muntlig språk anvendes gjerne preposisjonen *til* etterfulgt av et ikke-telisk verb i infinitiv når man vil uttrykke en momentan-ingressiv betydning (jf. NRG: 657): *Hunden til å hoppe inn i bilen.*

Ingressiv betydning har også konstruksjoner med *ta* som innlegningsverb: *Vi tok og gikk hjem; Jenta tar og synger en gammel sang; Venninna mi tok og hjulpet meg*. Disse konstruksjonene brukes først og fremst i talemålet, men man kan finne dem også i skriftlige tekster: *... og han tek og drep seg* (Mælandsmo, Ingebjørg 'Nittan år' flukt.syn SK/MæIn/01). Verbet *ta* framhever i disse konstruksjonene "et intensjonalt aspekt ved igangsettinga av handlinga" (NRG: 535).

4.2.2.6 Konstruksjoner med egressivt aspekt

Holde opp (med) å ...

En diabetiker må holde opp å spise søtsaker. Sola holdt opp å skinne.

Slutte (med) å ...

Vinden sluttet å blåse. Etter ulykken sluttet hun å kjøre bil.

Ved disse konstruksjonene er det sluttfasen i en handling som står i fokus. Hovedverbet er til vanlig et durativt verb som uttrykker en handling som strekker seg ut i tid. Konstruksjonene kan også brukes i forbindelse med ikke-durative verb, og da markerer de ”sluttpunktet for en tidligere iterativ-kontinuativ handling” (NRG: 657): *Marit sluttet å komme på besøk til meg.* (dvs. at hun har kommet tidligere, men nå kommer hun ikke lenger).

reposisjonen *med* brukes i disse konstruksjonene som regel bare når handlingen er intensjonal. Konstruksjonene uten *med* kan derimot anvendes uansett om handlingen er intensjonal eller ikke (jf. ovenfor under kursivt og kontinuativt aspekt): *Det sluttet å lyne og tordne vs. Lise sluttet (med) å gå på forelesninger.*

4.2.2.7 Konstruksjoner med iterativt aspekt

Ved hjelp av konstruksjoner med iterativt aspekt understreker man at en handling gjentar seg. Konstruksjonene dannes i praksis slik at et ikke-durativt verb gjentas: *Vinduene sprakk og sprakk; Hun bare nøs og nøs.* Det at man fokuserer på gjentakelsen av en handling, fører til at betydningen til konstruksjonene ofte er forsterkende eller intensiv (jf. NRG: 658).

Som det ble sagt under 4.1, kan også durative, ikke-teliske verb gjentas: *Barna lekte og lekte; Kvinnen sang og sang.* Slike forbindelser understreker handlingens durative karakter, og de hører ikke blant konstruksjoner med iterativt aspekt.

4.2.2.8 Konstruksjoner med resultativt aspekt

Få + perfektum partisipp *De fikk reparert bilen.*

Ved denne konstruksjonen setter man fokus på resultatet av en handling. Konstruksjonen brukes oftest om ”en handling som subjektet har lyktes i å fullføre” (NRG: 658): *Politiet ankom stedet og fikk regulert trafikken* (Adresseavisen flukt.syn AV/Ad96/01); *Kort tid etterpå kom ambulansen og fikk kjørt den skadde til Regionsykehuset i Trondheim* (Adresseavisen flukt.syn AV/Ad96/01).

Konstruksjonen anvendes også i forbindelse med de transitive, punktuelle verbene *treffe, møte* og *nå* (jf. NRG: 658): *Jeg fikk truffet gamle venner i går; Vidar fikk aldri møtt sin mor; Han fikk nådd målet sitt.*

Ved transitive verb med objektutfylling avgjør ofte objektets stilling i setningen om hvordan man tolker uttrykket. F.eks. i setningene som *Jeg fikk avslått søknaden* og *Jeg fikk reparert bilen* er subjektet agens, og aspektet er dermed resultativt (tolkning: jeg lyktes i å avslå en søknad; jeg lyktes i å reparere bilen). Subjektet i setningene *Jeg fikk søknaden avslått* og *Jeg fikk bilen reparert* er derimot recipiens, og vi har her altså ikke med resultativt aspekt å gjøre (tolkning: min søknad ble avslått; jeg fikk noen til å reparere bilen) (jf. NRG: 659). Subjektet for verbet *få* kan i slike tilfeller altså enten være den samme som den underforståtte agens for partisippet, eller det kan være forskjellig fra denne (jf. NRG: 529). Setningene med et ”tungt” objekt som normalt står helt på slutten av setningen, er dermed tvetydige (fordi det ”tunge” objektet bare kan stå etter hoved verbet): En setning som *Kristine fikk løst problemet med å installere en ny versjon av Windows på pc-en sin* kan bety både at Kristine lyktes i å installere den nye versjonen selv, og at hun fikk noen annen til å gjøre det for henne.

Etter modalverb forekommer ofte konstruksjoner med verbene *få* og *ha* i perfektum infinitiv som også har resultativ betydning (jf. NRG: 659): *Jeg må få/ha lest hele boka på to dager; Politiet bør få/ha ordnet dette med en gang; Lise vil gjerne få/ha løst problemet så snart som mulig*. Også slike forbindelser kan være tvetydige med hensyn til subjektets semantiske rolle: Subjektet kan enten være agens, eller recipiens (jf. NRG: 529). For eksempel tolkningen av setningen *Per skal få/ha sendt brevet i løpet av en uke* kan være enten at Per skal sende brevet selv eller at han får brevet tilsendt.

Også perfektumkonstruksjoner har ofte resultativ betydning idet de uttrykker at en handling skjer før et visst tidspunkt. Dermed kan vi oppfatte setningene *Han har skrevet brevet* og *Han fikk skrevet brevet* som like med hensyn til handlingens fullføring. NRG gjør likevel oppmerksom på at denne resultative betydningen ikke er like tydelig ved alle setninger i perfektum. Mens perfektum primært tjener til å uttrykke lokalisering av handlingen i tid (dvs. ekstern eller deiktisk tid), uttrykker konstruksjonene med *få* og perfektum partisipp en fase i handlingsforløpet (dvs. intern tid). Det første klassifiseres som tempusform, det andre derimot som aspektkonstruksjon. Kategoriene tempus, modus og aspekt er knyttet tett sammen i norsk, og de kan i noen tilfeller overlappe hverandre i betydning. Et eksempel på en slik overlapping er perfektumkonstruksjoner som også kan uttrykke modalt innhold (jf. NRG: 659).

5 Aspekt og aksjonsart i tysk

Innen den tyske grammatikkskrivingen anvendes ofte termen aksjonsart ("Aktionsart") som en betegnelse for en semantisk kategori. Denne termen forekommer i f.eks. Helbig/Buscha 2001 og Duden 2005. Flämig 1991 ser ut til å bruke termen "Aktionalität" i en tilsvarende betydning (selv om termen aksjonsart også dukker opp i teksten). Disse grammatikkene deler både grunnverb og prefigerte verb inn i grupper etter aksjonsarttype. Andre verk som f.eks. Leiss 1992 og IDS-Grammatik 1997 skiller mellom to kategorier: Aksjonsart som er her begrenset til å gjelde kun prefigerte verb, og den generelle verbalkarakteren. Termen aspekt brukes ikke lenger i moderne forskning av tysk språk.

Buscha og Helbig definerer den semantiske kategorien aksjonsart på følgende måte:

Unter der Aktionsart eines Verbs versteht man die *Verlaufsweise* und *Abstufung* des Geschehens, das vom Verb bezeichnet wird. Die Differenzierung des Geschehens erfolgt nach dem *zeitlichen* Verlauf (Ablauf, Vollendung; Anfang, Übergang, Ende) und nach dem *inhaltlichen* Verlauf (Veranlassung, Intensität, Wiederholung, Verkleinerung). Der zeitliche und inhaltliche Verlauf greifen oft ineinander.

Helbig/Buscha (2001: 62, kursiv i original)

Flämig bruker som sagt termen "Aktionalität", og han definerer denne som følger:

Unter der **Aktionalität** des Verbs, seiner aktionalen Bedeutung (lat. *actio* 'Handlung', 'Verlauf'), verstehen wir die **sprachliche Kennzeichnung der Art, Verlaufsweise und Abstufung eines Geschehens**.

Flämig (1991: 377, framheving i original)

En helt annen betydning har termen "Aktionalität" i Duden som skiller mellom kategoriene "Aktionalität" og aksjonsart. Aksjonsart (i en vid forstand) er ifølge Duden relatert til sammenhenger mellom handlingen eller saksforholdet som verbet uttrykker, og tidsforløpet. Det dreier seg med andre ord om handlingen er tidsbegrenset og forutsetter noe slutt punkt, eller ikke. Ved "Aktionalität" er det derimot subjektets semantiske rolle som er avgjørende:

Der Ausdruck Aktionalität wird hier als Oberbegriff für Kategorisierungen verwendet, die oft im selben Zusammenhang behandelt werden, bei denen jedoch die semantische Rolle des Subjektaktanten von entscheidender Bedeutung ist (Agentivität, Kausativität).

Duden (2005: 414)

IDS-Grammatik skiller som sagt mellom aksjonsart og verbalkarakter. Autorene begrenser betegnelsen aksjonsart til å gjelde kun prefigerte verb, og en mindre gruppe verb med suffikset *-(e)l* (*lächeln, streicheln*). IDS-Grammatik nevner fire aksjonsarter: ingressiv eller inkoativ (*losbrüllen, anlaufen*), egressiv (*ausklingen*), iterativ (*streicheln*) og intensiverende (*lächeln*).

Til forskjell fra aksjonsart gjelder verbalkarakter både prefigerte verb og grunnverb. Verbalkarakter utgjør en del av verbsemantikk (eller verbenes leksikalske betydning). Den henger sammen med oppfatning av hendelser som singulære enheter innenfor en tidsrekke slike enheter. Når man beskriver hendelser ved hjelp av (verbale) predikatsuttrykk, kan man ta hensyn til posisjonen av hendelsene i denne tidsrekken. Det dreier seg om et slags utvendig perspektiv (i tysk faglitteratur forekommer ofte betegnelsen "Außenperspektive"), og IDS-Grammatik nevner verbene *finden* og *kommen* som eksempler. En annen mulighet er at hendelser framstilles ut fra et innvendig perspektiv ("Binnenperspektive") der man tar hensyn verken til foreløpige eller til etterfølgende hendelser (f.eks. verbene *laufen* og *gehen*).

I sammenheng med verbalkarakter snakker man om to trekk: transformativitet og telisitet. Det finnes ikke noen grammatiske midler som tjener til å uttrykke verbalkarakter i tysk, men transformativitet og telisitet påvirker vesentlig grammatiske fenomener som valg av hjelpeverbet i fortidsformer og mulighet til å lage "Zustandspassiv"³⁵.

Til forskjell fra aksjonsart som henger sammen med ordlagingsfenomenet, og fra verbalkarakter som utgjør en del av verbsemantikk, er aspekt utelukkende et grammatisk fenomen:

Von ASPEKT spricht man, wenn wie z.B. im Russischen systematisch sprachliche Mittel (z.B. Präfixe) zur alternativen Perspektivierung von Ereignissen als ‚perfektiv‘ (Außenperspektive) bzw. als ‚imperfektiv‘ (Binnenperspektive) bereitgestellt sind.

IDS-Grammatik (1997: 1861)

³⁵ Tysk skiller mellom tre verbgenera: aktiv, "Vorgangspassiv" ('handlingspassiv' eller 'bli-passiv', lages ved hjelp av hjelpeverbet *werden* ('å bli') + perfektum partisipp av hovedverbet) og "Zustandspassiv" ('tilstandspassiv' eller 'være-passiv', lages ved hjelp av hjelpeverbet *sein* ('å være') + perfektum partisipp av hovedverbet). De to passivtypene skiller seg fra hverandre med hensyn til sin semantiske betydning: "Zustandspassiv" uttrykker en statisk tilstand, og denne tilstanden er resultat av en foregående dynamisk handling som uttrykkes ved hjelp av "Vorgangspassiv".

Aspekt er ikke grammatikalisert i tysk: Det er kun den perifere konstruksjonen *am* + infinitiv (ofte kalt "Verlaufsform")³⁶ som kan nevnes i forbindelse med aspekt. Ifølge IDS-Grammatik (1997: 1878) skiller kategorien "Verlaufsform" klart fra tempuskategorien, noe som klassifiserer den til betegnelsen aspekt. Til forskjell fra tempus og modus finnes likevel i tysk ved siden av *am*-formen ingen annen form eller konstruksjon som kunne tilordnes kategorien aspekt. Derfor kan man ikke snakke om aspekt som en grammatisk kategori i tysk (dette ville forutsette eksistens av minst to distinkte aspektkategorier som f.eks. progressiv og ikke-progressiv). *Am*-formen er heller "die einzige echt aspektuelle Erscheinung des Deutschen" (Johanson 1975: 150). *Am*-formen viser flere paralleller med den engelske progressive formen. Denne er imidlertid til forskjell fra den tyske *am*-formen tydelig grammatikalisert.

Det finnes likevel visse sammenhenger mellom verbalkarakter og en mulig aspektdifferensiering i tysk. Ifølge IDS-Grammatik (1997: 1861) er f.eks. "außenperspektivierende" verb (transformative eller teliske) mer tilgjengelige for perfektivt aspekt enn "innenperspektivierende" verb. IDS-Grammatik bruker termen "Aspektualität" som en sammenfattende betegnelse for verbalkarakter, aksjonsart og aspekt.

5.1. Inndeling av aksjonsarter

Buscha og Helbig skiller mellom to hovedklasser av aksjonsarter. De kaller disse hovedklassene durativ (eller imperfektiv) og perfektiv aksjonsart³⁷. Durative verb "bezeichnen den reinen Ablauf oder Verlauf des Geschehens, ohne dass etwas über Begrenzung und Abstufung, über Anfang und Ende des Geschehens ausgesagt ist." (Helbig/Buscha 2001: 62). Som eksempler på durative verb bruker autorene verbene *arbeiten*, *blühen*, *essen*, *laufen*, *schlafen*.

Durative verb deler Buscha og Helbig videre inn i tre underklasser: iterative (eller frekventative) verb, intensive verb og diminutive verb. Iterative verb (som f.eks. *flattern*,

³⁶ Funksjonen av denne formen er at den "kennzeichnet (...) den entsprechenden Prozeß als im Verlauf befindlich, es liegt also Binnenperspektivierung vor, Grenzen werden nicht sichtbar" (IDS-Grammatik 1997: 1877).

³⁷ En tilsvarende inndeling finner vi også i Duden 2005 og Flämig 1991. Duden bruker termene telisk og atelisk aksjonsart, Flämig skiller mellom "zeitlich begrenzte Verlaufsweise" og "zeitlich nicht begrenzte Verlaufsweise".

gackern, plätschern og *streicheln*) uttrykker at handlingen gjentas³⁸. Intensive verb tjener til å uttrykke at handlingen er forsterket. Som eksempler på intensive verb bruker Buscha og Helbig verbene *brüllen, saufen* og *sausen*. En motsatt betydning har diminutive verb som uttrykker at handlingen er svekket, dvs. at den har lav intensitet. Verbene *hüsteln, lächeln* og *tänzel* er eksempler på diminutive verb.

Perfektive verb definerer Buscha og Helbig på følgende måte: ”*Perfektive Verben grenzen den Verlauf des Geschehens zeitlich ein oder drücken den Übergang von einem Geschehen zu einem anderen Geschehen aus.*“ (Helbig/Buscha 2001: 62, kursiv i original). Autorene mener at denne inndelingen av handlingen etter tidsfaser³⁹ skjer på svært ulike måter, og med utgangspunkt i denne inndelingen skiller de mellom fire underklasser av perfekte verb: ingressive (eller inkoative) verb, egressive verb, mutative verb og kausative (eller faktitive) verb.

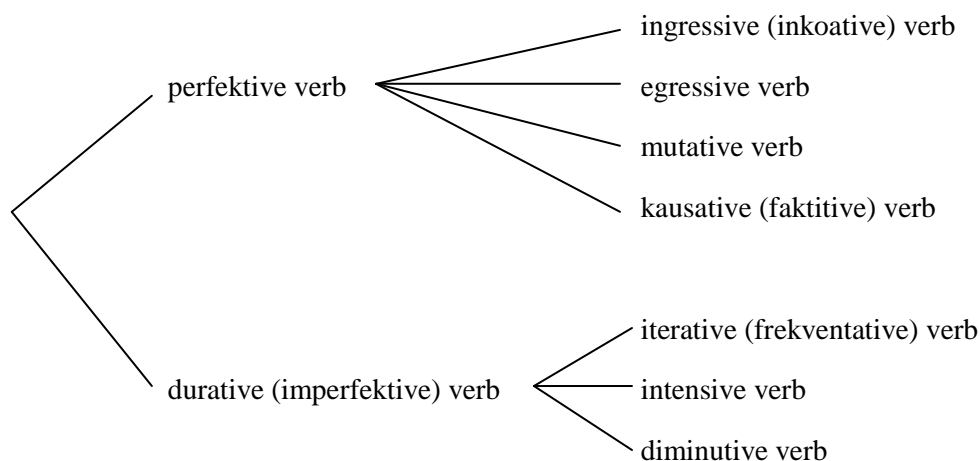
Ingressive verb er verb som betegner begynnelsen av handlingen. Blant ingressive verb hører f.eks. verbene *aufblühen, einschlafen, entflammen, erblicken* og *loslaufen*. Egressive verb har en motsatt betydning: De betegner sluttfasen eller sluttpunktet av handlingen. Verbene *erjagen, platzen, verblühen, verklingen* og *zerschneiden* er eksempler på egressive verb. Mutative verb (*reifen, rosten, sich erkälten*) uttrykker overgang fra en tilstand til en annen tilstand. Den siste undergruppen av perfekte verb er kausative verb. Disse verbene uttrykker ”ein Bewirken bzw. Veranlassen, Versetzen in einen neuen Zustand” (Helbig/Buscha 2001: 63). Eksempler på kausative verb er som følger: *beugen, öffnen, senken, sprengen, schwenken, verschwenden, schwärzen*.

Buscha og Helbig understreker at de ovenfor nevnte verbklassene er av semantisk slag, og at de enkelte klassene derfor er vanskelig å avgrense. Dette problemet henger tett sammen med det faktumet at aksjonsartene i tysk (på samme måte som i norsk) ikke utgjør et grammatisk system, og at de er grammatikaliserte bare til en svært liten grad.

Skjemaet på neste side viser grafisk inndelingen av aksjonsarter slik den framstilles i Helbig/Buscha 2001.

³⁸ Ut fra eksemplene i Buscha og Helbig (2001) er det klart at autorene mener med sin iterative aksjonsart både det som i NRG kalles iterativt aspekt (de ovenfor nevnte eksemplene) og det som kalles habituell aspekt (f.eks. setningen *Er pflegte abends spazieren zu gehen*. (Buscha og Helbig: 2001: 64)).

³⁹ I faglitteraturen forekommer også termen ”Phasenaktionsarten” som en betegnelse for undergrupper innen den perfekte aksjonsarten.

Flämig (1991: 377) skiller i utgangspunktet mellom to ”Verlaufsweisen” (altså måter en handling forløper seg på): Den ene kaller han ”zeitlich nicht begrenzte Verlaufsweise” (altså durativ eller imperfektiv aksjonsart), og den andre ”zeitlich begrenzte Verlaufsweise” (altså punktuell eller perfektiv aksjonsart). Som eksempler på durativ-imperfektive verb bruker han verbene *arbeiten*, *laufen*, *musizieren*, *schlafen*, *sinken* og *spielen*. Eksempler på punktuell-perfektive verb er verbene *finden*, *treffen*, *einschlafen*, *erblicken*, *erkennen* og *verschwinden* (jf. Flämig 1991: 377).

I tillegg til disse to hovedtypene hører ifølge Flämig følgende trekk til det han kaller ”Aktionalität”:

Im einzelnen rechnet man dazu die objektive Darstellung der **zeitlichen Phasen eines Verlaufs**, nämlich ’Einsetzen’ (*erblühen*), ’Ablauf’ (*blühen*), ’Übergang’ (*verblühen*), ’Enden’ (*ausblühen*); sowie die Kennzeichnung bestimmter Merkmale eines Geschehens, z. B. geringere oder größere Stärke (**Intensität**, *hüsteln*, *ritzen*); Wiederholung (**Frequenz**, *flattern*, *tuckern*); verschiedentlich auch Bewirken und Veranlassen (**Kausativität**, *fällen*, *legen*, *öffnen*, *stellen*).

Flämig (1991: 377, framheving i original)

Duden skiller mellom telisk⁴⁰ og atelisk aksjonsart. Teliske verb beskriver punktuelle eller tidsbegrensede prosesser eller handlinger, dvs. hendelser som forutsetter et kulminasjons- eller slutt punkt. Eksempler på teliske verb er verbene *gewinnen*, *sterben*, *einschlafen*, *entstehen*, *erblühen*, *loslaufen*, *aufmachen*, *finden*, *töten*, *aufessen*, *begegnen* og

⁴⁰I tidligere utgaver finner man betegnelsene ”perfektiv” og ”terminativ”. Autorene mener likevel at termen ”perfektiv” brukes som en betegnelse for en aksjonsart i en meget mindre grad i dag enn tidligere, og at ordet ”terminativ” aldri har vært særlig utbredt innen tysk faglitteratur. Av den grunn foretrekkes i den nye utgaven termene ”telisk” og ”atelisk” selv om de får her en mer innsnevret betydning enn de gjør ellers.

ausziehen (jf. Duden 2005: 415). Tilknytning til et inherent kulminasjons- eller slutt punkt er særlig tydelig ved såkalte transformative verb som *sterben*, *einschlafen*, *ausziehen*, *töten*. Disse verbene uttrykker enten en forandring fra en tilstand til en motsatt tilstand, eller forårsaking av en slik forandring. F.eks. verbet *døde* uttrykker en forandring fra å leve til å være død, og verbet *drepe* uttrykker forårsaking av denne forandringen. Transformative verb er ofte prefigerte verb eller partikkelverb som *erblühen*, *verblühen*, *erhellen*, *einschlafen*, *aufwachen* (jf. Duden 2005: 415). Slike verb kalles ingressivt eller egressivt alt etter om de uttrykker begynnelsen eller slutten av tilstanden som grunnverbet betegner.

Ateliske verb beskriver ”**statische** Zustände und Relationen oder **dynamische** Vorgänge, Prozesse, Aktivitäten, die keinen Kulminations- oder Endpunkt voraussetzen” (Duden 2005: 415, framheving i original). Eksempler på ateliske verb er som følger: *sein*, *ähneln*, *wohnen*, *liegen*, *blühen*, *laufen*, *arbeiten*, *schwitzen*, *sich ärgern*, *interessieren* (jf. Duden 2005: 415). Ateliske verb kan uttrykke også graduelle forandringer (ateliske transformative verb; f.eks. *zunehmen*, *abnehmen*, *altern*) eller en stadig gjentakelse av ensartete avsluttede prosesser (f.eks. *flattern*, *sticheln*, *streicheln*, *klopfen*, *husten*, *winken*, *blitzen*, *atmen*). Også intransformative verb som eksplisitt uttrykker at en tilstandsforandring ikke finner sted (f.eks. *bleiben*, *behalten*), er ateliske.

”Aktionalität” forstås i Duden som sagt å være forbundet med subjektets semantiske rolle. Duden deler verb etter ”Aktionalität” inn i tre klasser. Den første klassen heter ”Handlungsverben”. Verb som hører til denne klassen, kalles agentive (dvs. subjektet får en typisk agensrolle). Disse verbene kan være både teliske og ateliske, men de har alltid en dynamisk⁴¹ aksjonsart. Som eksempler på slike handlingsverb nevner Duden verbene *setzen*, *töten*, *singen*, *arbeiten*. For verb fra denne klassen som uttrykker ateliske handlinger (aktiviteter), brukes også betegnelsen ”Tätigkeitsverben”.

Den andre klassen verb er ”Vorgangsverben”. Disse verbene kan også være både teliske og ateliske. De er ikke agentive, og de er av dynamisk aksjonsart. Verbene beskriver altså saksforhold som ikke er statiske, og som ikke kan stå under kontroll av en agens. Eksempler på slike verb er *erfrieren*, *wachsen* og *schlafen* (jf. Duden 2005: 418).

Den siste klassen verb kalles ”Zustandsverben” (’tilstandsverb’). Disse verbene er ateliske, og de beskriver statiske relasjoner eller saksforhold. Subjektet behøver ikke å være

⁴¹ Dvs. verbene kan ikke uttrykke tilstander eller statiske forhold.

en typisk agens. Eksempler på verb som hører til denne klassen er *liegen, wohnen, besitzen* og *ähneln* (jf. Duden 2005: 418).

I nyere verk dukker opp termene ergativ⁴² og ”unakkusativisch” (’ikke-akkusativisk’) som betegnelser på intransitive prosessverb som *gelingen, sterben, entstehen, ankommen* og *erfriren*. Disse termene brukes også som betegnelse på verbvarianter som *trocknen* og *heilen* som er teliske eller transformative og som krever en typisk patiens som subjekt. Dette subjektet svarer semantisk til det typiske akkusativobjektet ved transitive verb (jf. Duden 2005: 418).

Kausative verb (i Duden også kalt ”Bewirkungsverben”, ”Kausativa i.w.S.” og ”lexikalische Kausativa”) er transitive verb som uttrykker at subjektet forårsaker en prosess (typisk en tilstandsforandring) som gjør objektet til en patiens. Kausative verb kan være enten ”agentive Bewirkungsverben”, altså handlingsverb med en typisk agens som subjekt (f.eks. *Wir hängen den Teppich an die Wand*), eller ”nicht agentive Bewirkungsverben” (f.eks. *Die Sonne trocknete die Kleider*). Subjektet ved de sistnevnte verbene utløser ikke (med vilje) tilstandsforandringen.

Verb som *schicken, schicken* og *verleihen* kalles ditransitive kausative verb. Disse verb krever to objekter som tar del i prosessen: benefisiert eller resipient, og patiens.

Kausative verb er ofte leksikalsk beslektede eller helt identiske med de tilsvarende verbene som uttrykker den prosessen eller tilstanden som forårsakes. Eksempler på leksikalsk beslektede verb er parene *legen - liegen, setzen - sitzen* og *fällen - fallen*. Samme infinitivform har parene *erschrecken - erschrecken* og *hängen - hängen*: Verbene skiller seg fra hverandre i bøyning (det ene verbet bøyes svakt, mens det andre bøyes sterkt). Andre verb har en transitiv (*öffnen, ändern*) og en refleksiv (*sich öffnen, sich ändern*) variant. Helt identisk er den transitive og den intransitive varianten av verbene *schmelzen, trocknen* og *heilen* (jf. Duden 2005: 419).

⁴² Ergative verb er ifølge IDS-Grammatik (1997: 1862) en liten gruppe intransitive verb som kan omdanne perfektum partisipp til et attributt (*gelingen, ankommen, entstehen, unterliegen, unterlaufen*). For intransitive verbvarianter som *trocknen, schmelzen, erschrecken* bruker IDS-Grammatik (1997: 1863) betegnelsen ”ergativierte Verben”. Til forskjell fra sine transitive varianter lager disse verbene fortidsformer med hjelpeverbet *sein* (*Der Schnee ist geschmolzen* vs. *Die Sonne hat den Schnee geschmolzen; Eva ist erschrocken* vs. *Peter hat Eva erschreckt*). Bare ved *erschrecken* er ”die Ergativierung” morfologisk markert (gjennom sterk bøyning).

Mange kausative verb er blitt til gjennom konversjon (f.eks. *voll* → *füllen*; *warm* → *wärmen*; *schwarz* → *schwärzen*; *hart* → *härten*; *trocken* → *trocknen*). Disse verb kalles i Duden faktitive.

Hittil var det snakk om implisitt kausative verb. Duden skiller disse fra eksplisitt kausative verb ("Kausativverben i.e.S.", "Veranlassungsverben", "syntaktische Kausativa"). Til den sistnevnte klassen hører kausative fullverb *bewirken*, *verursachen* og *veranlassen*, "das Kausativum" (eller kausativt predikativverb) *machen* og "die infinitregierenden Kausativa" *lassen* og *machen* (jf. Duden 2005: 420).

5.2 Uttrykksmuligheter

Buscha og Helbig gir en oversikt over ulike språkmidler som tjener til å uttrykke aksjonsart i tysk. De skiller i hovedsak mellom fire uttrykksmåter: betydningen av verbet alene, ordlagingsmidler, leksikalske midler og syntaktiske midler.

En av måtene aksjonsart kommer til uttrykk i tysk på, er altså betydningen til verbet alene. Dette gjelder først og fremst grunnverb som i de fleste tilfellene er av durativ aksjonsart (f.eks. *arbeiten*, *blühen*, *essen*, *lesen*, *schlafen*). Det forekommer likevel også grunnverb med perfektiv betydning (f.eks. *finden*, *kommen*, *treffen*, *sterben*).

Også ulike ordlagingsmidler⁴³ gir uttrykk for aksjonsart i tysk. Det dreier seg om prefikser, suffikser, sammensetting, omlyd av rotvokalen og veksel mellom vokalene *e* og *i*. Alle disse midlene fører til at verbet får perfektiv aksjonsart. Den følgende tabellen (jf. Helbig/Buscha 2001: 63 f.) viser noen eksempler på hvordan de ulike ordlagingsmidlene påvirker aksjonsarten:

AKSJONSART	EKSEMPLER
ingressiv	<i>blühen</i> - er blühen/ auf blühen, <i>brennen</i> - an brennen, <i>gehen</i> - los gehen, <i>schlafen</i> - ein schlafen
egressiv	<i>blühen</i> - ver blühen, <i>bohren</i> - durch bohren, <i>frieren</i> - gef frieren, <i>kämpfen</i> - er kämpfen, <i>reißen</i> - ab reißen/ zer reißen, <i>schlagen</i> - tot schlagen

⁴³ Flämig (1991: 378) mener at tysk mangler ordlagingsmidler som tjener utelukkende til å uttrykke aksjonsart. F.eks. gjør flere prefikser verbene transitive (f.eks. *handeln* - *jemanden behandeln*). Verb kan også bli til ved hjelp av prefikser (f.eks. *Laub* → **be**lauben, *dünn* → **ver**dünnen). Flämig innrømmer likevel at man kan finne bestemte tegn på et system av prefikser (f.eks. *ein-/aussetzen*, *er-/verblühen*) som tjener til å uttrykke aksjonsart i tysk. Disse tegnene kunne man kanskje tilordne den grammatiske kategorien aksjonsart.

kausativ	<i>glatt - gl<u>ä</u>tt<u>e</u>n, offen - <u>ö</u>ff<u>n</u>e<u>n</u>, sinken - <u>s</u>enk<u>e</u>n</i>
iterativ	<i>bitten - <u>b</u>ettel<u>n</u>, klingen - klingel<u>n</u>, platschen - pl<u>ä</u>tsch<u>e</u>r<u>n</u>, streichen - streichel<u>n</u></i>
diminutiv	<i>husten - h<u>ü</u>st<u>e</u>l<u>n</u>, lachen - l<u>ä</u>chel<u>n</u></i>
intensiv	<i>künden - kündig<u>e</u>n, schlucken - schluchz<u>e</u>n, spenden - spendi<u>e</u>ren</i>

Ulike leksikalske midler som utgjør en del av setningen, kan også påvirke aksjonsarten. Noen eksempler vises i den følgende tabellen (jf. Helbig/Buscha 2001: 64):

AKSJONSART	EKSEMPLER
ingressiv	<i>Es klingelte <u>pl</u>ötz<u>l</u>ich. Es <u>b</u>eg<u>a</u>nn zu regnen.</i>
egressiv	<i>Es <u>h</u>örte <u>a</u>uf zu regnen.</i>
iterativ ⁴⁴	<i>Er <u>p</u>flegte abends spazieren zu gehen.</i>
durativ	<i>Er arbeitet <u>i</u>mm<u>e</u>r/<u>u</u>naufh<u>ö</u>rlich. Er arbeitet <u>u</u>nd <u>a</u>rbeitet. Er <u>i</u>st <u>u</u>nd <u>b</u>leibt ein hervorragender Spezialist. Er <u>f</u>uhr <u>f</u>ort zu arbeiten. Er arbeitet <u>w</u>eiter.</i>

Den siste måten man kan uttrykke aksjonsart i tysk på, er ved å bruke ulike syntaktiske midler. Med dette menes først og fremst konstruksjoner med hjelpeverb og funksjonsverb. Den følgende tabellen (jf. Helbig/Buscha 2001: 64) viser noen eksempler:

AKSJONSART	EKSEMPLER
ingressiv	<i>Er <u>i</u>st <u>i</u>m <u>B</u>egriff zu verreisen. (x Er verreist.) Der Film <u>g</u>elangt zur Aufführung. Er <u>s</u>etzt die Maschine in Betrieb. Er <u>b</u>ringt die Produktion in Gang. Er <u>k</u>ommt ins Schwitzen.</i>
egressiv	<i>Er <u>b</u>ringt die Arbeit zum Abschluss. Er <u>s</u>etzt die Maschine außer Betrieb.</i>
mutativ	<i>Das Mädchen <u>w</u>ird rot.</i>
durativ ⁴⁵	<i>Der Schüler <u>b</u>leibt sitzen. (x Der Schüler sitzt.) Er <u>i</u>st beim Arbeiten. (x Er arbeitet.) Der Baum <u>s</u>teht in Blüte. (x Der Baum blüht.)</i>

⁴⁴ Den tyske konstruksjonen *pflügen zu...* svarer til de norske konstruksjonene *pleie å... / bruke å...* som ifølge NRG uttrykker habituell aspekt.

⁴⁵ I Flämig (1991: 377) kan man finne konstruksjonen *etwas in/außer Betrieb halten*.

Buscha og Helbig oppsummerer med at det finnes flere midler som tjener til å uttrykke aspekt i tysk, og at disse midlene ofte overlapper hverandre. Dette fører til problemer med å skille de enkelte aksjonsartklassene som semantiske kategorier klart fra hverandre. Følgelig kan noen verb og setninger tilordnes flere aksjonsarter samtidig. For eksempel setningen *Kinder rupfen immer wieder die Blumen heraus* kan oppfattes å være samtidig perfektiv, intensiv og iterativ (jf. Helbig/Buscha 2001: 64).

Et semantisk kriterium for å skille mellom de to hovedklassene perfekte og durative verb, er å legge bestemte tidsadverbialer inn i setningen. Durative verb kan kombineres med tidsangivelser med preposisjonen *seit* (disse tidsangivelsene betegner også en tidsperiode). Perfektive verb kan derimot ikke kombineres med disse tidsangivelsene (jf. Helbig/Buscha 2001: 65):

AKSJONSART	EKSEMPLER
durativ	<i>Das Institut <u>besteht seit</u> 20 Jahren. Er <u>kränkelt seit</u> zwei Jahren.</i>
perfektiv	<i>*Das Institut <u>wird seit</u> 20 Jahren <u>gegründet</u>. *Er <u>erkrankt seit</u> zwei Jahren.</i>

5.3 Syntaktiske konsekvenser av aksjonsarter

Hvilken av de to hovedklassene av aksjonsart et verb tilordnes, har konsekvenser for den syntaktiske strukturen. Det dreier seg om fire syntaktiske trekk: hjelpeverb som brukes i fortidsformer (dvs. perfektum og pluskvamperfektum), mulighet til å omdanne perfektum partisipp til et attributt, mulighet til å lage "Zustandspassiv" og forskjeller i reksjon (jf. Helbig/Buscha 2001: 65 ff.).

Om et verb har perfektiv eller durativ aksjonsart, har som sagt en stor påvirkning på hvilket hjelpeverb som brukes til å lage fortidsformer. Ved intransitive verb som er durative, dannes fortidsformer som regel med hjelpeverbet *haben*. Ved intransitive verb som er perfekte, dannes fortidsformer derimot med hjelpeverbet *sein*:

Durativ aksjonsart	Perfektiv aksjonsart
<i>Er hat geschlafen.</i>	<i>Er ist eingeschlafen. Er ist aufgewacht.</i>
<i>Die Gardine hat gebrannt.</i>	<i>Die Gardine ist angebrannt. Die Gardine ist verbrannt.</i>
<i>Die Rose hat geblüht.</i>	<i>Die Rose ist erblüht. Die Rose ist verblüht.</i>
<i>Er hat lange gelebt.</i>	<i>Er ist plötzlich gestorben.</i>

Denne regelen gjelder også for bevegelsesverb. Bevegelsesverb som uttrykker en stedsforandring, kan oppfattes som transformativ-mutative verb av perfektiv karakter, og de lager sine fortidsformer med hjelpeverbet *sein*: *Wir sind durch den Wald gewandert (gelaufen)*; *Das Flugzeug ist nach Paris geflogen*. Bevegelsesverb som ikke uttrykker noen stedsforandring, danner fortidsformer med hjelpeverbet *haben*: *Die Fahnen haben im Wind geflattert* (eksemplene fra Helbig/Buscha 2001: 65).

Det finnes parverb som har en identisk infinitivsform, men deres fortidsformer kan dannes både med *haben* og med *sein*. Også for disse verbene gjelder den ovenfor nevnte regelen:

durativ, med stedsforandring	<i>Sie hat früher sehr viel getanzt.</i> <i>Der Wasserhahn hat getropft.</i>
perfektiv, uten stedsforandring	<i>Sie ist durch den Saal getanzt.</i> <i>Das Wasser ist auf das Fensterbrett getropft.</i>

Den ovenfor nevnte regelen gjelder for intransitive verb. Den gjelder derimot verken for transitive verb eller for refleksive verb. Både transitive og refleksive verb danner sine fortidsformer med hjelpeverbet *haben*.

Regelen gjelder heller ikke for verb som kan brukes kun i tredje person. De fleste verbene som hører til denne gruppen, er perfektive, og danner sine fortidsformer med hjelpeverbet *sein*. Som eksempler bruker Buscha og Helbig (2001: 66) setningene *Der Versuch ist gelungen/mislungen*; *Der Versuch ist geglückt/misglückt*. Det finnes likevel verb i denne gruppen som lager sine fortidsformer med hjelpeverbet *haben*: *Der Versuch hat geklappt* (brukes i talespråket).

Et annet unntak fra denne regelen utgjør verbene *sein* og *bleiben*. Selv om de begge er intransitive og durative, danner de sine fortidsformer med hjelpeverbet *sein*: *Er ist Ingenieur gewesen/geblieben* (jf. Helbig/Buscha 2001: 66).

Det andre syntaktiske trekket som er påvirket av om verbet er perfektiv eller durativ, er mulighet til å omdanne perfektum partisipp til et attributt. Kun ved intransitive verb av perfektiv aksjonsart (dvs. slike intransitive verb som lager sine fortidsformer med hjelpeverbet *sein*) kan perfektum partisipp omdannes til et attributt. Ved intransitive verb som

har durativ aksjonsart (dvs. som lager sine fortidsformer med *haben*) er denne omdanningen ikke mulig (jf. Helbig/Buscha 2001: 66):

intransitiv, perfektiv	intransitiv, durativ
<i>das eingeschlafene Kind; das aufgewachte Kind</i>	* <i>das geschlafene Kind</i>
<i>die erblühte Rose; die verblühte Rose</i>	* <i>die geblühte Rose</i>
<i>die angebrannte Gardine; die verbrannte Gardine</i>	* <i>die gebrannte Gardine</i>

Denne regelen gjelder også for intransitive verb som uttrykker en stedsforandring. Verb fra denne gruppen kan brukes som attributt kun når de gjøres perfekte ved hjelp av et prefiks eller et adverbial. Hvis ingen av delene er tilfelle, oppfattes verbene ikke som perfekte, og de kan følgelig ikke brukes som attributt (jf. Helbig/Buscha 2001: 66):

stedsforandring, intransitiv, perfektiv	stedsforandring, intransitiv, durativ
<i>der aus dem Zimmer gelaufene Junge</i>	* <i>der gelaufene Junge</i>
<i>der weggelaufene Junge</i>	
<i>die auf den Berg gestiegenen Touristen</i>	* <i>die gestiegenen Touristen</i>
<i>die hinaufgestiegenen Touristen</i>	

Buscha og Helbig (2001: 66) påstår at skillet etter muligheten til å omdanne perfektum partisipp til et attributt, gjelder kun intransitive verb. Det gjelder verken transitive verb (deres perfektum partisipp kan som regel omdannes til et attributt) eller refleksive verb. Autorene mener også at dette skillet overlapper seg med skillet etter om verbet lager sine fortidsformer med hjelpeverbet *haben* eller *sein*.

Det tredje syntaktiske trekket som lar seg påvirke av om verbet er perfektivt eller durativt, er dannelsen av passivformen kalt "Zustandspassiv". Kun transitive verb som er av perfektiv aksjonsart, kan lage "Zustandspassiv": *Die Arbeit ist vollendet; Die Tür ist geöffnet; Die Kartoffelkäfer sind vernichtet*. På samme måte oppfører seg også verbene *erfüllen, impfen, verdrängen, verkaufen* (alle eksemplene fra Helbig/Buscha 2001: 66).

Transitive verb som er durative, kan som regel ikke lage "Zustandspassiv": *aufwenden, ausüben, befragen, beglückwünschen, bewundern, bitten, erinnern, fragen, loben, necken, streicheln*. Det finnes likevel transitive verb av durativ aksjonsart som i perfektum

(særlig i tilfeller der dette er støttet av prefikser eller bestemte adverbialer) kan få en perfektiv betydning. Slike verb kan lage ”Zustandspassiv“: *anbauen, bauen, beleuchten, beschäftigen, ernten, gewöhnen, pflastern, schreiben, umbauen, verletzen* (jf. Helbig/Buscha 2001: 67). Buscha og Helbig mener at hverken det syntaktiske kriteriet av transitivitet vs. intransitivitet eller det semantiske skillet mellom perfektiv og durativ aksjonsart kan avgjøre alene om det enkelte verbet kan lage ”Zustandspassiv“. De hevder også at skillet etter muligheten til å danne ”Zustandspassiv“ gjelder kun transitive verb (og ikke intransitive verb).

Reksjon er det siste syntaktiske trekket som er påvirket av om verbet er perfektivt eller durativt. Grunnverb og prefigerte verb kan ha forskjellig reksjon selv om preposisjonen er den samme: Ved grunnverb krever denne preposisjonen et nominalt ledd i akkusativ⁴⁶, ved prefigerte verb krever preposisjonen et ledd i dativ⁴⁷ (jf. Helbig/Buscha 2001: 67):

grunnverb + akkusativ	prefigert verb + dativ
<i>Der Arzt kommt in die Stadt.</i>	<i>Der Arzt kommt in der Stadt an.</i>
<i>Der Nachbar hängt das Bild an die Wand.</i>	<i>Der Nachbar hängt das Bild an der Wand auf.</i>

5.4 Semantiske klasser og grammatiske kategorier

Buscha og Helbig (2001: 67) gjør oppmerksom på at de semantiske klassene av aksjonsarter ikke er forbundet med grammatiske forskjeller på en systematisk måte. Først når semantiske klasser er forbundet med morfologiske og/eller syntaktiske (ikke bare leksikalske) former på en systematisk måte, kan man snakke om grammatiske kategorier. Slike systematiske relasjoner mellom semantiske klasser og morfosyntaktiske former finnes i tysk kun i tre tilfeller.

Det første tilfellet beskriver Buscha og Helbig som følger:

Wenn ein Zustand oder ein Geschehen (Vorgang, Tätigkeit) in seinem reinen Ablauf oder Verlauf bezeichnet wird, *ohne* dass etwas über *Veränderung* des Zustands oder Geschehens, über Begrenzung, Abstufung, Anfang oder Ende ausgedrückt ist, sprechen wir von *durativen* oder *kursiven* Verben [dur].

Buscha og Helbig (2001: 67, kursiv i original)

⁴⁶ Man framhever her selve prosessen eller retningen.

⁴⁷ Det er resultatet eller målet som legges vekt på.

Når verbet derimot uttrykker en forandring av en tilstand eller av en handling, snakker man om et inkoativt eller transformativt verb. For slike verb brukes forkortelsen [incho].

Det tredje tilfellet der en semantisk klasse står i en systematisk relasjon til morfosyntaktiske former, er når verbet uttrykker en forårsaking av en tilstandsforandring, av en tilstand eller av en handling. Slike verb kalles kausative verb, og man bruker ofte forkortelsen [caus] for disse verbene.

Termene durativer (resp. kursiver), inkoativer (resp. transformativer) og kausativer er navn på grammatiske kategorier. Buscha og Helbig (2001: 67 f.) påstår at disse klassene henger sammen med hverandre. Inkoativer impliserer med sin betydning durativer, fordi et inkoativt verb alltid forutsetter en førtilstand eller en ettertilstand. Kausativer impliserer inkoativer (eller durativer), fordi det er tilstandsforandringer eller tilstander som blir bevirket (eller forårsaket) av en innvirkning av en fremmed agens. De durative verbene er tilstandsverb⁴⁸, de inkoative verbene er handlingsverb⁴⁹, og de kausative verbene hører blant aktivitetsverb⁵⁰.

Dermed er det tydelig at de nevnte grammatiske kategoriene står i et forhold både til de semantiske underklassene av verb og til de semantiske aksjonsartklassene. For de grammatiske kategoriene brukes ofte også betegnelsen ”aksjonsarter”, men Buscha og Helbig (2001: 68) gjør oppmerksom på at dette er mulig bare under visse begrensninger. De grammatiske kategoriene er nemlig snevrere avgrenset enn de semantiske aksjonsartklassene (det forekommer kun de tre ovenfor nevnte klassene), og de oppfattes å ha en videre betydning i tysk enn f.eks. i de slaviske språkene. En av grunnene til dette er at de grammatiske kategoriene i tysk ikke bare modifierer betydningen, men også konstituerer den (på samme måte som de fleste semantiske aksjonsartklassene).

De tre nevnte grammatiske kategoriene har både systematiske grammatiske uttrykksmidler (først og fremst funksjonsverb, men også verbgenus) og leksikalske uttrykksmidler (delvis til og med direkte leksikaliseringer med verbene *sein*, *werden* og *machen*). Buscha og Helbig (2001: 68, kursiv i original) gir følgende eksempler på hvilke midler brukes til å uttrykke de enkelte kategoriene durativ, inkoativ og kausativ:

⁴⁸ ”Zustandsverben” (Helbig/Buscha 2001: 68)

⁴⁹ ”Vorgangsverben” (Helbig/Buscha 2001: 68)

⁵⁰ ”Tätigkeitsverben” (Helbig/Buscha 2001: 68)

[dur]

schlafen

liegen

tot *sein*

krank *sein*

reich *sein*

wach *sein*

[incho]

einschlafen

sich legen

sterben

krank *werden*, erkranken

reich *werden*

wach *werden*, aufwachen

[caus]

einschläfern

legen

töten, tot *machen*

krank *machen*

reich *machen*

wach *machen*, (auf)wecken

6 Analyse

I det følgende skal jeg analysere måten aspektkonstruksjoner blir oversatt fra norsk til tysk på. Før dette skal vi kort se på hvor ofte de enkelte konstruksjonene forekommer i norske skjønnlitterære tekster. I denne analysen av forekomstfrekvens gikk jeg ut fra til sammen ni tekster: *Den mekaniske kvinnen* av Ingvar Ambjørnsen, *Ellevte roman, bok atten* av Dag Solstad, *Halvbroren* av Lars Saabye Christensen og seks verk av Jostein Gaarder: *Sofies verden*, *Vita Brevis*, *I et speil, i en gåte*, *Appelsinpiken*, *Sirkusdirektørens datter* og *Julemysteriet*. Jeg brukte parallellkorpuset InterCorp som inneholder både Christensens roman og de nevnte verkene av Jostein Gaarder unntatt *Vita Brevis*. I tillegg laget jeg en egen database ved å gå gjennom verkene *Vita Brevis*, *Den mekaniske kvinnen* og *Ellevte roman, bok atten* og skrive ned setninger med aspektkonstruksjoner. Hensikten var å analysere bruk av aspektkonstruksjoner i samtidsspråket, og derfor valgte jeg bøker som kom ut etter 1990.

I de ni utvalgte tekstene har jeg funnet til sammen 3134 aspektkonstruksjoner. Som vi kan se i Tabell 1, er det konstruksjonen *begynne å* som er den aller vanligste. Den forekommer 916 ganger i tekstutvalget og utgjør dermed 29,23 % av alle aspektkonstruksjoner jeg har funnet. På andre plass kommer pseudokoordinasjoner⁵¹ med 816 forekomster som svarer til 26,04 % av alle aspektkonstruksjoner. Den tredje vanligste konstruksjonen er *bli + presens partisipp*. Denne konstruksjonen har 522 forekomster i tekstutvalget og utgjør altså 16,66 % av alle konstruksjoner. Det er fire andre konstruksjoner som har større antall forekomster enn 100, nemlig *få + perfektum partisipp* (145 forekomster - 4,63 %), *få + infinitiv*⁵² (133 forekomster - 4,24 %), *pleie å* (117 forekomster - 3,73 %) og *fortsette å* (111 forekomster - 3,54 %).

Hensikten med analysen av forekomstfrekvens var utelukkende å sammenligne antall forekomster av de enkelte aspektkonstruksjonene. Jeg skal ikke henviser til denne analysen lenger.

Utgangspunktet for analysen av måter de ulike aspektkonstruksjonene oversettes fra norsk til tysk på, er fire skjønnlitterære tekster: *Den mekaniske kvinnen* av Ingvar Ambjørnsen, *Ellevte roman, bok atten* av Dag Solstad og Jostein Gaarders *Vita Brevis* og *Sofies verden*. Jeg laget som sagt en egen database ved å gå gjennom de tre førstnevnte

⁵¹ I likhet med Vannebo 1969 tok jeg med i analysen både setninger uten adverbial og setninger med adverbial. I 247 av de 816 forekomstene står det intet stedsadverbial i setningen.

⁵² Jeg tok med i analysen bare konstruksjoner som ikke står i forbindelse med et modalverb, og der infinitiven er et sanseverb eller verbet *vite*.

verkene i original og skrive ned setninger med aspektkonstruksjoner. Samtidig gikk jeg gjennom oversettelsene til tysk og skrev ned de respektive setningene på tysk. I tillegg brukte jeg originalversjonen og den tyske oversettelsen av *Sofies verden* som ligger i parallellkorpuset InterCorp.

Solstads roman ble oversatt til tysk av Ina Kronenberger. Siden årtusenskiftet har hun oversatt flere bøker fra norsk og fransk til tysk, bl.a. noen verk av Frode Grytten, Sigurd Hoel, Hanne Ørstavik, Linn Ullmann, Tor Åge Bringsværd og Johan Harstad. De resterende tre bøkene ble oversatt til tysk av Gabriele Haefs som er gift med forfatteren Ingvar Ambjørnsen. Gabriele Haefs har siden 1980-tallet oversatt bøker fra både norsk, dansk, svensk, nederlandsk, engelsk og gallisk til tysk. Hun har oversatt mer enn ett hundre bøker av omtrent femti norske forfattere, og ble tildelt flere priser for sitt oversettelsesverk.

I de fire analyserte tekstene har jeg funnet til sammen 908 aspektkonstruksjoner. Igjen er det konstruksjonen *begynne å* som kommer på første plass (313 forekomster - 34,47 %), og pseudokoordinasjoner som er på andre plass (222 forekomster - 24,45 %). Den tredje vanligste konstruksjonen er *bli* + presens partisipp med 139 forekomster (15,31 %).

Det som er kanskje mest interessant når vi ser på Tabell 1, er antall forekomster av konstruksjonen *være like ved å*. Den forekommer 65 ganger i Christensens roman, men i de andre tekstene finnes den slett ikke (når vi ser bort fra uttrykket *være nær ved å* som forekommer to ganger, og *være ved å* som forekommer en gang). De andre forfatterne bruker andre konstruksjoner til å uttrykke 'nær ved'-aspekt, nemlig *skulle til å*, *holde på å* og *være i ferd med å*.

Før jeg begynte med analysen, antok jeg at det oftest brukes spesielle verbkonstruksjoner i tysk når man oversetter aspektkonstruksjoner fra norsk, evt. at oversetterne anvender andre leksikalske midler som f.eks. adverb. I det følgende skal vi se hvorvidt denne antakelsen stemmer.

konstruksjoner	analyse av forekomstfrekvens		analyse av oversettelsesmåter	
	antall forekomster	prosentandel	antall forekomster	prosentandel
<i>begynne å</i>	916	29,23 %	313	34,47 %
pseudokoordinasjoner	816	26,04 %	222	24,45 %
<i>bli + presens partisipp</i>	522	16,66 %	139	15,31 %
<i>få + perfektum partisipp</i>	145	4,63 %	46	5,07 %
<i>få + infinitiv</i>	133	4,24 %	30	3,30 %
<i>pleie å</i>	117	3,73 %	27	2,97 %
<i>fortsette å</i>	111	3,54 %	26	2,86 %
<i>slutte å</i>	82	2,62 %	21	2,31 %
<i>være like ved å</i>	65	2,07 %	0	
<i>skulle til å</i>	51	1,63 %	10	1,10 %
<i>være i ferd med å</i>	50	1,60 %	15	1,65 %
<i>gi seg til å</i>	39	1,24 %	11	1,21 %
<i>holde på å</i>	38	1,21 %	12	1,32 %
syntaktisk iterering	16	0,51 %	16	1,76 %
<i>ta til å</i>	8	0,26 %	5	0,55 %
<i>være i gang med å</i>	4	0,13 %	0	
<i>gå/komme i gang med å</i>	3	0,09 %	1	0,11 %
<i>være opptatt med å</i>	3	0,09 %	2	0,22 %
<i>drive og</i>	3	0,09 %	3	0,33 %
<i>opphøre å</i>	3	0,09 %	3	0,33 %
<i>ha for vane å</i>	2	0,06 %	2	0,22 %
<i>være nær ved å</i>	2	0,06 %	0	
<i>ville til å</i>	2	0,06 %	2	0,22 %
<i>være ved å</i>	2	0,06 %	1	0,11 %
<i>bruke å</i>	1	0,03 %	1	0,11 %
til sammen	3134		908	

Tabell 1 Forekomstfrekvens av norske aspektkonstruksjoner

6.1 Konstruksjoner med ingressivt aspekt

Først skal vi se på konstruksjonen *begynne å* som uttrykker ingressivt aspekt. Det er etter min mening overraskende at denne konstruksjonen ble i hele 42,12 % tilfeller (dvs. 131 tilfeller fra 311) oversatt kun ved hjelp av verbet som i seg selv ikke uttrykker ingressivt aspekt⁵³.

⁵³ En lignende tendens viste seg også i oversettelser til tjsekkisk.

Eksempler på en slik oversettelse er som følger: *Hun begynte å rote i den øverste hyllen i skapet sitt - Sie wühlte im obersten Fach in ihrem Schrank herum; Hun begynte å undersøke silkeskjerfet nøye - Sie untersuchte den Seidenschal genau; Så begynner noe å skje - Und dann passiert etwas.* I 16 fra disse 131 tilfellene føyde oversetteren til et adverb: *nun* (5x), *inzwischen* (3x), *schon* (2x), *jetzt* (2x), *jetzt schon* (1x), *kürzlich* (1x), *immer wieder*⁵⁴ (1x), *schließlich* (1x).

Den andre vanligste oversettelsen av konstruksjonen *begynne å* til tysk er verbet *anfangen* sammen med en infinitiv med *zu*: *Sofie begynte å lese - Sofie fing an zu lesen.* Denne oversettelsen brukes i 73 tilfeller som svarer til 23,47 % av alle forekomstene. Mindre ofte finnes oversettelser med verbet *anfangen* og et nominalt eller preposisjonalt ledd: *etwas anfangen* (3x) og *mit etwas anfangen* (6x). Det nominale eller preposisjonale leddet svarer til det opprinnelige norske hoved verbet, eventuelt til det som var objekt i den norske setningen: *Ikke rart Sofie begynte å bite negler - Kein Wunder, daß Sofie das Nägelkauen anfang; ... før han begynte å bygge på det nye huset - ... ehe er mit dem Bau des neuen Hauses anfang; Det var egentlig ikke for filosofiens skyld at jeg begynte å skrive dette brevet - Ich habe eigentlich nicht der Philosophie zuliebe mit diesem Brief angefangen.* I to tilfeller brukte oversetteren bare verbet *anfangen* uten *zu* og infinitiv (det er klart ut fra konteksten hva slags handling som begynner å skje): *han begynte å jobbe på gården til faren min - er hat auf dem Hof meines Vaters angefangen.*

På tredje plass kommer en konstruksjon bestående av det opprinnelige hoved verbet og adverbet *langsam*: *Jeg begynner å bli gammel - Ich werde langsam alt; Det begynner å haste, skjønner du - Langsam eilt es, verstehst du.* Denne oversettelsesmåten ble brukt i 27 tilfeller, altså i 8,68 % av alle forekomstene. I to tilfeller brukte oversetteren en lignende konstruksjon med verbet og adverbet *allmählich*: *Jeg begynner å bli lei av dem nå - Ich habe sie allmählich satt.* Også adverbet *plötzlich* anvendes sammen med verbet som oversettelse av konstruksjonen *begynne å*: *Han begynte å få magesmerter - Plötzlich bekam er Bauchschmerzen.* Denne oversettelsesmåten har jeg funnet fem ganger⁵⁵ i de utvalgte tekstene.

I 7,07 % av alle forekomstene (dvs. i 22 tilfeller) brukte oversetteren en konstruksjon bestående av verbet *beginnen* og infinitiv med *zu*: *Samtidig begynte Hermes å knurre -*

⁵⁴ Adverbialet *immer wieder* uttrykker iterativt aspekt.

⁵⁵ I tre av de fem tilfellene føyde oversetteren adverbet til, i de to resterende tilfellene står et tilsvarende adverb allerede i originalen (1x *plutselig* og 1x *med ett*).

Gleichzeitig begann Hermes zu knurren. Sammenligner man bruk av denne konstruksjonen og den tilsvarende konstruksjonen med verbet *anfangen*, ser man at konstruksjonen med *anfangen* forekommer om lag tre ganger så ofte som konstruksjonen med *beginnen*.

Videre kan man uttrykke ingressivt aspekt i tysk ved hjelp av prefikset *los*⁵⁶: *Men plutselig begynte han å le - Aber plötzlich lachte er los; Vi begynte å gå - Wir gingen los.* Denne oversettelsesmåten finnes i 4,82 % av alle forekomstene (dvs. i 15 tilfeller).

Andre uttrykksmåter for ingressivt aspekt i tysk forekommer heller sjelden som oversettelse av konstruksjonen *beginne å* i de analyserte tekstene. Det dreier seg om konstruksjoner med ulike funksjonsverb. Jeg har funnet til sammen 20 slike konstruksjoner.

I fire tilfeller ble uttrykket *sich in Bewegung setzen* brukt som oversettelse for konstruksjonen *beginne å bevege seg*: ... *så begynner hele «automaten» å bevege seg - ... dann setzt sich der gesamte »Automat« in Bewegung.* Duden 2006 forklarer uttrykket *der Zug setzte sich in Bewegung* slik at toget ”begann sich in eine Richtung zu bewegen”.

I to tilfeller brukte oversetteren verbet *einsetzen*: *Men så begynner vi å sanse - Aber dann setzen unsere Empfindungen ein; Plutselig begynte orgelet å spille - Plötzlich setzte die Orgel ein.* Flere eksempler finner vi i Duden 2006: *der Regen hat wieder eingesetzt; die Bläser setzten [im/mit dem fünften Takt] ein.* Verbet *einsetzen* får i slike uttrykk betydningen ”[zu einem bestimmten Zeitpunkt prompt od. erneut] beginnen” (Duden 2006).

To forekomster oversettes med *sich an etwas machen* som ifølge Duden 2006 betyr ”mit etw. beginnen, eine bestimmte Tätigkeit aufnehmen”. Et eksempel fra de analyserte tekstene er setningsparet *Etter hvert begynte de å gjøre forberedelser til å få ham henrettet - Schließlich machten sie sich auch an die Vorbereitungen zu seiner Hinrichtung.* I tre tilfeller har jeg funnet samme uttrykk med preposisjonen *auf*: *Hun begynte å gå nedover Kløverveien - Sie machte sich auf den Weg durch den Kløverveien; ... og så ville jeg begynne å lete etter Maria Dammert - ... und dann wollte ich mich auf die Suche nach Maria Dammert machen.*

Snakker man om følelser og lignende, kan man anvende uttrykket *in etwas ausbrechen*. Ifølge Duden 2006 har dette uttrykket følgende betydning: ”(in Bezug auf Gefühlsäußerungen) plötzlich u. heftig in etw. verfallen, mit etw. beginnen”, og den brukes sammen med substantiver som *Gelächter, Weinen, Zorn, Klagen, Tränen, Schluchzen, Jubel*

⁵⁶ Som det ble sagt tidligere, har tysk ingen prefikser som utelukkende tjener til å uttrykke aspekt. Prefikset *los* kan også uttrykke ”das Lösen, eine Trennung” (Duden 2006) som f.eks. i verbene *losketten* eller *loskoppeln*.

o.l. I de analyserte tekstene forekommer dette uttrykket i ett tilfelle som oversettelse av konstruksjonen *begynne å*: *Hilde begynte å gråte - Hilde brach in Tränen aus.*

I ett tilfelle brukte oversetteren verbet *ausbrechen* alene: *Jeg begynte å svette i hendene - Mir brach an den Händen der Schweiß aus.* Her er det (i motsetning til uttrykket *in etwas ausbrechen*) ikke snakk om følelser. Hele setningen ble omformulert: Det leddet som var subjekt i originalen, ble til dativobjekt i oversettelsen (*jeg => mir*), og subjektet i den tyske versjonen svarer til hoved verbet i originalen (*å svette => Schweiß*).

I ett tilfelle brukte oversetteren uttrykket *etwas aufnehmen*: *Kierkegaard begynte å studere teologi allerede da han var 17 år - Kierkegaard nahm schon mit siebzehn Jahren sein Theologiestudium auf.* Verbet *aufnehmen* får her følgende betydning: ”*etw. zu tun, zu schaffen, herzustellen beginnen*” (Duden 2006). I Duden 2006 kan vi finne flere eksempler der verbet *aufnehmen* uttrykker ingressivt aspekt: *den Kampf, die Verfolgung a.; Verhandlungen [mit jmdm.] a.; diplomatische Beziehungen mit einem Land, zu einem Staat a.; mit jmdm. Kontakt, Fühlung a.; ein Studium a.; ein Thema, einen Gedanken, eine Anregung a.*

Fire ganger ble konstruksjonen *begynne å* oversatt til tysk ved hjelp av verbet *kommen*: *Først nå begynte hun å gråte - Erst jetzt kamen ihr die Tränen; Mer og mer begynte han å tvile på om... - Mehr und mehr kamen ihm Zweifel daran...* Verbet *kommen* får her betydningen ”*hervortreten, [bei jmdm.] in Erscheinung treten*” (Duden 2006). Som vi så tidligere ved andre konstruksjoner med funksjonsverb, ble også her hele setningen omformulert: Det opprinnelige subjektet ble til dativobjekt i tysk⁵⁷, og subjektet i oversettelsen svarer til hoved verbet i originalen. Samme omformulering ser vi også i tilfeller der oversetteren bruker verbet *aufkommen*: *Ute var det begynt å blåse - Draußen war Wind aufgekommen; ... begynte det å svirre rykter om at han... - ... kamen Gerüchte auf, er sei...* Verbet *aufkommen* forekommer to ganger som oversettelse for konstruksjonen *begynne å* i de analyserte tekstene, og det betyr ”[unvermutet] entstehen” (Duden 2006).

I resterende tilfeller er oversettelsen av konstruksjonen *begynne å* etter min mening mer eller mindre fri. I to tilfeller ble det brukt et modalverb (1x *müssen*, 1x *wollen*) forbundet med hovedverb i infinitiv: *Sofie begynte å le - Sofie mußte einfach lachen* (her føyde oversetteren til adverbet *einfach*). To ganger har jeg funnet en konstruksjon bestående av

⁵⁷ I Duden 2006 ser vi at det også er mulig å bruke et preposisjonalobjekt: *ihm/bei ihm kommen immer gleich die Tränen.*

verbet *versuchen* og infinitiv med *zu*: *Med fornuften kan den enkelte begynne å krabbe opp fra hulens mørke - Durch die Vernunft kann der Einzelne versuchen, aus der Finsternis der Höhle nach oben zu kriechen*. I ett tilfelle ble den norske leddsetningen som inneholdt konstruksjonen *begynne å*, omformulert til et setningsledd i tysk: *Med seg til Roma hadde Plotin en frelseslære som skulle bli en alvorlig konkurrent til kristendommen da den begynte å gjøre seg gjeldende - Plotin brachte eine Heilslehre mit nach Rom, die zu einer ernsthaften Konkurrentin des sich nun geltend machenden Christentums werden sollte*.

<i>begynne å</i>		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb	131	42,12 %
<i>anfangen</i> + <i>zu</i> + infinitiv	73	23,47 %
hovedverb + <i>langsam</i>	27	8,68 %
<i>beginnen</i> + <i>zu</i> + infinitiv	22	7,07 %
prefikset <i>los-</i>	15	4,82 %
<i>mit etwas anfangen</i>	6	1,93 %
hovedverb + <i>plötzlich</i>	5	1,61 %
<i>etwas anfangen</i>	3	0,96 %
<i>anfangen</i> (uten hovedverb)	2	0,64 %
hovedverb + <i>allmählich</i>	2	0,64 %
konstruksjoner med funksjonsverb	20	6,43 %
<i>sich in etwas setzen</i>	4	1,29 %
<i>kommen</i>	4	1,29 %
<i>sich auf etwas machen</i>	3	0,96 %
<i>sich an etwas machen</i>	2	0,64 %
<i>einsetzen</i>	2	0,64 %
<i>aufkommen</i>	2	0,64 %
<i>etwas aufnehmen</i>	1	0,32 %
<i>in etwas ausbrechen</i>	1	0,32 %
<i>ausbrechen</i>	1	0,32 %
fri oversettelse	5	1,61 %
<i>versuchen</i> + <i>zu</i> + infinitiv	2	0,64 %
leddsetning => setningsledd	1	0,32 %
<i>wollen</i> + infinitiv	1	0,32 %
<i>müssen</i> + infinitiv + <i>einfach</i>	1	0,32 %
til sammen	311	

Tabell 2 Konstruksjonen *begynne å*

En annen konstruksjon som uttrykker ingressivt aspekt og som vi nå skal se nærmere på, er konstruksjonen *gi seg til å*. Denne konstruksjonen har i tekstutvalget til sammen 11

forekomster som svarer til 1,21 % av alle aspektkonstruksjonene jeg har funnet. Dette er meget mindre sammenlignet med konstruksjonen *begynne å* som utgjør 34,47 % av alle forekomstene.

Som vi kan se i Tabell 3, ble konstruksjonen *gi seg til å* i 9 tilfeller oversatt kun ved hjelp av verbet alene (som i seg selv ikke uttrykker ingressivt aspekt): *Dermed spratt jenta opp fra bryggekannten og gav seg til å løpe opp mot huset - Das Mädchen sprang vom Steg auf und lief zum Haus.* I to tilfeller brukte oversetteren verbet *anfangen* sammen med en infinitiv med *zu*: *Han ga seg til å hyperventilere - Er fing an zu hyperventilieren.*

<i>gi seg til å</i>		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb	9	81,82 %
<i>anfangen</i> + <i>zu</i> + infinitiv	2	18,18 %
til sammen	11	

Tabell 3 Konstruksjonen *gi seg til å*

Enda mindre ofte enn *gi seg til å* forekommer konstruksjonen *ta til å*. Denne konstruksjonen finnes i tekstutvalget bare fem ganger som svarer til 0,55 % av alle aspektkonstruksjonene. I ett tilfelle uttrykker adverbet *plötzlich* ingressivt aspekt i tysk (i originalen står adverbialet *med ett*): *Mens han sa det, tok det med ett til å skje noe nede i vannet - Während er das sagte, passierte plötzlich etwas auf dem See.* I ett tilfelle er det prefikset *los-* som uttrykker ingressivt aspekt i tysk: *Da det vesle plastuhyret tok til å ringe på nytt... - Als das kleine Plastikungeheuer wieder losrührte...* I ett tilfelle ser vi uttrykket *sich an etwas machen*: *Hans tok til å bearbeide den venstre nyra - ... als Hans sich an die linke Niere machte.* I ett tilfelle brukte oversetteren bare verbet alene (som i seg selv ikke uttrykker ingressivt aspekt): *Otto Schnibben karra aska ut av merskumpipa og tok til å stoppe den langsomt med tobakk fra en slitt skinnpung - Otto Schnibben fischte Asche aus der Meerschaumpfeife und stopfte sie langsam mit frischem Tabak aus einem verschlissenen Lederbeutel.* I ett tilfelle brukte oversetteren modalverbet *müssen* sammen med infinitiv av hovedverbet: *Men straks hun begynte å tenke en tanke, tok hun til å tenke på noe helt annet - Aber kaum hatte sie mit einem angefangen, schon mußte sie an etwas anderes denken.*

ta til å		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb	1	20,00 %
hovedverb + <i>plötzlich</i>	1	20,00 %
prefikset <i>los-</i>	1	20,00 %
<i>sich an etwas machen</i>	1	20,00 %
<i>müssen</i> + infinitiv	1	20,00 %
til sammen	5	

Tabell 4 Konstruksjonen *ta til å*

I Ambjørnsens *Den mekaniske kvinnen* har jeg funnet ett eksempel på konstruksjonen *gå i gang med å* som etter min mening også uttrykker ingressivt aspekt. I den tyske oversettelsen står konstruksjonen *sich daran machen* + infinitiv med *zu*: *Så snudde jeg ryggen til ham og gikk i gang med å dekke til liket igjen - Dann kehrte ich ihm den Rücken zu und machte mich daran, die Leiche wieder zuzudecken.*

Hittil har vi snakket om konstruksjoner med ingressiv-kontinuativ betydning. I det følgende skal vi se på en konstruksjon med ingressiv-momentan betydning, nemlig verbet *få* i konstruksjon med infinitiv av hovedverbet. Som det ble sagt tidligere, brukes denne konstruksjonen som uttrykk for ingressivt aspekt i forbindelse med verbet *vite* og med sanseverb. I de analyserte tekstene har jeg likevel funnet mange tilfeller der verbet *få* står sammen med en infinitivform av et annet verb enn sanseverb og *vite*. Slike uttrykk har som oftest modal (og ikke aspektuell) betydning, og derfor er de ikke tatt med i denne analysen⁵⁸. Det samme gjelder tilfeller der konstruksjonen *få* + infinitiv forekommer i forbindelse med et modalverb eller verbet *la* (uansett om infinitiven er et sanseverb/*vite* eller ikke)⁵⁹.

Først skal vi se på verbet *få* i konstruksjon med infinitiv av verbet *vite*. I de analyserte tekstene har jeg funnet bare seks eksempler på denne konstruksjonen. I alle tilfellene ble det i tysk brukt hovedverbet alene. I to tilfeller brukte oversetterne det durative verbet *wissen*:

⁵⁸ Jeg har funnet til sammen 77 slike uttrykk med modal betydning (og derimot bare 30 konstruksjoner med *få* og sanseverb eller verbet *vite*). Noen eksempler er som følger: *Ja, du får selvsagt hilse - Ja, du muß ihn natürlich grüßen; Du får varme på kjøttkakene - Du kannst dir die Frikadellen warm machen; Får jeg sende en spesiell hilsen? - Darf ich einen ganz besonderen Gruß übermitteln? Senere på dagen fikk hun hente kakeboksen i Smuget - Später am Tag wollte sie noch die Kuchendose aus der Höhle holen; De fikk værsgod gå hjem - Dann sollten sie bitte schön nach Hause laufen.*

⁵⁹ Jeg har funnet til sammen 16 slike tilfeller i de analyserte tekstene. Vi kan se på to eksempler hvorav det første uttrykker et løfte, og det andre et påbud: *Til slutt skal du få høre et eksempel på... - Zum Schluß erzähle ich dir noch ein Beispiel dafür...; La meg først få høre hva... - Erzähl mir erst, was...*

*Hvordan fikk du vite om det? - Woher weißt du das?; ... før jeg iallfall får vite... - ... solange ich nicht wenigstens weiß... I tre tilfeller ser vi derimot verbet *erfahren* som har ingressiv-momentan betydning: *Er du heldig, får du saktens vite litt om Akropolis også - Wenn du Glück hast, dann erfährst du vielleicht noch etwas über die Akropolis.* I ett tilfelle brukte oversetteren verbet *lernen* (som uttrykker en prosess; *wissen* uttrykker derimot en tilstand): *For alle fikk å vite at Turid Lammers var trofast mot sin Bjørn*⁶⁰ - *Denn alle lernten, daß Turid Lammers ihrem Bjørn treu war.**

få + infinitiv av vite		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb	6	100,00 %
<i>erfahren</i>	3	50,00 %
<i>wissen</i>	2	33,33 %
<i>lernen</i>	1	16,67 %
til sammen	6	

Tabell 5 Konstruksjonen *få* + infinitiv av *vite*

Nå skal vi se på verbet *få* forbundet med et sanseverb i infinitiv. I de analyserte tekstene forekommer til sammen 24 slike uttrykk. Likevel er det ikke alle som har ingressiv-momentan betydning. I fem av de 24 tilfellene brukte oversetteren et modalverb sammen med infinitiv av hovedverb. Modal betydning har spørresetninger som *Får jeg se? - Darf ich mal sehen?* (tillatelse) og befalende setninger som *Du får se deg rundt! - Mußte dich eben umkucken!* (påbud). Men i noen tilfeller er etter min mening betydningen av den norske konstruksjonen i motsetning til oversettelsen ingressiv-momentan: *Mange mennesker ville nok også skamme seg hvis de fikk se på trykk hva... - Viele Menschen würden sich sicher schämen, wenn sie lesen müßten, was...; Men han fikk aldri se meg mer, og ham fikk jeg aldri se igjen - Aber er hat mich nie mehr wieder gesehen, so, wie ich ihn nie mehr wieder sehen durfte*⁶¹.

I 13 tilfeller (som svarer til 54,17 %) ble konstruksjonen *få* + sanseverb i infinitiv oversatt ved hjelp av sanseverbet alene. Bare i fire tilfeller ser vi et verb med ingressiv-momentan betydning i den tyske oversettelsen: *Og du hadde fått høre at... - Und du erfuhrst, dass...; ... fikk hun se at jeg... - ... erblickte sie mich, wie ich... I ni tilfeller brukte oversetteren durative verb: *Hun fikk ofte høre at... - Sie hörte oft, daß...; ... da jeg kom inn i resepsjonen og**

⁶⁰ Uttrykket *fikk å vite* som inneholder infinitivmerket *å*, er sannsynligvis en skrivefeil.

⁶¹ Her er ulike oversettelsesmåter brukt trolig for å hindre at samme uttrykk gjentas.

fikk se Bauer bak disken - ... als ich die Rezeption betrat und Bauer hinter dem Tresen sah. Fire ganger forekommer i de analyserte tekstene uttrykket *Vi får se* som i alle tilfellene ble oversatt ved hjelp av sanseverbet *sehen* i futurform: *Wir werden sehen*. Her er det igjen uklart om uttrykket har aspektuell eller modal betydning. I NRG skrives at uttrykket *Vi får se* er et idiomatisk uttrykk med ”avbleket deontisk innhold” (NRG: 625). Likevel ser vi i den tyske oversettelsen ikke noe uttrykk for modalitet (verken modalverb eller modalpartikkel).

Fire ganger (dvs. i 16,67 % tilfeller) ser vi i de tyske tekstene verbet *bekommen* i konstruksjon med en infinitiv med *zu*⁶²: *Han hadde jo bare fått smake sin egen medisin - Er hatte ja nur seine eigene Medizin zu kosten bekommen; Hadde vi bare hatt ham her, skulle han fått kjenne vår forargelse på kroppen - Wenn er bloß hier wäre, der Herr Major, dann würde er unseren Ärger am eigenen Leibe zu spüren bekommen; ... som privatdetektiver ellers ikke så lett får høre - ... was ein Privatdetektiv sonst nicht zu hören bekommt*. I alle fire tilfeller er hovedverbet et sanseverb (2x *kjenne*, 1x *smake*, 1x *høre*). Duden 2006 skiller mellom to betydninger det tyske uttrykket kan ha. Den ene betydningen er ”in den Stand gesetzt werden, die Möglichkeit haben, etw. [zu seinem Nutzen] zu tun” (f.eks. *etwas zu sehen bekommen*), mens den andre betydningen er ”ertragen müssen” (f.eks. *jemandens Hass zu spüren bekommen*). Vi kan si at de to første eksemplene ovenfor har den sistnevnte, negative betydningen, mens det tredje eksempelet har den førstnevnte, positive betydningen.

<i>få</i> + infinitiv av sanseverb		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb	13	54,17 %
<i>sehen/hören</i>	9	37,50 %
<i>erfahren/erblicken/entdecken</i>	4	16,67 %
<i>bekommen</i> + <i>zu</i> + infinitiv	4	16,67 %
modalverb + infinitiv	5	20,83 %
<i>müssen</i> + infinitiv	2	8,33 %
<i>dürfen</i> + infinitiv	2	8,33 %
<i>wollen</i> + infinitiv	1	4,17 %
fri oversettelse	2	8,33 %
til sammen	24	

Tabell 6 Konstruksjonen *få* + infinitiv av sanseverb

⁶² I to av de fire norske setningene står konstruksjonen *få* + infinitiv i forbindelse med et modalverb. På grunn av oversettelsen tok jeg disse to setningene likevel med i analysen.

Som vi nå har sett, kan det i enkelte tilfeller være vanskelig å avgjøre om konstruksjonen *få* + infinitiv av sanseverb eller verbet *vite* har ingressiv-momentan eller modal betydning. Ofte hjelper oss heller ikke oversettelsen, fordi samme uttrykk blir noen ganger oversatt på ulike måter, trolig av stilistiske grunner (for å hindre at samme uttrykk gjentas).

Det er interessant at oversetterne i en stor del tilfeller ikke gjengir den opprinnelige ingressive betydningen i tysk. Dette gjelder konstruksjoner med både ingressiv-kontinuativ og ingressiv-momentan betydning. Den ingressiv-kontinuative betydningen ble bevart i sirka 55 % tilfeller, den ingressiv-momentane betydningen til og med bare i 40 % tilfeller. Det er vel ikke nødvendig å alltid bestrebe seg på å finne et ekvivalent med nøyaktig samme betydning i tysk. Oversettelser som *De begynte å gå nedover mot byen - Sie gingen hinunter in Richtung Stadt* er helt korrekte. De medfører ikke at utsagnet får en annen betydning. De kan til og med bidra til at teksten blir mer lettlest.

6.2 Konstruksjoner med kursivt aspekt

I det følgende skal vi se på måter konstruksjoner med kursivt aspekt blir oversatt til tysk på. Vi skal begynne med pseudokoordinasjoner (dvs. konstruksjonene *sitte og, stå og, ligge og, gå og*). I likhet med Vannebo 1969 tok jeg med i analysen både setninger uten adverbial og setninger med adverbial. Jeg mener at også konstruksjoner som står sammen med et (lokativt) stedsadverbial, kan ha en potensiell kursiv betydning. Andre typer adverbialer har etter min mening ingen påvirkning på det kursive aspektet, f.eks: *Hun hadde ligget og lest i over to timer - Sie las nun schon seit über zwei Stunden; ... som alltid står tålmodig og venter... - ... die immer geduldig wartet...; Jeg sto akkurat og lurte på... - Ich hab mir gerade den Kopf darüber zerbrochen...*

I denne analysen skiller jeg altså mellom pseudokoordinasjoner uten stedsadverbial og med stedsadverbial. Konstruksjoner med stedsadverbial delte jeg i tre grupper etter adverbialets stilling i setningen. Jeg har funnet til sammen 213 pseudokoordinasjoner. Tabell 7 viser hvor mange konstruksjoner fra de enkelte grupper forekommer i de analyserte tekstene.

pseudokoordinasjoner		
	antall forekomster	prosentandel
uten stedsadverbial	80	37,56 %
foranstilt stedsadverbial	22	10,33 %
etterstilt stedsadverbial	15	7,04 %
mellomstilt stedsadverbial	94	44,13 %
2 hovedverb	2	0,94 %
til sammen	213	

Tabell 7 Pseudokoordinasjoner - inndeling i undergrupper

Vi skal begynne med konstruksjoner uten stedsadverbial. Jeg har funnet til sammen 80 slike konstruksjoner som svarer til 37,56 % av alle pseudokoordinasjonene. I 54 tilfeller (dvs. i 67,50 % tilfeller) ble konstruksjonen oversatt ved hjelp av hovedverbet alene (i de aller fleste tilfeller er det et durativt verb): *Her hører vi at Tor lå og sov - Hier hören wir, daß Thor schlief; ... fordi hun gikk og tenkte på Hilde - ... weil sie die ganze Zeit an Hilde dachte*⁶³; *Han sto og stirret ut av vinduet - Er sah aus dem Fenster; Men mens han satt og skrev... - Aber während er schrieb...* I tre tilfeller brukte oversetteren et annet verb (enn innledningsverbet i originalen) i konstruksjon med hovedverbet: *Slik lot hun båten ligge og vippe på vannet - Nun ließ sie das Boot auf dem Wasser treiben und auf und ab wippen.*

I 17 tilfeller (dvs. i 21,25 % tilfeller) ser vi i tysk (analogisk til norsk) en konstruksjon bestående av innledningsverb og hovedverb, men oversetteren føyde her til et stedsadverbial (evt. innledningsverbet ble prefigert)⁶⁴: *Han satt og prøvde å huske tilbake - Er saß da und versuchte sich zurückzuerinnern; Gamlingen i tredje og jeg satt og drakk - Der Alte aus dem ersten und ich saßen hier und tranken; Da han kom inn i leiligheten sto Peter og stekte pølser - Als er in die Wohnung kam, stand Peter in der Küche und briet sich Würstchen; ... en mann, som dukket opp idet Peter sto og gjentok sitt spørsmål - ... ein Mann, der auftauchte, als Peter im Sekretariat stand und seine Frage wiederholte; ... som på den måten måtte stå og høre på... - ... der auf diese Weise dabeistehen und sich anhören mußte...; ... som sto tålmodig og venta på nådeskuddet - das geduldig dasteht und auf den Gnadenschuß wartet.*

⁶³ Her er durativiteten i tysk understreket ved hjelp av adverbialet *die ganze Zeit*.

⁶⁴ I noen tilfeller svarer dette stedsadverbialet/prefikset i tysk til et setningsledd i originalen: *Men om kvelden kunne han sitte og snakke begeistret til sin far om Kongsberg Ingeniørhøgskole... - Abends konnte er jedoch bei seinem Vater sitzen und begeistert von der Kongsberger Ingenieurhochschule schwärmen...; aldri hadde han ligget våken og spekulert... - er hatte auch niemals wachgelegen und darüber spekuliert...*

I to tilfeller brukte oversetteren innledningsverbet sammen med et stedsadverbial (som svarer henholdsvis til objektet og til hovedverbet i den norske setningen): *Som regel satt Sofie og gjorde lekser når hun kom hjem - Sonst saß Sofie immer über ihren Hausaufgaben, wenn sie nach Hause kam; ... allerede mens faren satt og spiste middag... - ... sein Vater saß gerade beim Essen...* I ett tilfelle ser vi derimot hovedverbet forbundet med et adverbial (som svarer til innledningsverbet i originalen): *Men nå hadde han reist seg og sto og pisset - Doch jetzt war er aufgestanden und pinkelte im Stehen.* I ett tilfelle ble pseudokoordinasjonen oversatt ved hjelp av innledningsverbet i konstruksjon med hovedverbet i presens partisipp: *Bussen ut til flyplassen sto alt og ventet - Der Bus zum Flughafen stand schon wartend bereit.*

pseudokoordinasjoner - uten stedsadverbial		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb	54	67,50 %
innledningsverb + hovedverb + tilføyd stedsadverbial (eller prefigering av innledningsverbet)	17	21,25 %
annet verb (enn innledningsverbet i norsk) + hovedverb	3	3,75 %
innledningsverb + stedsadverbial	2	2,50 %
innledningsverb + hovedverb i presens partisipp	1	1,25 %
hovedverb + adverbial	1	1,25 %
leddsetning => setningsledd	2	2,50 %
til sammen	80	

Tabell 8 Pseudokoordinasjoner uten stedsadverbial

Litt problematisk er konstruksjonen med innledningsverbet *gå* som i noen tilfeller ikke uttrykker kursivt aspekt: *Da jeg gikk og la meg rundt midnatt - Als ich gegen Mitternacht ins Bett ging; De gikk og satte seg ved bordet igjen - Sie setzten sich wieder an den Tisch.* Slike tilfeller er ikke tatt med i analysen. Det samme gjelder tilfeller der verbet *gå* står sammen med et direktivt stedsadverbial som f.eks. *Hun gikk ned og lagde frokost - Sie ging nach unten und machte Frühstück.* Derimot tok jeg med i analysen konstruksjoner med *gå* som står sammen med adverbene *rundt* og *omkring*.

Nå skal vi se på pseudokoordinasjoner med foranstilt stedsadverbial. Disse ble i 15 av 22 tilfeller oversatt ved hjelp av en konstruksjon bestående av innledningsverb og hovedverb: *Inne i stua satt ekteparet Busk og ventet - Im Wohnzimmer saß das Ehepaar Busk und wartete.* I fem tilfeller ser vi kun hovedverb i tysk: *På et gatehjørne hadde en liten pike sittet og solgt fyrstikker - An einer Straßenecke hatte ein kleines Mädchen Streichhölzer verkauft.*

pseudokoordinasjoner - med foranstilt stedsadverbial		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
innledningsverb + hovedverb	15	68,18 %
hovedverb	5	22,73 %
fri oversettelse	1	4,55 %
leddsetning => setningsledd	1	4,55 %
til sammen	22	

Tabell 9 Pseudokoordinasjoner med foranstilt stedsadverbial

Pseudokoordinasjoner med etterstilt stedsadverbial ble i 46,67 % tilfeller (dvs. i 7 fra 15 tilfeller) oversatt ved hjelp av hovedverbet alene: ... *som hadde ligget og sovet under garderoben* - ... *der unter der Garderobe geschlafen hatte*. I fem tilfeller brukte oversetteren en konstruksjon bestående av innledningsverb og hovedverb: *Det sitter noen og biter negler der* - *Da sitzt eine und kaut an den Fingernägeln*; *Mannen sitter og leser en roman i et sideværelse* - *Ihr Mann sitzt im Zimmer nebenan und liest einen Roman*. I ett tilfelle ser vi innledningsverbet forbundet med presens partisipp av hovedverbet: ... *fordi hun satt og funklet foran en mann* - ... *denn sie saß funkelnd vor einem Mann*. I ett tilfelle brukte oversetteren innledningsverbet sammen med et adverbial (som svarer til objektet i originalen): *Kristian Galikowskij satt og spiste frokost i et kjøkken...* - *Christian Galikowski saß in einer Küche beim Frühstück...* I ett tilfelle ble pseudokoordinasjonen oversatt ved hjelp av hovedverbet forbundet med infinitiv av verbet *gehen*: *Jeg skal vel sitte og drikke på «Sara» da?* - *Ich soll wohl bei Marlene trinken gehen?* Denne siste oversettelsesmåten uttrykker etter min mening ikke kursivt aspekt.

pseudokoordinasjoner - med etterstilt stedsadverbial		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb	7	46,67 %
innledningsverb + hovedverb	5	33,33 %
innledningsverb + hovedverb i presens partisipp	1	6,67 %
innledningsverb + adverbial	1	6,67 %
<i>gehen</i> + hovedverb i infinitiv	1	6,67 %
til sammen	15	

Tabell 10 Pseudokoordinasjoner med etterstilt stedsadverbial

Til slutt skal vi se på pseudokoordinasjoner med mellomstilt stedsadverbial. I 79,79 % tilfeller (dvs. i 75 av 94 tilfeller) brukte oversetteren en analogisk konstruksjon med innledningsverb og hovedverb: *Faren satt da i stua og leste i ei bok - Der Vater saß in der Wohnung und las in einem Buch*. I 11 tilfeller (som svarer til 11,70 %) brukte oversetteren derimot hovedverbet alene: *Det var vel ikke nå de gikk rundt og pyntet? - Sie deckten doch nicht gerade jetzt den Tisch? Jeg har en tante som har stått på et fabrikkgulv og pakket konfekt i over tyve år - Ich habe eine Tante, die seit über zwanzig Jahren in einer Fabrik Pralinen verpackt; ... at han sto der og drømte om den samme kvinnen som jeg - ... daß er von derselben Frau träumte wie ich*.

I to tilfeller brukte oversetteren innledningsverb forbundet med presens partisipp av hovedverb: *Hun stod ikke i døråpningen og ventet på ham - Sie stand nicht wartend in der Tür; ... og satt ved frokostbordet og spiste - ... und saß kauend am Frühstückstisch*. I to tilfeller ser vi innledningsverb sammen med et adverbial som svarer til hovedverbet i originalen: *En morgen sitter mamma og pappa og lille Thomas på 2-3 år på kjøkkenet og spiser frokost - Eines Morgens sitzen Mama, Papa und der kleine Thomas, der vielleicht zwei oder drei ist, in der Küche beim Frühstück*. I ett tilfelle ble pseudokoordinasjonen derimot oversatt ved hjelp av av hovedverb forbundet med et adverbial som svarer til innledningsverbet i originalen: *Her ute sto Bjørn Hansen, rett opp og ned, og pisset - Hier befand sich Bjørn Hansen und pinkelte im Stehen*. I to tilfeller brukte oversetteren et verb forskjellig fra innledningsverbet i den norske setningen, i konstruksjon med hovedverb: *... mens den andre sto bak rullestolen og ventet - ... während die andere hinter dem Rollstuhl blieb und wartete*.

pseudokoordinasjoner - med mellomstilt stedsadverbial		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
innledningsverb + hovedverb	75	79,79 %
hovedverb	11	11,70 %
innledningsverb + hovedverb i presens partisipp	2	2,13 %
innledningsverb + adverbial	2	2,13 %
annet verb (enn innledningsverbet i norsk) + hovedverb	2	2,13 %
hovedverb + adverbial (opprinnelig innledningsverb)	1	1,06 %
leddsetning => setningsledd	1	1,06 %
til sammen	94	

Tabell 11 Pseudokoordinasjoner med mellomstilt stedsadverbial

I tillegg har jeg funnet to tilfeller der det ble brukt to hovedverb i pseudokoordinasjonen. I ett av tilfellene står det både i den norske og i den tyske setningen et stedsadverbial, i det andre tilfellet er begge setningene uten stedsadverbial. I begge tilfellene brukte oversetteren bare hovedverbet alene (i den første setningen litt fritt oversatt): *Vi satt alle tre og drakk røyk og glodde på horene - Wir saugten den Rauch ein und glotzten die Nutten an.*

Helt til slutt skal vi se på hvor ofte de enkelte innledningsverbene forekommer. Som vi kan se i Tabell 12, er det verbet *sitte* som er mest frekvent. På andre plass kommer verbet *stå*, derimot forekommer verbene *ligge* og *gå* i mindre enn 10 % konstruksjoner.

pseudokoordinasjoner		
	antall forekomster	prosentandel
<i>sitte</i>	109	51,17 %
<i>stå</i>	68	31,92 %
<i>ligge</i>	19	8,92 %
<i>gå</i>	17	7,98 %
til sammen	213	

Tabell 12 Innledningsverb i pseudokoordinasjoner

I det følgende skal vi se på andre konstruksjoner som uttrykker kursivt aspekt i norsk. I Ambjørnsens *Den mekaniske kvinnen* har jeg funnet tre eksempler på konstruksjonen *drive og*. I to tilfeller ble konstruksjonen oversatt ved hjelp av hovedverbet alene: ... *så driver jeg ikke og tar livet av folk på bestilling - ... aber ich bring nicht auf Bestellung Leute um; Det at resten av gjengen hele tida driver og benekter... - Daß die anderen leugnen...* I det siste tilfellet ser vi derimot konstruksjonen *dabei sein + infinitiv med zu*: *Driver og kjører den inn nå - Bin gerade dabei, ihn einzufahren.* Den tyske konstruksjonen betyr her ”mit etw. Bestimmtem beschäftigt sein” (Duden 2006).

<i>drive og</i>		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb	2	66,67 %
<i>dabei sein + zu + infinitiv</i>	1	33,33 %
til sammen	3	

Tabell 13 Konstruksjonen *drive og*

I Solstads roman har jeg funnet to eksempler på konstruksjonen *være opptatt med å*. I begge tilfellene ble verbet *være* utelatt, og oversetteren brukte i tysk uttrykket *beschäftigt damit* + infinitiv av hovedverbet med *zu*: ... *fant man ham bak scenen travelt opptatt med å flytte kulisser og forandre scenerommet fra akt til akt... - ... fand man ihn hinter hinter der Bühne damit beschäftigt, Kulissen zu verschieben und die Bühne von Akt zu Akt zu verändern...; Enda en uke tilbrakte han der, mest opptatt med å venne seg til å sitte i rullestol... - Noch eine Woche verbrachte er dort, vor allem damit beschäftigt, sich an das Sitzen im Rollstuhl zu gewöhnen...*

Til slutt skal vi se på to konstruksjoner som kan uttrykke både kursivt aspekt og 'nær ved'-aspekt, nemlig konstruksjonene *holde på å* og *være i ferd med å*. Jeg har funnet til sammen 15 eksempler på den sistnevnte konstruksjonen. I 13 av de 15 tilfellene uttrykker konstruksjonen etter min mening kursivt aspekt. Konstruksjonen ble i tre tilfeller oversatt ved hjelp av uttrykket *dabei sein* + infinitiv med *zu*: *Vi er i ferd med å tre ut av oldtiden - Wir sind dabei, das Altertum zu verlassen*. I ett tilfelle ble det brukt samme uttrykk i kombinasjon med adverbet *gerade*: ... *at du er i ferd med å bryte deg inn i et vepsebol - ... daß du gerade dabei bist, ein Wespennest anzustechen*. I tre tilfeller brukte oversetteren hovedverbet i konstruksjon med adverbet *gerade*: *Hun var i ferd med å støvsuge restene av en løper i korridoren - Sie saugte gerade die Reste eines Läufers im Flur ab*. I ett tilfelle ser vi en lignende konstruksjon bestående av hovedverb og adverbet *langsam*: *Jeg var i ferd med å få ham ut på tynn is nå - Ich lockte ihn jetzt langsam auf dünnes Eis*. I ett tilfelle ser vi i den tyske oversettelsen uttrykket *in etwas begriffen sein*: *Fordi jeg da ville pekt på noe som allerede er i ferd med å forandre seg - Weil ich dann nur von etwas sprechen konnte, das schon in Veränderung begriffen ist*.

I de to resterende tilfellene uttrykker konstruksjonen *være i ferd med å* etter min mening 'nær ved'-aspekt. I begge tilfellene ble konstruksjonen oversatt til tysk ved hjelp av hjelpeverbet *wollen* og infinitiv av hovedverbet: *Vi var akkurat i ferd med å kjøre ut i gata da han kom, så det var ikke aktuelt - Wir wollten gerade losfahren, als er kam, das war also nicht aktuell*.

være i ferd med å			
oversettelse		antall forekomster	prosentandel
kursivt aspekt	<i>dabei sein + zu + infinitiv</i>	3	20,00 %
	hovedverb + <i>gerade</i>	3	20,00 %
	<i>im Begriff sein + zu + infinitiv</i>	2	13,33 %
	<i>gerade dabei sein + zu + infinitiv</i>	1	6,67 %
	<i>in etwas begriffen sein</i>	1	6,67 %
	hovedverb + <i>langsam</i>	1	6,67 %
	hovedverb	1	6,67 %
	fri oversettelse	1	6,67 %
'nær ved'-aspekt	<i>wollen + infinitiv</i>	2	13,33 %
til sammen		15	

Tabell 14 Konstruksjonen *være i ferd med å*

Konstruksjonen *holde på å* forekommer 12 ganger i de analyserte tekstene. Det dreier seg etter min mening bare i tre tilfeller om kursivt aspekt. I to av de tre tilfellene ble konstruksjonen oversatt ved hjelp av hovedverb i konstruksjon med adverbet *gerade*: *Vi holder på å bygge opp et eget kundenett - Wir bauen uns gerade ein Kundenetz auf; Tenk om jeg hadde kommet mens han holdt på å plukke dukka fra hverandre - Stell dir vor, ich wäre gekommen, als er die Puppe gerade auseinanderrupfte!*

I de resterende ni tilfellene uttrykker konstruksjonen *holde på å* etter min mening 'nær ved'-aspekt. I tre tilfeller ble konstruksjonen oversatt ved hjelp av hovedverb i konjunktiv forbundet med adverbet *fast*: *Jeg holdt på å brette meg - Ich hätte mich fast erbrochen*. I ett tilfelle ser vi en lignende konstruksjon med hovedverb i indikativ: *... ler jeg så jeg holder på å tisse på meg - ... mache ich mir vor Lachen fast in die Hose*. I to tilfeller står hovedverbet alene i den tyske oversettelsen: *... folk holdt på å le seg ihjel - ... die Leute lachten sich kringelig*. Én gang brukte oversetteren uttrykket *um ein Haar* + hovedverbet i konjunktiv: *... men jeg holdt på å begynne å le likevel - ... aber ich hätte trotzdem um ein Haar losgelacht*. Én gang ser vi i den tyske oversettelsen en konstruksjon bestående av verbet *scheinen*, infinitiv av hovedverbet og infinitiv av modalverbet *wollen* med *zu*: *Låsen holdt på å gi etter i festet, men det var ennå umulig å komme seg inn - Das Schloß schien nachgeben zu wollen, aber noch war es unmöglich, in die Wohnung zu kommen*. I det siste tilfellet ble hele setningen omformulert: Det opprinnelige subjektet ble til dativobjekt i tysk og det opprinnelige objektet ble til subjekt.

<i>holde på å</i>			
oversettelse		antall forekomster	prosentandel
'nær ved'-aspekt	hovedverb i konjunktiv + <i>fast</i>	3	25,00 %
	hovedverb	2	16,67 %
	hovedverb i indikativ + <i>fast</i>	1	8,33 %
	<i>scheinen</i> + hovedverb + <i>zu</i> + <i>wollen</i>	1	8,33 %
	<i>um ein Haar</i> + hovedverb i konj.	1	8,33 %
	fri oversettelse	1	8,33 %
kursivt aspekt	hovedverb + <i>gerade</i>	2	16,67 %
	fri oversettelse	1	8,33 %
til sammen		12	

Tabell 15 Konstruksjonen *holde på å*

6.3 Konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt

I det følgende skal vi se på konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt. Konstruksjonene *holde på å* og *være i ferd med å* som kan uttrykke både kursivt aspekt og 'nær ved'-aspekt, var det snakk om i forrige avsnitt. En annen konstruksjon som uttrykker 'nær ved'-aspekt, er konstruksjonen *skulle til å*. Jeg har funnet ti eksempler på denne konstruksjonen i de analyserte tekstene. I seks tilfeller ble denne konstruksjonen oversatt til tysk ved hjelp av en konstruksjon bestående av hjelpeverbet *wollen*, hovedverbet i infinitiv og adverbet *gerade*⁶⁵: *Jeg skulle til å si nei likevel, men... - Ich wollte gerade nein sagen, aber...* I ett tilfelle ser vi en lignende konstruksjon med adverbet *schon*: *De skulle til å snu for å gå ut, men... - Sie wollten schon kehrtmachen und die Raststätte wieder verlassen, als...* En gang ser vi samme konstruksjon uten adverb: *Idet hun skulle til å slå boken sammen... - Als sie das Heft zuklappen wollte...* En gang brukte oversetteren uttrykket *sich zum etwas anschicken*⁶⁶ i forbindelse med adverbet *schon*: *Hvor mange ganger hadde ikke de andre pakket sammen og skulle til å gå da... - Wie oft hatten die anderen nicht schon zusammengepackt und sich zum Gehen angeschickt, als...* I ett tilfelle ble leddsetningen som inneholdt konstruksjonen *skulle til å*, omformulert til et setningsledd i tysk: *Forresten, sa hun idet hun skulle til å reise seg - »Ach, übrigens«, sagte sie im Aufstehen.*

⁶⁵ I tre tilfeller står det adverbet *akkurat* i originalen, mens i de resterende tre tilfeller ble tidsadverbialet tilføyd i den tyske setningen.

⁶⁶ Dette uttrykket har følgende betydning: "sich bereit machen, im Begriff sein, etw. zu tun" (Duden 2006).

skulle til å		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
<i>gerade + wollen + infinitiv</i>	6	60,00 %
<i>wollen + infinitiv</i>	1	10,00 %
<i>schon + wollen + infinitiv</i>	1	10,00 %
<i>schon + sich zum etwas anschicken</i>	1	10,00 %
leddsetning => setningsledd	1	10,00 %
til sammen	10	

Tabell 16 Konstruksjonen *skulle til å*

En annen konstruksjon med 'nær ved'-aspekt som jeg har funnet i de analyserte tekstene, er konstruksjonen *være ved å*. Denne konstruksjonen forekommer i tekstutvalget bare én gang: ... *mens løvet var ved å falle av trærne - ... als die Blätter von den Bäumen fielen*. Her ble konstruksjonen oversatt med hoved verbet alene. Denne oversettelsen uttrykker ikke 'nær ved'-aspekt, dvs. den uttrykker ikke at noe nesten skjedde, men at noe skjedde. Likevel dreier det seg vel om en uvesentlig betydningsforskjell i denne konteksten.

Jeg har funnet en konstruksjon til som sannsynligvis uttrykker 'nær ved'-aspekt, nemlig uttrykket *ville til å*. Denne konstruksjonen forekommer bare to ganger i de analyserte tekstene (nærmere sagt i Ambjørnsens *Den mekaniske kvinnen*), og i begge tilfellene brukes modal verbet *wollen* sammen med infinitiv i tysk: *Han ville til å protestere, men det var så halvhjerta at jeg ikke engang gad å høre på ham - Er wollte protestieren, machte das aber so halbherzig, daß ich keinen Bock hatte, mir das anzuhören*.

6.4 Konstruksjoner med kontinuativt aspekt

I det følgende skal vi se på konstruksjoner med kontinuativt aspekt, nemlig konstruksjonene *bli + presens partisipp* og *fortsette å*. I de analyserte tekstene forekommer den førstnevnte konstruksjonen til sammen 139 ganger, og den sistnevnte derimot bare 26 ganger.

Jeg har delt alle uttrykkene *bli + presens partisipp* inn i to grupper. I den første gruppen er konstruksjoner med ett hovedverb, i den andre gruppen er konstruksjoner med verbet *sitte/ligge/stå/gå* i presens partisipp og etterfølgende verb i infinitiv (begge verbene er

forbundet ved hjelp av konjunksjonen *og*). Den førstnevnte gruppen har 58 forekomster, mens den sistnevnte gruppen har 81 forekomster.

Først skal vi se på konstruksjoner med ett hovedverb. I 25 tilfeller (dvs. i 43,10 % tilfeller) brukte oversetterne verbet *bleiben* og infinitiv av hoved verbet: *Sofie ble stående som limt til asfalten - Sofie blieb wie angeleimt stehen; Sofie ble sittende stille nå - Sofie blieb nun still sitzen*. Fire ganger forekommer i den tyske oversettelsen verbet *bleiben* sammen med et adverbial (som svarer til et av setningsleddene i originalen): *Bjørn Hansen ble liggende på sykehuset i Vilnius i flere uker - Bjørn Hansen blieb einige Wochen im Krankenhaus von Vilnius; ... blir fortsatt noe stående igjen å forklare - ... bleibt noch immer eine Frage offen*.

I 20 tilfeller (som svarer til 34,48 %) brukte oversetteren bare hoved verbet alene (det dreier seg i alle tilfeller om durative verb): *Alberto ble sittende med et fjernt blick - Alberto saß mit geistesabwesendem Blick da; De ble gående lenge uten at noen av dem sa noe - Lange gingen sie schweigend nebeneinander her*.

I fire tilfeller brukte oversetteren et verb som ikke svarer til hoved verbet, men til et annet setningsledd i den norske setningen: *Sofie ble sittende aldeles stum - Sofie verstummte; Han svelga og ble sittende taus noen sekunder - Er schluckte und schwieg einige Sekunden; Nå ble Alberto sittende med et stivt blick - Jetzt verhärtete sich Albertos Blick⁶⁷*.

I fire tilfeller er oversettelsen til tysk fri i den forstand at den ikke uttrykker kontinuativt aspekt (verbene er perfektive): *Så ble du liggende i feber - Dann überkam dich das Fieber; Han ble sittende i tanker - Er versank in seinen Gedanken; I Ostia ble hun altså liggende i feber - In Ostia legte sie «sich fieberkrank zu Bett»*.

I ett tilfelle brukte oversetteren forbindelsen verb og adverbet *weiter* som uttrykker kontinuativt aspekt i tysk: *Den nakne mannen ble stående i den samme høytidelige stillingen - Der nackte Mann verharrte weiter in seiner feierlichen Haltung*.

I ett tilfelle står hele konstruksjonen i originalen i forbindelse med verbet *la*. I oversettelsen er konstruksjonen utelatt, det står her bare verbet *lassen* (sammen med et stedsadverbial): *... jeg lot dem bli liggende i nattbordskuffen - ... ich ließ sie in der Nachttischschublade*.

⁶⁷ Her ble hele setningen omformulert (subjektet i tysk svarer til et preposisjonalledd i originalen).

<i>bli</i> + presens partisipp		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
<i>bleiben</i> + infinitiv	25	43,10 %
hovedverb	20	34,48 %
<i>bleiben</i> + adverbial	4	6,90 %
annet verb (enn hovedverbet i originalen)	4	6,90 %
fri oversettelse	3	5,17 %
verb + <i>weiter</i>	1	1,72 %
hele konstruksjonen utelatt (i forbindelse med verbet <i>la</i> – oversettelse: <i>lassen</i> + stedsadverbial)	1	1,72 %
til sammen	58	

Tabell 17 Konstruksjonen *bli* + presens partisipp

Nå skal vi se på konstruksjoner med *bli* + verbet *sitte/ligge/stå/gå* i presens partisipp + etterfølgende verb i infinitiv. I sirka en halvdel tilfeller (nærmere bestemt i 43 av 81 tilfeller) brukte oversetteren bare etterfølgende verb: *Jeg ble stående og lytte - Ich horchte; Han ble stående og riste på hodet - Er schüttelte den Kopf.*

I 19 tilfeller (som svarer til 23,46 %) ser vi en lignende konstruksjon i tysk som i norsk, nemlig *bleiben* + verb V1 i infinitiv + *und* + verb V2: *Jeg ble stående og lytte ved døra - Ich blieb stehen und horchte an der Tür; ... og jeg ble stående og studere en vakker kamé - ... und ich blieb stehen und sah mir eine schöne Kamee an.* Tre ganger brukte oversetteren derimot kun verbet *bleiben* sammen med det første hovedverbet i infinitiv: *Alberto og Sofie ble stående på trammen og le - Alberto und Sofie blieben in der Tür stehen; Jeg ble stående og røyke mens jeg betrakta ryggen til Kurt... - Ich blieb stehen und betrachtete Kurts Rücken...* Denne oversettelsesmåten er etter min mening ikke å anbefale fordi den utelater en del av den semantiske betydningen til originalsetningen.

På tredje plass kommer uttrykk med to koordinerte verb (som svarer til hovedverbet i presens partisipp og etterfølgende verb i infinitiv): *Men Sofie ble sittende i mange timer og stirre ned på veien - Aber Sofie saß noch lange da und starrte auf die Straße; Han var blitt stående og tromme fingrene i bordplaten - Er stand da und trommelte mit den Fingern auf die Tischplatte.* Denne oversettelsesmåten forekommer 10 ganger (som svarer til 12,35 %). Fire ganger har jeg funnet et lignende uttrykk med to koordinerte verb, men det første verbet svarer her ikke til det første hovedverbet i originalen: *Nå ble Alberto sittende og stirre ut gjennom vinduet - Nun schwieg Alberto eine Weile und starrte aus dem Fenster.*

<i>bli</i> + presens partisipp + <i>og</i> + infinitiv		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
verb V2	43	53,09 %
<i>bleiben</i> + verb V1 i infinitiv + <i>und</i> + verb V2	19	23,46 %
verb V1 + verb V2	10	12,35 %
annet verb + verb V2	4	4,94 %
<i>bleiben</i> + verb V1 i infinitiv	3	3,7 %
til sammen	81	

Tabell 18 Konstruksjonen *bli* + presens partisipp + *og* + infinitiv

En annen konstruksjon med kontinuativt aspekt som forekommer i de analyserte tekstene, er konstruksjonen *fortsette å*. Denne konstruksjonen ble i 18 av 26 tilfeller oversatt ved hjelp av hovedverb sammen med et adverb som uttrykker kontinuativt aspekt, dvs. adverbene *weiter*⁶⁸, *weiterhin* og *immer noch*: *Sofie fortsatte å se seg om i hytta - Sofie sah sich weiter in der Hütte um; Men da Turid fortsatte å ivre for at... - Aber als sich Turid weiterhin eifrig dafür einsetzte...; Og det bare fortsetter å øke i omfang - Und dieses Material nimmt immer noch zu*. I ett tilfelle brukte oversetteren adverbet *wieder*: *... fortsatte de å planlegge den filosofiske hagefesten - ... dann machten sie sich wieder an die Planung des philosophischen Gartenfestes*. Adverbet *wieder* ”drückt eine Rückkehr in einen früheren Zustand aus; drückt aus, dass etw. rückgängig gemacht wird” (Duden 2006).

<i>fortsette å</i>		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb + tilføyd adverbial	19	73,08 %
hovedverb + <i>weiter</i>	11	42,31 %
hovedverb + <i>weiterhin</i>	6	23,08 %
hovedverb + <i>immer noch</i>	1	3,85 %
hovedverb + <i>wieder</i>	1	3,85 %
hovedverb + tidsadverbial (også i original)	4	15,38 %
hovedverb	2	7,69 %
hovedverb + sammenligning (også i original)	1	3,85 %
til sammen	26	

Tabell 19 Konstruksjonen *fortsette å*

⁶⁸ I en del tilfeller er det et prefiks.

6.5 Konstruksjoner med habituell aspekt

I det følgende skal vi se på hvordan konstruksjoner med habituell aspekt blir oversatt til tysk. I de analyserte tekstene forekommer konstruksjonen *pleie å* 27 ganger, konstruksjonen *ha for vane å* to ganger og konstruksjonen *bruke å* bare én gang.

Konstruksjonen *pleie å* ble i 14 tilfeller (dvs. i 51,85 % tilfeller) oversatt ved hjelp av hovedverb sammen med et adverbial som uttrykker habituell aspekt. I 11 av disse 14 tilfellene ble adverbialet tilføyd, i tre tilfeller står det også i originalsetningen. Det er adverbet *immer* som brukes oftest (i 7 tilfeller) i tysk: *Det var slik vi pleide å gjøre - So machten wir das immer*. Ved siden av *immer* føyde oversetteren til også adverbene *sonst immer*, *oft*, *viel* og *normalerweise*: *Hun pleide å stå på hjørnet ved «Frau Müller» - Sie stand sonst immer an der Ecke bei Frau Möller; Hans Magnus pleide å hjelpe meg i hagen - Hans Magnus hat mir oft im Garten geholfen; Vi pleide å dra ut og fiske - Wir sind viel angeln gegangen; Men denne fuglen pleier å spise av hånden min - Aber dieser Vogel frißt mir normalerweise aus der Hand*. Eksempler på setninger der adverbialet står både i originalen og i oversettelsen, er som følger: *Disse søndagsturene pleide forøvrig Bjørn Hansen ofte å foreta sammen med Herman Busk - Diese Sonntagsspaziergänge unternahm Bjørn Hansen im übrigen häufig mit Herman Busk; «Etter neste sak» pleide jeg gjerne å si til meg selv - „Nach dem nächsten Fall”, sagte ich mir dann gern; Og han pleide å dukke opp her en gang hver annen måned - Und er tauchte alle zwei Monate hier auf*.

Fem ganger (dvs. i 18,52 % tilfeller) brukte oversetteren bare hovedverbet alene⁶⁹: *Han pleide å samle sine tilhørere under en søylegang - Er versammelte seine Zuhörer in einem Säulengang*. To ganger står det i den tyske setningen et pronomen som uttrykker at handlingen har skjedd flere ganger i fortiden: *Hilde hadde pleid å lese slike kort fra faren både to og tre ganger - Hilde hatte jede Karte ihres Vaters mehrmals gelesen; Men han pleier å be folk han kjenner om å... - Aber er sagt allen, die er kennt, sie sollten...* I ett tilfelle er konstruksjonen *pleie å* negert, og det står hovedverbet i konjunktiv sammen med adverbet *nie* i den tyske setningen: *Jeg sa at du ikke pleide å forandre mening om noe som helst - Ich hab gesagt, du würdest dir nie irgendwas anders überlegen*.

Tysk har en konstruksjon som ligner på den norske konstruksjonen *pleie å*, nemlig verbet *pflügen* forbundet med en infinitiv med *zu*. Det er nok overraskende at denne

⁶⁹ Det er intet uttrykksmiddel for habituell aspekt i den tyske setningen.

konstruksjonen ble brukt bare én gang som oversettelse for *pleie å* i de analyserte tekstene: ... som Bjørn Hansen pleide å legge sin søndagstur forbi - ... über den Bjørn Hansen sonntags zu spazieren pflegte. Konstruksjonen *pflegen* + infinitiv med *zu* forekommer i de analyserte tekstene likevel i noen andre tilfeller, dvs. i tilfeller der det ikke står *pleie å* i norsk. Generelt brukes *pflegen* og infinitiv med *zu* i tysk meget sjeldnere enn konstruksjonen *pleie å* i norsk.

I fire tilfeller (som svarer til 14,81 %) ble konstruksjonen i tysk utelatt (uten at betydningen til setningen forandret seg): *Jeg tror han brukte onkel like mye som han pleide å bruke alle andre - Ich glaube, er hat ihn so ausgenutzt wie alle anderen; Som oftest sent på kvelden, og ofte i sterkere rus enn han pleide å være i på kontoret - Meist spätabends und oft im einem stärkeren Rauschzustand als in seinem Arztzimmer.*

<i>pleie å</i>		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb + adverbial	14	51,85 %
hovedverb + <i>immer</i>	7	25,93 %
hovedverb + <i>sonst immer</i>	1	3,70 %
hovedverb + <i>oft</i>	1	3,70 %
hovedverb + <i>viel</i>	1	3,70 %
hovedverb + <i>normalerweise</i>	1	3,70 %
hovedverb + <i>häufig</i>	1	3,70 %
hovedverb + <i>gern</i>	1	3,70 %
hovedverb + <i>alle zwei Monate</i>	1	3,70 %
hovedverb	5	18,52 %
konstruksjonen ble utelatt	4	14,81 %
hovedverb + <i>jeder/alle</i>	2	7,41 %
negert konstruksjon => hovedverb i konjunktiv + <i>nie</i>	1	3,70 %
<i>pflegen</i> + <i>zu</i> + infinitiv	1	3,70 %
til sammen	27	

Tabell 20 Konstruksjonen *pleie å*

Som det ble sagt tidligere, forekommer konstruksjonen *bruke å* bare én gang i de analyserte tekstene. Oversetteren brukte i tysk verb sammen med adverbet *zumeist*: *Vi bruker å betale med en historie - Hier wird zumeist mit einer Geschichte bezahlt*⁷⁰.

To ganger forekommer konstruksjonen *ha for vane å* i de analyserte tekstene. Én gang brukte oversetteren adverbet *normalerweise* for å uttrykke habituel aspekt i tysk: *De*

⁷⁰ Hele setningen ble omformulert til passiv. Dette er likevel ikke viktig i vår sammenheng.

hallikene jeg kjente, hadde ikke for vane å sitte hjemme og se på tv på lørdagskveldene - Die Zuhälter meiner Bekanntschaft saßen normalerweise am Samstagsabend nicht zu Hause von der Glotze. I det andre tilfellet har vi med en negert setning i norsk å gjøre der, og det brukes verb (i pluskvamperfektum) forbundet med adverbet *noch nie* i oversettelsen: *Jeg skulle akkurat til å fortelle henne at jeg aldri hadde hatt for vane å blande meg inn i hennes jobb - Ich wollte ihr gerade erzählen, daß ich mich noch nie in ihre Arbeit eingemischt hätte.*

6.6 Konstruksjoner med egressivt aspekt

I det følgende skal vi se på måten konstruksjoner med egressivt aspekt blir oversatt til tysk på. Konstruksjonen *slutte å* forekommer til sammen 21 ganger i de analyserte tekstene. I tillegg har jeg i Solstads roman funnet tre eksempler på en konstruksjon med samme betydning, nemlig *opphøre å*.

Konstruksjonen *slutte å* ble i 13 av 21 tilfeller (altså i 61,90 % tilfeller) oversatt ved hjelp av verbet *aufhören* sammen med infinitiv med *zu*: *Hvorfor sluttet mennesker å leke? - Warum hörten die Menschen auf zu spielen?; Du har sluttet å elske - Du hast aufgehört zu lieben.* I ett tilfelle ser vi i oversettelsen uttrykket *mit etwas aufhören*: *Det kan minne litt om å slutte å drikke eller å slutte å bruke stoff - Das ist vielleicht ähnlich, wie wenn jemand mit dem Trinken oder mit Drogen aufhören will.*

I seks tilfeller (som svarer til 28,57 % tilfeller) brukte oversetterne hovedverb forbundet med adverbet *nicht mehr*: *Hun hadde sluttet å gråte nå - Sie weinte nicht mehr; ... hun hadde nå ialfall sluttet å leke med legoklosser for mange år siden - ... sie spielte jedenfalls schon seit vielen Jahren nicht mehr damit.*

I ett tilfelle ser vi i norsk uttrykket *slutte å være* + substantiv som ble oversatt til tysk ved hjelp av uttrykket *kein* + substantiv + *bleiben*: *De som ble gamle, sluttet gjerne å være romantikere i 30-årsalderen - Und die, die alt wurden, blieben oft keine Romantiker. So mit dreißig ungefähr ließen sie's gut sein.*

slutte å		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
<i>aufhören + zu + infinitiv</i>	13	61,90 %
hovedverb + <i>nicht mehr</i>	6	28,57 %
<i>mit etwas aufhören</i>	1	4,76 %
<i>slutte å være SUBST => kein SUBST bleiben</i>	1	4,76 %
til sammen	21	

Tabell 21 Konstruksjonen *slutte å*

Konstruksjonen *opphøre å* ble i ett av tre tilfeller oversatt ved hjelp av av verbet *aufhören* forbundet med en infinitiv med *zu*: *Uttalt til en annen som for lengst hadde opphørt å fungere som menneske... - Ausgesprochen vor einem anderen, der längst aufgehört hatte, Mensch zu sein...* I ett tilfelle ser vi i tysk hoved verbet sammen med adverbet *nicht länger*: *... og av en eller annen ubegripelig grunn ville opphøre å fungere - ... und aus irgendeinem unbegreiflichen Grund nicht länger funktionieren würde.* I det siste tilfellet brukte oversetteren verbet *aufheben* (og setningen er omformulert til passiv): *... og forbannelsen som var imellom dem ville ha opphørt å virke - ... und der Fluch zwischen ihnen würde aufgehoben.*

opphøre å		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
<i>aufhören + zu + infinitiv</i>	1	33,33 %
hovedverb + <i>nicht länger</i>	1	33,33 %
<i>aufheben</i>	1	33,33 %
til sammen	3	

Tabell 22 Konstruksjonen *opphøre å*

6.7 Konstruksjoner med resultativt aspekt

I det følgende skal vi se på konstruksjonen *få* + perfektum partisipp som uttrykker resultativt aspekt. Denne konstruksjonen forekommer i de analyserte tekstene til sammen 46 ganger. I åtte av de 46 tilfellene står konstruksjonen i forbindelse med et modalverb.

Først skal vi se på konstruksjoner som ikke står sammen med et modalverb. Disse ble i 63,16 % tilfeller oversatt til tysk ved hjelp av hoved verbet alene: *Vi får saktens utvidet vår*

historiske kunnskap - Vielleicht erweitern wir dabei unser historisches Wissen. Om det er snakk om fortid, står verbet i tysk ofte i perfektum eller pluskvamperfektum⁷¹ som tjener her til å uttrykke resultativ betydning: *Jeg fikk kjøpt noen jordbær - Ich habe Erdbeeren gekauft; Men da jeg fikk lukket døra etter meg og tent lykta... - Aber als ich hinter mir die Tür geschlossen und die Lampe eingeschaltet hatte...*

I ni tilfeller (altså i 23,68 % tilfeller) brukte oversetteren modal verbet *können* forbundet med infinitiv av hoved verbet: *Hun fikk endelig tatt sin grusomme hevn for det - Sie konnte endlich ihre grausame dafür nehmen; ... før jeg fikk sagt hadet - ... ehe ich mich verabschieden konnte.* I ett tilfelle ser vi i tysk uttrykket *genug Zeit haben, um + zu + infinitiv*: *Jeg fikk jo ikke engang satt meg ned og spist noe - Ich hatte ja nicht einmal genug Zeit, um mich hinzusetzen und etwas zu essen.*

få + perfektum partisipp (uten modalverb)		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
hovedverb	24	63,16 %
i pluskvamperfektum	8	21,05 %
i perfektum	5	13,16 %
i en annen form	11	28,95 %
<i>können</i> + infinitiv	9	23,68 %
fri oversettelse	1	2,63 %
<i>genug Zeit haben, um + zu + infinitiv</i>	1	2,63 %
<i>lassen</i> + infinitiv*	1	2,63 %
hovedverb + endring av subjekt*	1	2,63 %
hovedverb i passiv*	1	2,63 %
til sammen	38	

* *få* + perfektum partisipp uttrykker her ikke resultativt aspekt

Tabell 23 Konstruksjonen *få* + perfektum partisipp

I tre tilfeller (altså i 7,89 % tilfeller) uttrykker konstruksjonen *få* + perfektum partisipp likevel ikke resultativt aspekt i norsk. Subjektet i disse setningene er nemlig ikke agens som lyktes i å fullføre en handling, men recipiens. Konstruksjonen ble i disse tilfellene oversatt til tysk ved hjelp av hoved verbet i passivform, verbet *lassen* sammen med infinitiv av hoved verbet og en omformulering av hele setningen som fører til at subjektet forandres: *...fordi han fikk betalt for det - weil er dafür bezahlt wurde; ...som Kaiser Wilhelm Den*

⁷¹ Perfektum og pluskvamperfektum brukes til sammen i 13 tilfeller, preteritum ser vi derimot bare i 5 tilfeller.

Driftige fikk bygget hundre år tidligere - ...den Kaiser Wilhelm, der Geschäftige, vor hundert Jahren hatte bauen lassen; ...og så levert den til en trollmann for å få den omgjort til en levende kvinne av kjøtt og blod - ...und sie dann zu einem Zauberer gebracht, der sie in eine Frau aus Fleisch und Blut verwandelt hatte.

I de analyserte tekstene finnes som sagt åtte tilfeller der konstruksjonen *få* + perfektum partisipp står sammen med et modalverb. I syv av de åtte uttrykkene brukte oversetteren et modalverb forbundet med infinitiv av hovedverbet: *Ikke engang Gregor ville kunne få klemt ut et bevinga ord her - Nicht einmal Gregor würde hier ein geflügeltes Wort aus sich herausquetschen können; ... for at han skulle få gjennomført denne planen - ... daß er diesen Plan durchführen konnte.*

I det siste tilfellet uttrykker konstruksjonen *få* + perfektum partisipp ikke resultativt aspekt, og det står verbet *lassen* sammen med infinitiv av hovedverbet i oversettelsen: *Tilgi meg at jeg måtte få deg ropt opp over høyttaleren - Verzeih mir, daß ich Dich über Lautsprecher rufen lassen mußte.*

modalverb + <i>få</i> + perfektum partisipp		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
modalverb + infinitiv	7	87,50 %
<i>können</i> + infinitiv	6	75,00 %
<i>wollen</i> + infinitiv	1	12,50 %
<i>müssen</i> + infinitiv + <i>lassen</i> *	1	12,50 %
til sammen	8	

* *få* + perfektum partisipp uttrykker her ikke resultativt aspekt

Tabell 24 Konstruksjonen *få* + perfektum partisipp sammen med et modalverb

6.8 Syntaktisk iterering

Til slutt skal vi se på fenomenet som i NRG kalles syntaktisk iterering av verbalaktiviteten, altså tilfeller der samme verb gjentas. Jeg har funnet til sammen 16 eksempler på dette fenomenet i de analyserte tekstene. Det er imidlertid et durativt verb som gjentar seg i alle disse tilfellene. Derfor uttrykker disse forbindelsene ikke iterativt aspekt, men framhever handlingens durative karakter.

I fem tilfeller (altså i 31,25 % tilfeller) brukte oversetteren en lignende gjentakelse i tysk: *Det er noe som vokser og vokser - Es wächst und wächst ganz einfach; Han snakket og snakket - Er redete und redete*. Like ofte står det i tysk bare ett verb: ... *sa gåsa mens den flakset og flakset med vingene - ... sagte die Gans und schlug dabei mit den Flügeln; Hilde rodde og rodde rundt i bukta - Sie ruderte ziellos durch die Bucht*.

I fire tilfeller ser vi hovedverb forbundet med adverbet *ununterbrochen* i oversettelsen: *Han snakket og snakket - Er redete ununterbrochen*. Én gang brukte oversetteren et verb med prefikset *weiter-*: *Kunne historien bare fortsette og fortsette etter at... - Aber konnte die Geschichte auch dann noch weitergehen...* I ett tilfelle ble hele uttrykket erstattet av et substantiv som har adjektivet *endlos* som attributt: *etter å ha løpt og løpt gjennom skogen - nach dem endlosen Lauf durch den Wald*.

Tidligere ble det sagt at durative tilstandsverb som regel ikke kan itereres. Jeg har likevel funnet en setning der verbet *vite* gjentas: *Skjønt visste og visste - det var vel bare tøys at de visste noe som helst - Obwohl - wußten sie das wirklich? Es war wahrscheinlich Unsinn, anzunehmen, daß sie überhaupt etwas wußten*. Her tjener gjentakelsen til å uttrykke at fortelleren tviler på om subjektet i setningen virkelig visste noe.

syntaktisk iterering		
oversettelse	antall forekomster	prosentandel
verb + <i>und</i> + verb	5	31,25 %
verb	5	31,25 %
verb + <i>ununterbrochen</i>	4	25,00 %
prefikset <i>weiter-</i>	1	6,25 %
<i>endlos</i> + SUBST	1	6,25 %
til sammen	16	

Tabell 25 Syntaktisk iterering

Konklusjon

Formålet med denne hovedoppgaven var å framstille hvordan enkelte norske aspektkonstruksjoner blir oversatt til tysk. Jeg har analysert fire norske skjønnlitterære tekster og deres oversettelser til tysk: Jostein Gaarders *Sofies verden* og *Vita Brevis*, Ingvar Ambjørnsens *Den mekaniske kvinnen* og Dag Solstads *Ellevte roman, bok atten*. Jeg har valgt tekster som kom ut etter 1990, fordi jeg ville analysere bruk av aspektkonstruksjoner i samtidspråket. De tre førstnevnte verkene ble oversatt til tysk av Gabriele Haefs som ble tildelt flere priser for sitt oversettelsesverk. Solstads roman ble oversatt av Ina Kronenberger som også har oversatt flere bøker fra norsk til tysk. Det at alle analyserte bøkene ble oversatt av bare to personer, medfører at vi finner til en stor grad konsistente ekvivalenter av norske aspektkonstruksjoner.

Et resultat av analysen var en oversikt over forekomstfrekvensen til de enkelte norske konstruksjonene. Utgangspunktet for denne analysen av forekomstfrekvens er flere skjønnlitterære verk enn de som ble nevnt ovenfor: Jeg brukte fire andre verk av Jostein Gaarder og Lars Saabye Christensens roman *Halvbroren* i tillegg. Det er ingen overraskelse at det er konstruksjonen *begynne å* som forekommer hyppigst av alle konstruksjonene. Det at alle analyserte tekstene er skrevet i bokmål, har nemlig på en avgjørende måte påvirket hvilke konstruksjoner som finnes i tekstene og hvor ofte de forekommer. Ved en analyse av nynorsktekster ville vi få helt andre resultater.

Det er ofte flere ulike konstruksjoner som har samme aspektuelle betydning i norsk. Generelt kan man si at ulike konstruksjoner med samme aspektbetydning forekommer med ulik hyppighet i tekstene. Dette iakttar vi f.eks. ved konstruksjoner med ingressiv-kontinuativ betydning: Konstruksjonen *begynne å* forekommer meget hyppigere enn konstruksjonene *ta til å* og *gi seg til å* i alle analyserte tekstene. Det samme gjelder konstruksjoner med kontinuativt aspekt: Konstruksjonen *bli + presens partisipp* har generelt en vesentlig høyere forekomstfrekvens enn konstruksjonen *fortsette å*. Men det er til en stor grad opp til forfatterne hvilke konstruksjoner de velger. Dette er tilfelle særlig ved konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt. Lars Saabye Christensen bruker oftest (men ikke utelukkende) konstruksjonen *være like ved å* til å uttrykke 'nær ved'-aspekt. Derimot forekommer denne konstruksjonen slett ikke i de resterende tekstene. De andre forfatterne bruker andre konstruksjoner til å uttrykke 'nær ved'-aspekt, nemlig *skulle til å*, *holde på å* og *være i ferd*

med å. Bruk av konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt viser med andre ord store individuelle variasjoner.

Jeg måtte løse flere problemer da jeg analyserte hvordan aspektkonstruksjonene ble oversatt til tysk. Et fenomen jeg ikke hadde forventet, var at konstruksjonene ofte ikke ble oversatt i det hele tatt - hele setningen eller setningsdelen ble utelatt, i noen tilfeller ble til og med et helt avsnitt utelatt. Dette er ganske overraskende når vi tenker på at det var nye tekster som jeg har jobbet med.

Et annet problem var å sortere oversettelsene av en aspektkonstruksjon i grupper. Noen ganger måtte jeg bruke betegnelsen "fri oversettelse". Ofte skjedde det også at samme uttrykk som forekom flere ganger i tekstutvalget, ble oversatt på ulike måter. Denne tendensen kan man generelt sett tolke som bestrebelse på å hindre at samme uttrykk gjentas i teksten. Det er altså stilistiske grunner som fører oversetterne til å anvende ulike ekvivalenter til et og samme uttrykk.

Resultatet av analysen er at norske aspektkonstruksjoner blir i en del tilfeller oversatt til tysk ved hjelp av ulike verbkonstruksjoner som tjener til å uttrykke aspekt. Ganske ofte fører oversetterne til ulike adverbial eller andre setningsledd som også uttrykker aspektuelle fenomener. Mindre ofte uttrykkes aspektet ved hjelp av ulike ordlagingsmidler (prefikser osv.). Vi kan altså si at man må betrakte setningen som helhet (og ikke bare selve verbet) når man analyserer måten norske aspektkonstruksjoner oversettes til tysk på.

Noen ganger finnes nøyaktig samme aspektkonstruksjoner i tysk som i norsk. Dette er tilfelle ved f.eks. konstruksjonene *begynne å* og *pleie å*: Deres tyske ekvivalenter er *beginnen zu* og *pflagen zu*. Det er nok interessant at disse to tyske konstruksjonene forekommer bare i liten grad i de analyserte tekstene. Konstruksjonen *begynne å* ble i et vesentlig høyere antall tilfeller oversatt ved hjelp av konstruksjonen *anfangen zu* enn ved hjelp av *beginnen zu*. Konstruksjonen *pleie å* ble oftest oversatt til tysk ved hjelp av et verb sammen med et tilføyd tidsadverbial som uttrykker habituell aspekt. Generelt forekommer konstruksjonene *beginnen zu* og *pflagen zu* vesentlig sjeldnere i tyske tekster enn *begynne å* og *pleie å* gjør i norske tekster.

I en del tilfeller gjengir likevel oversettelsen ikke det aspektet som den norske konstruksjonen uttrykker. Dette ser vi spesielt ofte ved konstruksjoner med ingressiv betydning. Konstruksjonen *begynne å* ble i en stor del tilfeller oversatt kun ved hjelp av et

durativt verb. Slike oversettelser påvirker i ubetydelig grad måten leseren oppfatter utsagnet på, og de er dermed ikke ukorrekte. De kan til og med bidra til at teksten blir mer lettlest. Det samme gjelder pseudokoordinasjoner som ofte oversettes til tysk med hovedverbet alene. I slike tilfeller understreker den tyske oversettelsen ikke at handlingen strekker seg ut i tid, men betydningen av hele setningen forandrer seg ikke vesentlig.

Ved andre aspekttyper er det derimot nødvendig å finne et passende uttrykk i tysk som har samme aspektuelle betydning som den norske konstruksjonen. Dette gjelder først og fremst konstruksjoner med egressivt aspekt og med 'nær ved'-aspekt. Bruk av en ekvivalent som ikke gjengir den aspektuelle betydningen av den norske konstruksjonen, ville føre til en vesentlig forandring av betydningen av hele utsagnet. En slik oversettelse ville forandre måten leseren tolker utsagnet på, og den ville dermed være ukorrekt. I de analyserte tekstene forekommer ukorrekte ekvivalenter verken til konstruksjoner med egressivt aspekt eller til konstruksjoner med 'nær ved'-aspekt. Den opprinnelige aspektbetydningen uttrykker oversetterne i tysk ved hjelp av syntaktiske konstruksjoner, eller de føyer til et passende adverbial i setningen.

I analysen ovenfor fokuserte jeg på måter norske aspektkonstruksjoner blir oversatt til tysk på. Jeg fant ut at aspektkonstruksjonene oversettes ofte til tysk ved hjelp av syntaktiske konstruksjoner. I en del tilfeller føyer oversetterne til ulike adverb som uttrykker aspektuelle fenomener. Andre ganger er det ulike ordlagingsmidler som uttrykker aspektet i tysk. I en del tilfeller forekommer oversettelser som ikke gjengir aspektbetydningen av den norske konstruksjonen. Det er viktig å understreke at slike oversettelser brukes nærmest utelukkende i tilfeller der den semantiske betydningen av hele utsagnet forblir uforandret.

Referanser

- Agrell, Sigurd: *Aspectänderung und actionsbildung beim polnischen zeitworte*. Acta Universitatis Lundensis, Nova Ser. IV, 1908.
- Allen, R. L.: *The verb system of present-day American English*. The Hague: Mouton, 1966.
- Andersson, Sven-Gunnar: *Aktionalität im Deutschen*. Uppsala 1972.
- Aronstein, Ph: *Englische Stilistik*, 2. oppl., Leipzig/Berlin 1926.
- Bertinetto, Pier Marco: "The Progressive in Romance, as compared with English", i Östen Dahl (ed.): *Tense and aspect in the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2000.
- Brunngmann, K: *Kurze vergleichende Grammatik der indo-germanischen Sprachen*. Strassburg: 1904.
- Bull, W. E.: "Time, tense and the verb: A study in theoretical and applied linguistics, with particular attention to Spanish." In *University of California Publications of Linguistics 19*; 1963
- Buscha, Joachim; Helbig, Gerhard: *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin/München: Langendscheidt, 2001.
- Borgstrøm, C.H.: *Innføring i sprogvidenskap*. Oslo: 1958.
- Bybee, Joan; Perkins, Revere; Pagliuca, William: *The evolution of grammar: Tense, Aspect and Modality in the languages of the world*. Chicago and London: University of Chicago Press, 1994.
- Carlson, Lauri: "A regular expression calculus for tense and aspect typology." Ms., Dept. of Linguistics, University of Helsinki, 2000.
- Comrie, Bernard: *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- Curtius, Georg: *Bildung der Tempora und Modi im Griechischen und Lateinischen sprachvergleichend dargestellt*. Berlin: Wilhelm Besser, 1846.
- Dahl, Östen: "On the definition of the telic-atelic (bounded-unbounded) distinction." In Ph. Teschu and A. Zaenen (eds.) *Syntax and Semantics*, Vol. 14, 79-90: Tense and Aspect. Academic Press, 1981.
- Dahl, Östen: *Tense and aspect systems*. Oxford: Blackwell, 1985.

- Dahl, Östen (ed.): *Tense and aspect in the languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2000.
- Dickey, Stephen M.: *Parameters of Slavic Aspect*. Stanford: CSLI Publications, 2000.
- Dowty, David R.: *Word Meaning and Montague Grammar*. Dordrecht: Reidel Publishing Company, 1979.
- Dudenredaktion (Hrsg.): *Duden. Die Grammatik*. Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich: Dudenverlag, 2005.
- Ebert, Karen H.: "Progressive markers in Germanic languages". In: Östen Dahl (ed.): *Tense and aspect in the languages in Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2000.
- Faarlund, Jan Terje; Lie, Svein; Vannebo, Kjell Ivar: *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Flämig, Walter: *Grammatik des Deutschen: Einführung in Struktur- und Wirkungszusammenhänge*. Berlin: Akademie-Verlag, 1991.
- Garey, H. B.: "Verbal aspect in French". In *Language*, 33, 91-110; 1957.
- Hollmann, Else: *Untersuchungen über Aspekt und Aktionsart*. Diss., Jena, 1937.
- Hopper, Paul J.; Traugot, Elizabeth Closs: *Grammaticalization*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- IDS-Grammatik: Zifonun, G.; Hoffmann, L.; Strecker, B.: *Grammatik der deutschen Sprache. Schriften des Instituts für deutsche Sprache*, Berlin/New York: de Gruyter, 1997, Band 3.
- Ivančev, Svetomir: *Problemi na aspektualnostta v slavjanskite ezici*. Sofia: Izdatelstvo na Bâlgarskata akademija na naukite, 1971.
- Jespersen, Otto: *The Philosophy of Grammar*. London: 1963 (9. utg.)
- Johanson, Lars: "Aktionalphrase und Verlaufsordnung. In margine einer Monographie zur 'Aktionalität' im Deutschen". In: *Studia neophilologica* 47: 120-150, 1975.
- Kenny, A.: *Action, Emotion and Will*. London and New York: Humanities Press, 1963.
- Krifka, Manfred: "Thematic relations as links between nominal reference and temporal constitution", In Ivan A. Sag and Anna Szabolcsi: *Lexical Matters*, Stanford University, 1992.
- Leiss, Elizabeth: *Die Verbalkategorien des Deutschen*. Berlin/New York: de Gruyter, 1992.

Maslov, Ju. S.: "Rol' tak nazyvaemoj perfektivacii i imperfektivacii v processe vozniknovenija slavjanskogo glagol'nogo vida." In *Issledovanija po slavjanskomu jazykoznaniju*, edited by V. V. Vinogradov, 165-95. Moscow: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, 1961.

Mossé, F.: *Le renouvellement de l'aspect en germanique.*, trykt i *Mélanges linguist. à Vendryes*, Coll. linguist. 17, Paris 1925.

Noreen, A.: *Vårt språk*. band V, Lund 1904.

Næs, Olav: *Norsk Grammatikk*. Oslo 1965 (2. utg.)

Pollak, Hans W.: *Studien zum germanischen Verbum. I. Über actionsarten*. PBB 44 - 1920.

Smith, C. S.: *The Parameter of Aspect*, Second Edition of Smith (1991), Kluwer Academic Publishers, 1997.

Streitberg, Wilh.: *Got. Elementarbuch*. Heidelberg 1920.

Sørensen, M.H.: *Om definitionerne af verbets aspekter*. In *Memoriam Kr. Sandfeld*, Kbh. 1943 - 221 ff.

Thieroff, Rolf: *Das finite Verb im Deutschen. Tempus, Modus, Distanz*. Tübingen: Narr, 1992.

Tonne, Ingebjørg: *Progressives in Norwegian and the theory of aspectuality*. University of Oslo, 2001.

Vannebo, Kjell Ivar: *Aksjonsart i norsk: ein syntaktisk funksjonsanalyse*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969.

Vendler, Z.: *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press, 1967.

Western, August: *Om verbets aksjonsarter i norsk*. art. i *Festskr. til Hjalmar Falk*, Oslo: 1927.

Ambjørnsen, Ingvar: *Den mekaniske kvinnen*. Oslo: Cappelen, 2003.

Ambjørnsen, Ingvar: *Die mechanische Frau*. Aus dem Norwegischen von Gabriele Haefs. Hamburg: Edition Nautilus, 1991.

Gaarder, Jostein: *Vita Brevis: Floria Aemilias brev til Aurel Augustin*. Oslo: Aschehoug, 1996.

Gaarder, Jostein: *Das Leben ist kurz. Vita brevis*. Aus dem Norwegischen von Gabriele Haefs. München: Deutscher Taschenbuchverlag, 2005.

Solstad, Dag: *Ellevte roman, bok atten*. Oslo: Forlaget Oktober, 1995.

Solstad, Dag: *Elfter Roman, achtzehntes Buch*. Aus dem Norwegischen von Ina Kronenberger. Zürich: Dörlemann Verlag AG, 2004.

© Duden - Deutsches Universalwörterbuch, 6. Aufl. Mannheim 2006 [CD-ROM].

<http://www.korpus.cz/intercorp/>

<http://www.nob-ordbok.uio.no/>

<http://www.snl.no>

<http://www.tekstlab.uio.no/norsk/bokmaal/>

<http://www.tekstlab.uio.no/norsk/nynorsk/index.html>